

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PEDAGOGIKO IN ANDRAGOGIKO

DIPLOMSKO DELO
FINANCIRANJE VISOKEGA ŠOLSTVA Z VIDIKA
PRAVIČNOSTI

LJUBLJANA, 2012

AJDA PETROVIČ

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PEDAGOGIKO IN ANDRAGOGIKO

DIPLOMSKO DELO
FINANCIRANJE VISOKEGA ŠOLSTVA Z VIDIKA
PRAVIČNOSTI

Študijski program:
pedagogika – pedagoška smer

Mentor: prof. dr. JANKO MURŠAK

AJDA PETROVIČ

LJUBLJANA, 2012

Povzetek

Naslov diplomske naloge: Financiranje visokega šolstva z vidika pravičnosti

V diplomski nalogi je predstavljeno financiranje visokega šolstva z vidika pravičnosti v Sloveniji. Zaradi širše osvetlitve problema je predstavljeno tudi financiranje visokega šolstva in transferji državne pomoči študentom v drugih državah.

Temeljni problem financiranja visokega šolstva v Sloveniji je dvotirni sistem, ki finančno močno bremeni izredne študente napram rednim, hkrati so redni študenti pogosteje upravičeni do različnih oblik državne pomoči. Tak sistem financiranja je nepravičen in ne zadosti nobenemu izmed treh načel pravičnosti financiranja visokega šolstva, ki so predstavljena v diplomskem delu in argumetirana z različnimi teoretskimi perspektivami.

Predstavljeni so nekateri poskusi vpeljave sprememb financiranja visokega šolstva, med njimi tudi NPVŠ 2011 – 2020 (Nacionalni program visokega šolstva), ki odpravlja izredni dodiplomski študij in zagotavlja večjo učinkovitost.

Med dodiplomskimi študenti je bila izvedena anketa. Podatki so analizirani in predstavljeni.

V zaključku diplomske naloge so predstavljene ugotovitve v razpravi in izražena podpora novi uredbi, hkrati pa izražena skrb, da se bo zaradi pomanjkanja proračunskih sredstev za financiranje visokega šolstva, v bližnji prihodnosti pojavila potreba po zaračunavanju šolnine.

Ključne besede: financiranje visokega šolstva, izredni študij, šolnine, terciarno izobraževanje, NPVŠ, študentsko delo, finančna participacija

Abstract

Title: The aspect of equity in higher education funding

The paper presents the aspect of equity in higher education funding in Slovenia. As a reference to this issue, higher education funding and public aid transfers for students in other countries are presented as well.

The main issue of higher education funding in Slovenia is a two-tier system that financially discriminates part-time students compared to full-time students; furthermore, full-time students are more often entitled to various kinds of public aid. The above mentioned funding system is unfair, and does not meet three principles of equity discussed in this paper and supported with different theoretical perspectives.

Various attempts of reforms in higher education funding are presented, among them NPVŠ 2011 – 2020 (Higher Education National Scheme 2011 - 2020) that abolishes part-time undergraduate study and ensures greater efficiency of higher education.

A survey has been conducted among undergraduate students. The collected data has been analyzed and presented.

Conclusions are made on the basis of discussion, and support for the new regulation is expressed; however, insufficient budget funds for higher education may lead to the introduction of tuition fees in the future.

Keywords: higher education funding, part-time study, tuition fees, higher education services, NPVŠ (Higher Education National Scheme), students jobs, financial participation

Kazalo vsebine

POVZETEK	1
ABSTRACT.....	2
1. UVOD.....	8
2. TEORETIČNA IZHODIŠČA.....	10
2.1. Povečano povpraševanje po visokošolski izobrazbi.....	10
2.1.1. Razlogi za povečano povpraševanje po visokošolskem izobraževanju.....	12
2.2. Koristi in učinki pridobljene visokošolske izobrazbe.....	13
2.3. Priporočila glede financiranja.....	15
2.4. Trendi v svetu	17
2.4.1. Javno in zasebno financiranje visokega šolstva v svetu.....	17
2.4.1.1. Šolnine v svetu.....	19
2.4.1.2. Višina šolnin v Sloveniji.....	21
2.4.2. Oblike državne pomoči študentom v svetu	21
2.4.2.1. Posojila šolajočim se	24
2.5. Financiranje visokega šolstva v Sloveniji.....	25
2.5.1. Financiranje izobraževalnih ustanov.....	25
2.5.2. Izredni študij.....	26
2.5.2.1. Naraščanje števila izrednih študentov.....	28
2.5.2.2. Stroški izrednih študentov.....	30
2.5.3. Oblike državne pomoči.....	31
2.5.3.1. Štipendije.....	31
2.5.3.2. Študentska posojila v Sloveniji.....	32
2.5.3.3. Posredne oblike pomoči študentom.....	33
2.5.4. Študentsko delo kot socialni korektor.....	34
2.5.4.1. Zakon o malem delu.....	35
2.6. Pravičnost sistema financiranja.....	36
2.6.1. Zagotavljanje enakosti možnosti dostopa v izobraževanje ne glede na materialni položaj.....	37
2.6.1.1. Meritokratsko gledišče.....	37
2.6.1.2. Kulturni kapital in socialna reprodukcija	38
2.6.1.3. Rawlsova teorija pravičnosti.....	41
2.6.2. Plačilo v skladu s prejetimi koristmi iz državne blagajne.....	43
2.6.3. Plačilo v skladu z ekonomskimi možnostmi.....	45
2.6.3.1. Odložene šolnine.....	46
2.7. Notranja učinkovitost izobraževanja v Sloveniji	46
2.8. Predlogi sprememb sistema financiranja dodiplomskega študija v Sloveniji	47
2.8.1. Reformni predlog Odbora za reforme.....	49

2.8.2. Nacionalni program visokega šolstva (NPVŠ) 2011- 2020.....	51
2.8.2.1. Evidenčni in analitski informacijski sistem za visoko šolstvo.....	53
2.8.2.2. Financiranje doktorskega študija.....	54
2.9. Sklep teoretičnega dela.....	56
3. EMPIRIČNI DEL.....	58
3.1. Opredelitev raziskovalnega problema.....	58
3.2. Raziskovalna vprašanja.....	60
3.3. Raziskovalne hipoteze.....	61
3.4. Spremenljivke.....	61
3.4.1. Neodvisne spremenljivke.....	61
3.4.2. Odvisne spremenljivke.....	61
3.5. Metodologija.....	62
3.5.1. Osnovna raziskovalna metoda.....	62
3.5.2. Vzorec in osnovna množica.....	63
3.5.3. Zbiranje podatkov.....	64
3.5.4. Opis instrumenta.....	65
3.5.5. Opis postopkov in obdelave podatkov.....	65
3.6. Rezultati in interpretacija.....	66
3.7. Sklepne ugotovitve.....	90
4. ZAKLJUČEK.....	92
5. VIRI IN LITERATURA.....	95
6. PRILOGE	99

Kazalo tabel

TABELA 1: KORISTI POSAMEZNIKA IN DRUŽBE OD VISOKOŠOLSKE IZOBRAZBE...14	
TABELA 2: POVPREČNE ŠOLNINE NA JAVNIH UNIVERZAH V DRŽAVAH EEA (EUROPEAN ECONOMIC AREA), ZDA IN RUSIJI V ŠTUDIJSKEM LETU 2007/2008...20	
TABELA 3: OBLIKE DRŽAVNE FINANČNE POMOČI ŠTUDENTOM IN NJIHOVIM STARŠEM V TERCIARNEM IZOBRAŽEVANJU V DRŽAVAH OECD IN NJIHOVIH PARTNERKAH..... 23	
TABELA 4: STATUS ANKETIRANIH ŠTUDENTOV.....63	
TABELA 5: NASTANITEV V ČASU ŠTUDIJA.....67	
TABELA 6: HIPOTEZA 2.....68	
TABELA 7: POGOSTOST OPRAVLJANJA ŠTUDENTSKEGA DELA.....70	
TABELA 8: HIPOTEZA 1.....70	
TABELA 9: PORABA SREDSTEV PRIDOBLENJIH S ŠTUDENTSKIM DELOM.....72	
TABELA 10: STOPNJA STRINJANJA S TRDITVIJO 1.....72	
TABELA 11: UPRAVIČENOST REDNIH ŠTUDENTOV DO BREZPLAČNEGA ŠTUDIJA..73	
TABELA 12: STOPNJA STRINJANJA S TRDITVIJO 2.....74	
TABELA 13: HIPOTEZA 6.....75	
TABELA 14: STOPNJA STRINJANJA S TRDITVIJO 6.....76	
TABELA 15: STOPNJA STRINJANJA S TRDITVIJO 5.....77	
TABELA 16: STOPNJA STRINJANJA S TRDITVIJO 3.....78	
TABELA 17: HIPOTEZA 4.....79	

TABELA 18: STOPNJA STRINJANJA S TRDITVIJO 4.....	80
TABELA 19: HIPOTEZA 3.....	80
TABELA 20: MNENJE ŠTUDENTOV O UVEDBI ENOTNE ŠOLNINE.....	82
TABELA 21: DOSTOPNOST ŠTUDIJA REDNIM ŠTUDENTOM OB UVEDBI ŠOLNIN.....	82
TABELA 22: KDO BI NOSIL FINANČNO BREME OB UVEDBI ŠOLNINE.....	83
TABELA 23: MNENJE O TEM, DA ŠTUDENT SAM NOSI FINANČNO BREME ŠOLANJA.....	85
TABELA 24: KDO NOSI FINANČNO BREME IZREDNEGA ŠTUDENTA.....	86
TABELA 25: RAZLOG ZA ODLOČITEV ZA IZREDNI VPIS.....	87
TABELA 26: MNENJE IZREDNIH ŠTUDENTOV O TEM, ALI SO DELEŽNI UGODNOSTI ZARADI NAČINA ŠTUDIJA.....	87
TABELA 27: ODLOČITEV OB MOŽNOSTI PONOVRNEGA ODLOČANJA.....	88
TABELA 28: MNENJE O NPVŠ 2011-2020.....	89

Kazalo slik

SLIKA 1: PREJEMNIKI DRŽAVNE FINANČNE POMOČI ŠTUDENTOM ZA REDNI ŠTUDIJ NA PRVI STOPNJI TI (ISCED 5) – JAVNE IN OD DRŽAVE ODVISNE ZASEBNE USTANOVE V EVROPSKIH DRŽAVAH 2005/06.....	22
--	-----------

Kazalo prilog

PRILOGA A: IZRAČUNI ZA HI-KVADRAT PREIZKUS.....	99
PRILOGA B: ANKETNI VPRAŠALNIK.....	102

1. UVOD

Na osnovi analize podatkov OECD lahko ugotovimo, da v državah članicah OECD delovna sila s pridobljeno visokošolsko izobrazbo v povprečju prejema enkrat višje prihodke kot tisti s pridobljeno poklicno šolo ali manj (Education at Glance 2010, str. 127).

Kot navaja M. Bevc (1999, str. 27) „visokošolska izobrazba nedvomno povečuje blagostanje posameznika v družbi, hkrati pa omogoča gospodarsko rast in konkurenčnost gospodarstev“.

Od visokošolske izobrazbe imajo torej koristi tako posamezniki kot celotna družba, zato je cilj večine razvitih demokratičnih družb čim širša dostopnost terciarnega izobraževanja. To pogosto ni izvedljivo, predvsem zaradi omejenih javnih financ namenjenih financiranju visokega šolstva.

Ob masovnem visokem šolstvu in pomanjkanju državnih sredstev za njegovo financiranje se zastavlja vprašanje, kje zagotoviti dodatna finančna sredstva. Hkrati se pojavlja potreba po povečanju zasebnih virov financiranja visokošolskega izobraževanja - še posebej v obliki šolnin, ki so v evropskih državah prisotne predvsem v zasebnih visokošolskih institucijah.

Države članice OECD namenjajo visokemu šolstvu med 0,9% (v Italiji) in 2,9% (v ZDA) BDP. V Sloveniji je terciarnemu izobraževanju namenjenih 1,3% BDP, od tega 1,0% iz javnih virov in 0,3% iz zasebnih, pri čimer slednja prispevajo predvsem izredni študenti (Education at Glance 2010, str. 211). Tako imamo v Sloveniji delež zasebnih sredstev za financiranje visokega šolstva predvsem na račun izrednih študentov, ki za študij plačujejo celotne stroške izobraževanja, hkrati pa država visokošolsko izobraževanje razglaša kot „brezplačno“.

Izredni študenti so v študijskem letu 2010/11 predstavljali več kot četrtino vseh študentov (Vpis študentov na višje... 2011) in ti plačujejo šolnino v višini celotnih izobraževalnih stroškov, medtem, ko država rednim študentom financira celotni strošek izobraževanja. To dejstvo postavi „javno“ financiranje visokega šolstva pod vprašaj, saj je slednje dosegljivo le določeni skupini študentov, medtem ko manjšina plačuje šolnino v višini celotnih izobraževalnih stroškov - ne glede na družbeno-ekonomski položaj. Dejstvo je torej, da izobraževanje v Sloveniji - vsaj za eno kategorijo študentov - še zdaleč ni brezplačno.

Gre za izrazito dvotirni sistem in v diplomskem delu me bo zanimalo, koliko je do nedavnega obstoječ sistem financiranja visokega šolstva v Sloveniji pravičen. Ali sistem ureditve našega visokošolskega prostora zagotavlja enakost možnosti vključitve v terciarno izobraževanje študentom iz ekonomsko slabše situiranih družin in kakšne oblike posrednih in neposrednih oblik pomoči ponuja država študentom - zlasti ekonomsko šibkejšim - da jim omogoči študij.

V diplomskem delu bom zagovarjala tezo, da dosedanji sistem financiranja visokega šolstva ni pravičen, saj izredne študente postavlja v izrazito slabši položaj v primerjavi z rednimi študenti. Zagovarjam tezo, da NPVŠ 2011-2020 uvaja pravičnejši sistem financiranja visokega šolstva, saj vsem študentom omogoča brezplačni študij, ob tem pa stremi k povečanju notranje učinkovitosti študija s tem, da so dodatna leta študija plačljiva.

V empiričnem delu bom skušala dokazati, da je dosedanji sistem financiranja visokega šolstva nepravičen tudi zato, ker so redni študenti pogosteje upravičeni do različnih oblik državne pomoči kot izredni študenti. Tako so redni študenti poleg ugodnosti brezplačnega študija deležni še dodatnih ugodnosti.

Prav tako sem mnenja, da študentsko delo v dosedanjem načinu financiranja opravlja delo socialnega korektorja in na nek način opravičuje dvotirni sistem financiranja visokega šolstva, zato do nedavnega ni bilo vidnejših intenc spremembe statusa študentskega dela. Da bi mnenje potrdila, bom v empiričnem delu študente spraševala po tem, kako pogosto opravljajo študentsko delo, za kaj porabijo večino sredstev pridobljenih s študentskim delom in kako bi omejevanje slednjega vplivalo na njihov študij.

Prav tako bom v empiričnem delu preverjala, kakšno je mnenje študentov o uvedbi šolnin, o višini šolnine, ki jo plačujejo izredni študenti in o ugodnostih, ki jih prinaša študentski status. Ugodnosti študentskega statusa so namreč mnogokrat razlog za podaljševanje študija in s tem za večanje njegove neučinkovitosti. Zanimalo me je tudi, kaj menijo študenti o najpomembnejši novosti, ki jo uvaja NPVŠ 2011-2020 - o brezplačnem študiju za vse študente v določenem obsegu trajanja, in ali bo to študente spodbudilo k učinkovitejšem študiju. Veliko študentov namreč z namenom podaljševanja študentskega statusa (in ugodnosti, ki iz tega izhajajo) prehaja med posameznimi univerzami in samostojnimi visokošolskimi zavodi, izkorišča možnost vpisa na več visokošolskih zavodov hkrati ter tako troši proračunska sredstva.

2. TEORETIČNA IZHODIŠČA

2.1. Povečano povpraševanje po visokošolski izobrazbi

Visokošolsko izobraževanje je postalo pomemben dejavnik nacionalnega gospodarskega in posameznikovega uspeha. Razvoj in ekspanzija visokega šolstva sta tako nujna in zaželena predvsem zaradi vloge, ki jo ima visokošolsko izobraževanje v razvoju nacionalnih ekonomij v na znanju temelječi družbi in ekonomiji. Sodobne države morajo zaradi ohranjanja konkurenčnosti v hitro razvijajočem se globalnem gospodarstvu investirati sredstva v izobraževanje in raziskave.

V Sloveniji smo izrazito povečanje vpisa na visokošolski študij pričeli beležiti po osamosvojitvi Slovenije, ko se je za študij po končani srednji šoli začelo odločati čedalje več mladih, zaradi česar je bilo slovensko visoko šolstvo soočeno z imperativom hitrega institucionalnega razvoja in z zelo hitro naraščajočim številom študentov (Tertiary Education Participation... 2010).

V obdobju od študijskega leta 1990/91 do 2010/11 se je skupno število dodiplomskih študentov v RS povečalo iz 33.565¹ (Statistični letopis 1992) študentov na 93.834² (Vpis študentov v terciarno... 2011). Gre za približno 200% povečanje števila dodiplomskih študentov. Ob tem velja poudariti, da to število ni absolutno povečanje, saj se število študentov povečuje tudi na račun podaljševanja in neučinkovitosti študija³.

Leta 1945 je bilo v Sloveniji 180 študentov na 100.000 prebivalcev, leta 2008 pa kar 5.742 študentov na 100.000 prebivalcev, kar je veliko tudi v primerjavi z drugimi evropskimi državami (le na Finskem in v Litvi imajo več študentov na 100.000 prebivalcev kot v Sloveniji), o čemer priča spodnji graf.

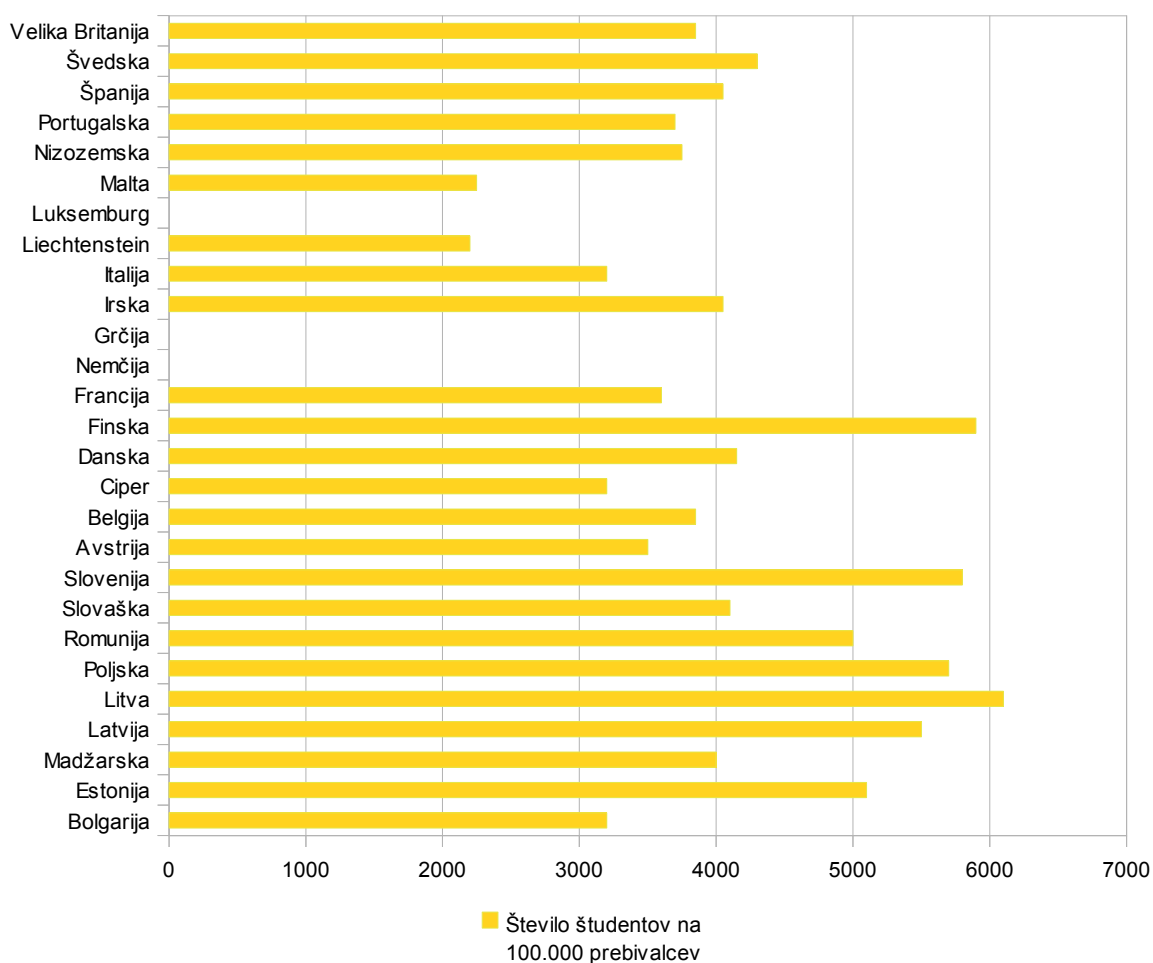
1 Vključeni so študenti višjih šol, visokih šol, fakultet in umetniških akademij.

2 Pri analizi vpisanih študentov v terciarno izobraževanje v študijskih letih 1990/91 in 2010/2011 ni bilo možno uporabiti enotnega vira zaradi različne metodologije, ki jo je Statistični urad Republike Slovenije uporabljal v obeh študijskih letih.

V število študentov v letu 2010/11 so vključeni študenti višješolskega strokovnega, visokošolskega strokovnega (prejšnji), visokošolskega strokovnega (1. bolonjska stopnja), visokošolskega univerzitetnega (1. bolonjska stopnja), visokošolskega univerzitetnega (prejšnji) programa in enovitega magistrskega študija.

3 V Sloveniji imamo najnižjo notranjo učinkovitost študija med vsemi evropskimi študenti. Leta 2007 je slovenski študent v povprečju študiral 6,9 leta (Bevc et al. 2008a, str. 150).

Graf 1: Število študentov na 100.000 prebivalcev v letu 2008 v državah EU

*Opomba: za Luksemburg, Grčijo in Nemčijo ni podatkov

Vir: Unesco Statistical Yearbook 2011,

<http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/chartView.aspx>

Še pred pol stoletja se je za visokošolsko ali višješolsko izobraževanje odločila le manjšina dijakov⁴. Iz statističnih podatkov OECD sledi, da ima le 16% populacije v starosti 55-64 let pridobljeno visokošolsko izobrazbo, medtem ko ima v starostni skupini 25-34 let, visokošolsko izobrazbo 30% populacije (Education at Glance 2010, str. 36). Tako kot v vseh

⁴ V študijskem letu 1959/60 je bilo na višje in visoke šole skupaj vpisanih 9.252 študentov (Statistični letopis 1980) v študijskem letu 2010/11 pa je bilo v Sloveniji 107.134 študentov.

razvitih državah se splošna izobrazbena raven dviguje tudi v Sloveniji, visokošolska izobrazba pa postaja pogoj za vstop na trg delovne sile.

Delež prebivalstva v starosti od 25 do 64 let s terciarno izobrazbo je bil leta 2007 tik pod povprečjem EU-25, kar je precejšnje izboljšanje v primerjavi s prejšnjimi leti (Glavič 2008). Vendar pa po deležu prebivalstva s terciarno izobrazbo še zmeraj močno zaostajamo za najrazvitejšimi državami: Kanado, Japonsko, ZDA, Novo Zelandijo, Avstralijo, Finsko in Norveško (Education at Glance 2010, str. 36).

2.1.1. Razlogi za povečano povpraševanje po visokošolskem izobraževanju

Ugotovim lahko, da je število študentov v Sloveniji v zadnjih desetletjih stalno naraščalo z izjemo zadnjih treh let, ko se je začel odražati generacijski upad. Vključenost „tipične generacije“ v visoko šolstvo je visoka (npr. vključenost devetnajstletnikov v visoko šolstvo v letu 2008 je bila 50,3%) in v primerjavi z drugimi državami Evrope celo nadpovprečna (Resolucija o nacionalnem... 2011).

V zadnjih dveh desetletjih je Slovenija doživela tri spremembe, ki so pomembno vplivale tudi na vključenost populacije v terciarno izobraževanje, to so: prehod iz starega centralnoplanskega in samoupravnega sistema v tržno gospodarstvo, prehod iz skupne jugoslovanske države v samostojno slovensko državo leta 1991 ter vstop v Evropsko unijo maja 2004.

Te spremembe so Slovenijo izoblikovale v majhno odprto gospodarstvo, s široko vključenostjo v mednarodno trgovino, ki je ves čas v konkurenčni tekmi in zahteva nenehne izboljšave, naložbe in inovacije. Tovrstne potrebe pa posledično vplivajo na povečano povpraševanje po najvišje izobraženi delovni sili, saj narašča javna zavest, da je večja raven izobraženosti pomembna naložba za družbo in gospodarstvo in kot taka pomembna determinanta povpraševanja po visokošolskem izobraževanju. Preostali determinanti, ki jih navaja OECD (Education at Glance 1997) in ki sta pomembno vplivali na povpraševanje po visokošolskem izobraževanju, sta naraščajoč delež ljudi, ki izpolnjujejo pogoje za

visokošolsko izobraževanje⁵ ter vladne politike za pospeševanje ponudbe visokošolskega izobraževanja.

Pomembni dejavniki povpraševanja po visokošolskem izobraževanju pa so tudi povečana različnost motivov za izobraževanje glede na spol, socialno-ekonomski položaj in starost ter večje povpraševanje trga dela po izobraženih kadrih, kar je posledica tržnega gospodarstva. Na povečanje povpraševanja pa vpliva tudi pojav ozaveščenosti o vrednosti visokošolskega izobraževanja kot posledice omejevanja javnega financiranja takega izobraževanja.

Na tem mestu je potrebno kot razlog za večjo participacijo v terciarnem izobraževanju izpostaviti tudi možnost višjih prihodkov in posledično možnost večje kvalitete življenja, ki jih prinaša visokošolska izobrazba. Na osnovi analize podatkov OECD lahko ugotovim, da v državah članicah OECD delovna sila s pridobljeno visokošolsko izobrazbo v povprečju prejema enkrat višje prihodke kot tisti s pridobljeno poklicno izobrazbo ali manj (Education at Glance 2010, str. 127).

2.2. Koristi in učinki pridobljene visokošolske izobrazbe

Visokošolska izobrazba torej nedvomno povečuje blagostanje posameznika v družbi, po drugi strani pa omogoča gospodarsko rast in konkurenčnost gospodarstev.

Kot navajajo na Študentski organizaciji univerze v Resoluciji o financiranju in kakovosti šolstva sta glavna ekonomska učinka terciarnega izobraževanja z vidika narodnega gospodarstva:

- „Vpliv na gospodarsko rast in razvoj (povečanje kapitala izobrazbe in znanja, povečanje produktivnosti, nove tehnologije, hitrejši prenos znanja, generična znanja). Sodobne razvojne strategije pogosto poudarjajo pomen visokega šolstva pri pospeševanju gospodarske rasti, saj velja, da države in regije svojo konkurenčno prednost dandanes lahko gradijo le na znanju in inovacijah. Takšen premik v vlogi visokega šolstva spodbuja

⁵ 91% dijakov doseže visokošolsko zrelost, kar je več kot znašata EU19 povprečje (85%) in OECD povprečje (82%) (Education at Glance 2009, str. 44, 56). Kljub temu se je v visokošolsko izobraževanje leta 2007 vpisalo le 50% populacije (prvi vpis), kar je manj od povprečja EU19 (55%) in OECD (56%) (Education at Glance 2009, str. 59).

izobraževalne institucije k prestrukturiranju programov in večjemu prilagajanju potrebam gospodarstva, kar je spodbudilo razvoj trga visokošolskega izobraževanja in širitev ponudbe“ (Resolucija o financiranju... 2010, str. 1).

- „Izpolnjevanje načela socialne države s prerazdelitvijo dohodka in bogastva od bogatejših k revnejšim slojem“ (Resolucija o financiranju... 2010, str. 1).

Poleg družbenih učinkov terciarnega izobraževanja, pa je treba izpostaviti tudi učinke, ki jih ima terciarno izobraževanje za posameznika. M. Bevc je izdelala preglednico, ki prikazuje koristi, ki jih imata od visokošolske izobrazbe posameznik in družba.

Tabela 1: Koristi posameznika in družbe od visokošolske izobrazbe

	Posameznik	Družba
Denarne koristi	<ul style="list-style-type: none"> - višje plače - boljše možnosti zaposlitve - višji prihranki - večja mobilnost 	<ul style="list-style-type: none"> - večja nacionalna produktivnost - večji davčni prihodki - bolj prilagodljiva delovna sila - večja poraba - manjša finančna odvisnosti od vlade
Nedearne koristi	<ul style="list-style-type: none"> - boljši delovni pogoji - višji status - večje zadovoljstvo z delom - boljše zdravje - več prostega časa - osebni razvoj 	<ul style="list-style-type: none"> - socialna kohezija - socialna mobilnost - kulturni razvoj - zmanjšanje kriminala - več dobrodelnosti - vključenost v demokratične procese

Vir: Bevc et al. 2008a, str. 70

Glede na to, da imata od visokošolske izobrazbe prebivalstva koristi tako država kot posameznik, bi bilo smiselno omogočiti čim širšo dostopnost visokošolskega izobraževanja, za kar si prizadeva večina razvitih držav, ki se zavedajo, da je kakovostna dodiplomska ter podiplomska izobrazba bistven dejavnik ekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja ter razvijanja nacionalne identitete (Nacionalni program visokega šolstva RS 2002).

Vendar je v realnosti tako, da se število študentov povečuje, sredstva namenjena terciarnemu izobraževanju pa ostajajo na enaki ravni⁶, kar kliče po zmanjšanju kvalitete študijskih programov ali nuji zaračunavanja stroškov šolanja.

S slednjim se strinja M. Bevc (1999), ki govori o izobrazbi kot o vrsti kapitala, ki ima na trgu visoko menjalno vrednost, vendar poudarja, da so posameznikove koristi od visokošolske izobrazbe precej višje kot družbene, zato bi morali posamezniki, udeleženi v terciarnem izobraževanju, tudi finančno participirati.

2.3. Priporočila glede financiranja

Z namenom zagotovitve večje stopnje učinkovitosti in pravičnosti pri porabi razpoložljivih sredstev številne države izvajajo ali so izvedle delno ali popolno reformo svojega sistema financiranja visokega šolstva⁷, saj se le-to sooča s problemi podfinanciranosti univerz in s vprašanji zadostne kvalitete študija.

Ob povečevanju števila študentov se je tudi pri nas obseg sredstev na študenta zmanjševal. Zaradi navedenega in slabšanja razmer v visokem šolstvu, se zastavljajo vprašanja o dolgoročni mednarodni konkurenčnosti in kvaliteti visokega šolstva v Republiki Sloveniji.

M. Bevc na osnovi raziskav Inštituta za ekonomska raziskovanja (IER) zaradi nezadostnosti obsega javnih sredstev za financiranje visokošolskega izobraževanja zastopa stališče o uvedbi šolnin za redni dodiplomski študij v Republiki Sloveniji ter s tem za povečanje zasebnega financiranja rednega študija. Tudi v svetu se delež zasebnega financiranja v visokem šolstvu povečuje ob pogosto nespremenjenih ali celo povečanih javnih izdatkih za izobraževanje (glej poglavje 2.4.1).

M. Bevc kot razloge za potrebo po "zasebnem" financiranju terciarnega izobraževanja, v smislu prispevka študenta oziroma njegovih staršev, podaja naslednje:

1. „terciarno izobraževanje prinaša posamezniku vrsto ekonomskih in neekonomskih koristi, zato je upravičeno zahtevati, da del stroškov pokriva sam,

⁶ Leta 2006 smo v Sloveniji terciarnemu izobraževanju namenili 1,3% BDP (Education at Glance 2009, str. 219).

⁷ Najbolj odmevne so bile spremembe, ki so jih uvedli v Avstraliji in sicer uvedba odloženih šolnin (6.3.1.).

2. študenti sami bodo verjetno bolj vrednotili svoje izobraževanje in zlasti končali izobraževanje/študij hitreje (v roku), če bodo morali del stroškov pokrivati sami,

3. študenti bodo bolj pozorni na stroške ustanov, če bodo sodelovali pri njihovem pokrivanju, ter do kakovosti storitev (če potrošnik plača, pazi na to, kaj dobi za ceno), kar bo ustanove spodbujalo k povečanju (stroškovne) učinkovitosti uporabe sredstev in skrbi za kakovost,

4. izobraževalne ustanove so bolj odzivne na povpraševanje, tj. želje oziroma zahteve šolajočih se, če ti neposredno pokrivajo del stroškov njihovih izobraževalnih storitev,

5. izobraževalne ustanove so prisiljene konkurirati za študente s cenami, kakovostjo in ustrezno tržnostjo znanj, ki jih zagotavljajo,

6. šolnine so dodatna sredstva za izobraževalne ustanove,

7. šolnine spodbujajo razvoj večje raznovrstnosti ustanov (javne, zasebne, itd.)“ (Bevc 1999, str. 143).

Tudi G. Psacharopoulos (1985) je mnenja, da je potrebna finančna participacija študentov ali njihovih staršev, saj je izobrazba istočasno zasebna in družbena (javna) dobrina oziroma "mešana" ali kvazi javna dobrina, ker prinaša koristi tako posamezniku (zasebne koristi) kot širši okolici (stranske koristi ali eksternalije). To velja tudi za visokošolsko izobrazbo. Javno financiranje terciarnega izobraževanja je po mnenju G. Psacharopoulosa lahko upravičeno vse dokler prinaša proizvodnja diplomantov terciarnega izobraževanja večje eksternalije kot proizvodnja drugih stopenj izobrazbe.

Johnstone (1986, str. 6) prav tako predlaga finančno participacijo študentov ali njihovih staršev v financiranju visokošolskega izobraževanja, ki naj bi povečala učinkovitost, konkurenčnost in pravičnost v terciarnem izobraževanju, zato predlaga pet načinov povečanja zasebnih virov financiranja visokošolskega izobraževanja:

- „povečanje ali vpeljava šolnine na tistih visokošolskih ustanovah, ki so večinoma financirane s strani države;
- uvedba posojil in štipendij glede na premoženje oziroma dohodek študenta;
- spodbujanje razvoja zasebnih visokošolskih ustanov, ki se bodo financirale predvsem s šolninami;

- spodbujanje podjetniške aktivnosti na visokošolskih ustanovah;
- pridobivanje sredstev od okolja in ostalih interesnih skupin.“

Strokovnjaki svetovne banke (Salmi, Hauptman) prav tako predlagajo vpeljavo ali povišanje šolnine ob istočasnem povečanem obsegu finančne pomoči študentom (štipendij in/ali posojil). Poleg tega priporočajo še dohodkovno pogojena odplačila študentskih posojil in formulo financiranja na podlagi števila vpisanih. Za povečanje dostopnosti izobraževanja nižjim socialnim slojem ali drugim prikrajšanim skupinam avtorja navajata kot najustreznejša dva instrumenta: razširitev programa štipendij za nižje socialne sloje in finančna nagrada izobraževalnim ustanovam za vpisane in diplomirane „prikrajšane študente“ (v Bevc et al. 2008a, str. 165).

Vsem tem priporočilom je skupna težnja po povečanju finančne participacije šolajočega se. V nadaljevanju diplomskega dela bom predstavila trende zaračunavanja/nezaračunavanja šolnine v svetu in v Sloveniji ter oblike državne pomoči za „prikrajšane študente“.

2.4. Trendi v svetu

2.4.1. Javno in zasebno financiranje visokega šolstva v svetu

V svetu obstajajo različni sistemi financiranja visokošolskega izobraževanja, pri čemer so sistemi financiranja lahko pretežno javno financirani, kot je značilno za evropske države, lahko so pretežno financirani iz naslova zasebnih virov, lahko pa so prisotne različne kombinacije javnih in zasebnih virov financiranja.

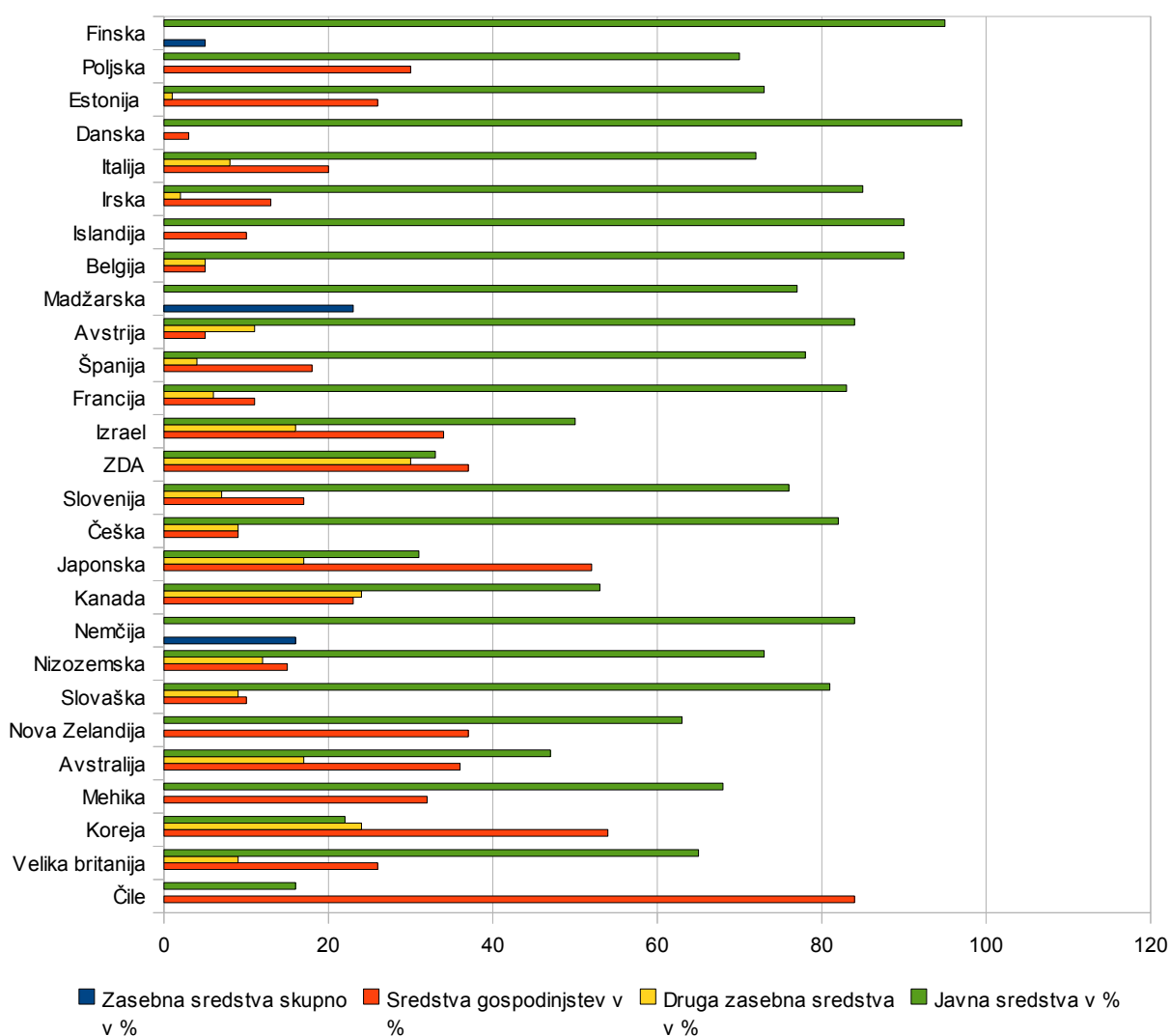
Države lahko razdelimo tudi po deležu zasebnega vira financiranja v visokem šolstvu na tiste, kjer je (Education at Glance 2010, str. 222):

- 50 % in več zasebnih sredstev: Avstralija, ZDA, Japonska, Koreja, Čile.
- 20–50 %: VB, Kanada, Španija, Irska, Mehika, Madžarska ...
- 0–20 %: Norveška, Finska, Francija, Belgija, Avstrija, Danska, Nemčija ...

V povprečju se v Evropi kar 82,8% vseh sredstev za terciarno izobraževanje prispeva iz javnih sredstev, 12,1% sredstev prispevajo gospodinjstva, 5,1% sredstev pa neprofitne organizacije.

Delež zasebnih sredstev, ki jih prispevajo študenti in njihovi starši, se od države do države zelo razlikuje. Na Danskem, Finskem, Švedskem, Norveškem, Islandiji, Malti in v Grčiji nosijo udeleženci v izobraževanju manj kot 5% vseh stroškov izobraževanja. V Latviji, Bolgariji, na Poljskem, Cipru in v ZDA presegajo zasebna sredstva na terciarni stopnji izobraževanja 30% ter na Japonskem celo presegajo 50% (Education at Glance 2010, str. 222).

Graf 2: Relativni delež javnih in zasebnih sredstev na terciarni stopnji izobraževanja (leto 2007)

Vir: Education at Glance 2010, str. 226

V Sloveniji so leta 2005 okoli 76,5 % vseh sredstev izobraževalnih ustanov v visokem šolstvu predstavljala javna sredstva, 23,5 % je bilo zasebnih sredstev (17,2 % je bil prispevek gospodinjstev, preostalih 6,2 % so prispevale neprofitne organizacije). V statistiki Eurostata najdemo še podatek o razpršenosti skupnih javnih izdatkov za terciarno izobraževanje. Vlade držav Češke, Grčije, Španije, Francije, Poljske, Portugalske in Švice vlagajo več kot 90 % skupnih javnih izdatkov za terciarno izobraževanje neposredno v izobraževalne ustanove. Povprečje EU-25 je 83,6 %, v Sloveniji samo 74,2 %. Pomoč študentom kot indirektn strošek je v Sloveniji 23,7 % (Eurostat Yearbook 2009, str. 205).

2.4.1.1. Šolnine v svetu

Šolnina je denarno plačilo šolajočega se izobraževalni ustanovi za pokritje njenih stroškov v zvezi z njim. Za šolajočega se je šolnina strošek vstopa v izobraževanje, za izobraževalno ustanovo vir dohodka, za oba pa cena za prejeto oziroma opravljeno izobraževalno storitev. Šolnino plačajo šolajoči se sami iz svojih dohodkov, posojil ali štipendij ali pa njihovi starši, širša družina, lahko pa tudi delodajalec ali država (Bevc 1999, str. 197).

V EU imajo šolnino za redni študij v javnih ustanovah v 16 državah, vpisnino pa v 13; v nekaterih državah imajo tudi sistem obveznega prispevka za študentsko organizacijo. M. Bevc navaja, da se znotraj EU kaže trend k zaračunavanju šolnine za redni študij v javnih ustanovah. Šolnino za redni študij večinoma določi država in se v EU giblje med 200 EUR in 1000 EUR (Bevc et al. 2008a, str. 27).

Prav tako obstajajo velike razlike v višini šolnine znotraj posameznih držav. Pri tem so izven Evrope večje kot v Evropi, če zanemarimo nekaj vzhodnoevropskih držav s skrajnim dvotirnim sistemom šolnin, značilnim tudi za Slovenijo (Bevc et al. 2008a). V spodnji tabeli so predstavljene povprečne šolnine v študijskem letu 2007/2008.

Tabela 2: Povprečne šolnine na javnih univerzah v državah EEA (European Economic Area), ZDA in Rusiji v študijskem letu 2007/2008

Država	Višina šolnine
Avstrija	363 EUR na semester
Belgija	500 – 800 EUR za akademsko leto (za a.l.)
Bolgarija	ni šolnin ali 50 – 200 EUR za a.l.
Ciper	ni šolnin
Češka	ni šolnin
Danska	ni šolnin
Estonija	420 -1.200 EUR na semester
Finska	ni šolnin
Francija	ni šolnin
Nemčija	ni šolnin ali 100 - 500 EUR na semester
Grčija	univerze določijo višino šolnin
Madžarska	16 – 48 EUR na mesec
Irska	ni šolnin
Latvija	700 – 5.811 EUR za a.l.
Litva	0 – 3.745 EUR za a.l.
Italija	največ 750 EUR za a.l.
Luksemburg	100 EUR za semester
Malta	ni šolnin
Nizozemska	1.538 EUR za a.l.
Norveška	ni šolnin
Poljska	ni šolnin
Portugalska	500 EUR za a.l.
Romunija	250 – 500 EUR za a.l.
Slovaška	ni šolnin
Slovenija	ni šolnin (za 75% študentov) ali do 7.436 EUR za a.l.
Španija	550 – 900 EUR za a.l.
Švedska	ni šolnin
Švica	1.230 – 2.900 EUR za a.l.
Velika Britanija	do 3.070 GBP (= 3.602 EUR*)
Rusija	ni šolnin (za 85% študentov) ostali 2.500 – 8.000 USD (= 1.903 – 6.090 EUR*)
ZDA	2.000 – 37.000 USD za a.l. (1.522 – 28.167 EUR*) (univerze določijo višino šolnin)

* po srednjem tečaju BSI na dan 27.12.2010

Vir: Tuition fees in Europe 2007,

http://www.cesifo-group.de/portal/page/portal/ifoHome/a-winfo/d3iiv/_DICE_details?id=6745045&_thid=6745122&_cat=c

2.4.1.2. Višina šolnin v Sloveniji

Višina zaračunane šolnine v Sloveniji se razlikuje glede na univerzo, fakulteto, študijski program in letnik študija.

Na Univerzi v Mariboru so svojim članicam postavili zgornjo omejitev zaračunavanja šolnin, ki je v letu 2009/10 znašala 3.490 EUR.

Na Univerzi na Primorskem in Univerzi v Novi Gorici so šolnine za izredni študij v študijskem letu 2009/2010 znašale med 2.000 in 2.500 EUR za letnik.

Med članicami Univerze v Ljubljani je bil v študijskem letu 2009/2010 najcenejši izredni študij na Fakulteti za matematiko in fiziko, kjer so za določene smeri zaračunali 375 EUR za akademsko leto. Med cenejšimi je bil tudi študij na Fakulteti za elektrotehniko (918 EUR za akademsko leto), izstopa pa študij na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo kjer so v preteklem študijskem letu izrednim študentom zaračunali 7.436 EUR letno (Za šolnine... 2010).

Vpisne stroške mora izredni študent običajno poravnati ob vpisu v posamezni letnik študija, šolnino pa je možno odplačevati tudi v več obrokih, o čemer odloča posamezna fakulteta.

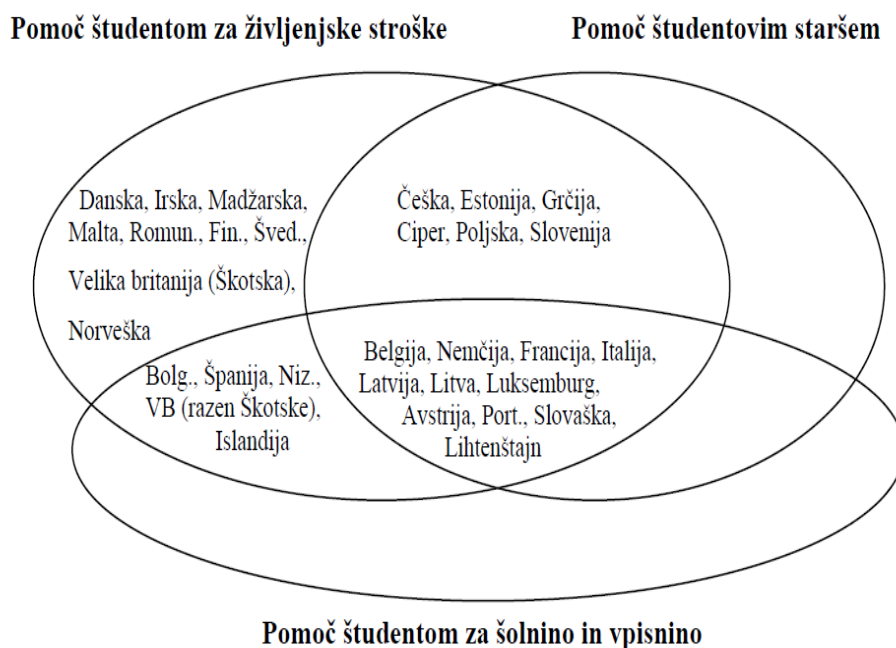
2.4.2. Oblike državne pomoči študentom v svetu

Namen državne pomoči študentom in njihovim staršem je čim več študentom - zlasti tistim iz ekonomsko slabše situiranih družin - omogočiti dostop do terciarnega izobraževanja na način, da se iz državnih sredstev krije del njihovih izobraževalnih stroškov ali drugih stroškov povezanih s šolanjem (Education at Glance 2010).

Države imajo različne modele pomoči študentom. V povprečju države članice OECD namenjajo 0,4% BDP javnim transferjem pomoči na vseh stopnjah izobraževanja (Education at Glance 2010, str. 246).

Spodnja slika prikazuje razporeditev evropskih držav glede na model državne finančne pomoči študentom in s tem prejemnika pomoči (študent ali tudi starši) ter nadalje glede na namen pomoči oziroma prisotnost/odsotnost šolnine (Bevc et al. 2008a).

Slika 1: Prejemniki državne finančne pomoči študentom za redni študij na prvi stopnji TI (ISCED 5) – javne in od države odvisne zasebne ustanove v evropskih državah 2005/06⁸

Vir: Eurostat Yearbook 2007, str. 100

Iz zgornje skice je razvidno, da je pomoč študentom za življenjske stroške prisotna v vseh državah EU, medtem, ko je pomoč študentovim staršem prisotna zlasti v državah, kjer študentom zaračunavajo šolnino, poleg tega pa še v Sloveniji, Estoniji in Grčiji ter na Češkem, Poljskem in Cipru. Ugotovim lahko, da skoraj v vseh državah, kjer študenti plačujejo šolnino, obstajajo tudi različne oblike pomoči študentom, namenjene za pokrivanje šolnine. Izjema je zgolj Romunija, kjer študenti plačujejo šolnino, ne obstaja pa oblika državne pomoči namenjene pokrivanju teh stroškov.

M. Bevc s sodelavci je na osnovi indikatorjev OECD objavljenih v *Education at Glance* (2007) izdelala preglednico, ki nudi vpogled v različne oblike državne pomoči študentom.

⁸ Države, kjer je prisotna šolnina: Bolgarija, Španija, Nizozemska, Romunija, Velika Britanija (Anglija, Wales in Severna Irska), Islandija, Avstrija, Belgija, Francija, Italija, Portugalska, Litva, Latvija, Slovaška (Eurostat 2007, str. 100).

Tabela 3: Oblike državne finančne pomoči študentom in njihovim staršem v terciarnem izobraževanju v državah OECD in njihovih partnerkah

	Avstralija	Belgija (Fl.)	Belgija (Fr.)	Kanada	Češka	Danska	Finska	Francija	Madžarska	Islandija	Italija	Japonska	Koreja	Mehika	Nizozemska ¹	Norveška	Nova Zelandija	Španija	Slovaška	Švedska	Švica	Turčija	Velika Britanija	ZDA ²	Čile	Izrael	Slovenija
ŠTIPENDIJA																											
Štipendija za šolnino	X	X	X	X	a	a	a	a	a	a	X	a	X	X	X	X	a	X	a	a	a	a	X	X	X	X	
"Splošna" štipendija	X	X	X	X	X	X	X	X	X	a	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
POSEBNE SUBVENCIJE ZA																											
nastanitev	X	a	m	m	a	a	X	X	X	a	X	m	m	a	a	X	a	a	X	a	a	X	a	X	a	m	X
prevoz	X	a	m	m	X	X	a	X	X	a	X	m	m	X	X	X	a	X	X	a	a	m	a	X	a	m	X
zdravst. izdatke	a	a	a	m	X	a	a	X	a	a	a	m	m	X	a	m	a	a	X	a	a	X	a	X	a	m	X
študijsko gradivo	X	a	m	m	a	a	a	a	X	a	a	m	m	a	a	a	X	X	a	a	a	X	a	X	a	m	a
rekreacijo	a	a	m	m	a	a	a	X	X	a	X	m	m	X	a	X	a	a	X	a	a	X	a	X	a	m	a
študij v tujini	a	a	a	m	X	a	X	X	X	a	X	m	m	X	a	X	a	a	a	X	a	X	a	X	X	m	a
druge posebne namene	a	a	X	m	a	a	X	X	X	a	X	m	m	a	a	X	a	a	m	a	a	X	a	X	m	m	X
POMOČ ŠTUDENTOVIM STARŠEM (ki je povezana s študentskim statusom)																											
Otroški ali družinski dodatek	X	X	X	m	X	a	a	m	a	a	X	a	a	a	X	X	X	a	X	X	X	a	X	a	a	a	X
ŠTUDENSKA POSOJILA (državno subvencionirana, zasebna)																											
Drž. podprto posojilo - le za šolnino	X	a	m	m	a	a	a	a	a	X	a	a	m	X	a	X	X	a	a	a	a	X	a	X	X	X	a
Drž. podprto posojilo - splošno	a	a	m	m	a	X	a	a	X	X	X	m	a	X	X	X	a	X	X	X	X	X	X	X	X	X	a
Posojila zasebnih fin. institucij z državno subvencijo ali garancijo	X	X	a	X	a	a	X	a	a	a	X	a	m	a	a	a	a	m	a	a	a	a	a	X	a	a	a
Zasebna posojila, ki niso fin. podprta s strani države	a	m	m	X	a	X	a	m	a	a	X	m	m	X	X	m	a	m	m	a	X	m	a	X	X	a	a
DAVČNE OLAJŠAVE ALI ZMANJŠANJE ŠOLNINE																											
Davčne olajšave za šolnino ali zmanjšanje šolnine	X	X	m	X	a	a	a	a	X	a	X	a	m	a	X	a	a	a	a	a	a	a	a	X	m	a	a
Davčne olajšave študentovim staršem	a	X	m	X	X	a	a	X	a	a	X	m	m	a	X	a	a	a	X	a	X	a	a	a	m	a	X
Druge davčne olajšave	a	a	m	m	a	a	X	a	a	a	X	m	a	a	a	X	a	a	X	a	a	a	a	a	m	a	a

Legenda: X - taka oblika državne finančne pomoči obstaja,

a - taka oblika pomoči ne obstaja,

m - ni podatka

*Opomba: na osnovi podatkov objavljenih v *Education at Glance 2010* ni bilo mogoče ažurirati tabele, saj v publikaciji niso objavljeni vsi podatki, ki jih navaja M. Bevc.

Vir: Bevc et al. 2008a, str. 20

Praviloma so v EU najpogostejše oblike posredne državne pomoči študentom pomoč za nastanitev, subvencioniranje prevoza in subvencije za študij v tujini. Večina evropskih držav (21) ima pomoč za nastanitev v obliki subvencij, nekatere (13) tudi v denarni obliki (Slovenija ne), nekatere pa za te namene nimajo nobene pomoči (Bevc et al. 2008a).

2.4.2.1. Posojila šolajočim se

Posojila za izobraževanje so glavna oblika časovno odloženega zasebnega financiranja izobraževanja, ki se uporabljajo predvsem za visokošolsko izobraževanje (Bevc 1999, str. 217).

„Posojila za izobraževanje pomenijo obliko neposredne finančne pomoči države ali nedržavnih finančnih ustanov šolajočim se, ki jim omogoči plačilo šolnine ali pokritje drugih stroškov njihovega izobraževanja. Glavna razlika med to obliko finančne pomoči šolajočim se in med drugimi je ta, da morajo biti posojila odplačana“ (prav tam, str. 218). Torej lahko trdim, da je glavni namen s strani države podprtih posojil šolajočim se, povečati prispevek šolajočega se k financiranju izobraževanja.

Študentska posojila so v številnih državah predmet nasprotujočih stališč. Kot glavni argument v prid posojilom se navaja omejenost javnih financ za izobraževanje, medtem ko je kritike največkrat deležna pravičnost v dostopu do izobraževanja.

Kljub temu so posojila za izobraževanje pomembna oblika finančne pomoči šolajočim se. V državah, kjer ne poznajo šolnine za študij, hkrati pa večina študentov najema posojila, so slednja namenjena pokrivanju življenjskih stroškov (tako je npr. na Finskem, Islandiji, Norveškem, Švedskem). Več kot 60% vseh študentov najame posojilo za študij v državah, kjer so šolnine relativno visoke, t.j. nad 1.500 USD/leto (Nova Zelandija, ZDA, Avstralija in Nizozemska), medtem ko je delež študentov, ki se poslužujejo javnih posojil nižji v državah, kjer so nižje šolnine za študij (Italija, Avstrija, Francija, Belgija, Španija). Med članicami OECD najbolj izstopata Koreja in Japonska, ki prednjačita v višini šolnin. V Koreji le malo državnih sredstev namenjajo študentskim posojilom, medtem ko na Japonskem posojilom namenjajo več sredstev, a očitno ni tolikšne potrebe po najemanju posojil (Education at Glance 2010, str. 249 -252).

2.5. Financiranje visokega šolstva v Sloveniji

„Javno financiranje izobraževanja zajema financiranje iz davkov in prispevkov, medtem, ko je zasebno financiranje izobraževanja bolj dvoumno. Nekateri pod njim razumejo vse nedržavne vire financiranja (šolnine, darila, dohodek od prodaje storitev itd.), praviloma pa pod njimi razumemo prispevek šolajočega se oziroma njegovih staršev k pokrivanju stroškov izobraževanja na enoto“ (Bevc 1999, str. 154).

V Sloveniji javni viri predstavljajo tri četrtine dohodka izobraževalnih ustanov, ostalo pa nedržavni viri. Glavni delež v slednjih predstavlja šolnina izrednih študentov. Po deležu zasebnih virov - v letu 2007 24% (Education at Glance 2010, str. 222) - se Slovenija med državami EU uvršča skoraj v sam vrh. Zasebni izdatki za terciarno izobraževanje se na podlagi razpoložljivih podatkov od konca 90. let realno povečujejo, zlasti izdatki za vpisnine in šolnine za izredni študij (Bevc 2008).

2.5.1. Financiranje izobraževalnih ustanov

Leta 2004 je bil v Sloveniji z Uredbo o javnem financiranju visokošolskih in drugih zavodov vpeljan nov mehanizem financiranja izobraževalnih ustanov, t.i. integralno ali „lump-sum“ financiranje, pri čemer gre za dodelitev sredstev v enem kosu z veliko avtonomijo pri porabi sredstev. Za študijsko dejavnost so po tej uredbi dobile izobraževalne ustanove sredstva v dveh delih in sicer kot osnovna letna sredstva in normativna letna sredstva, pri čemer so glavni elementi pri določitvi slednjih število študentov, število diplomantov in študijska skupina (Bevc et al. 2008a).

Leta 2010 je uredbi potekla veljavnost, zato je 2.3.2011 Vlada RS sprejela novo Uredbo o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov (Uredba o javnem... 2011). Ključna novost te Uredbe je, da ukinja sistem financiranja ustanov, ki temelji na številu študentov in diplomantov.

V novi Uredbi na variabilni del sredstev ustanove (največ 3% fiksnega dela letnih sredstev za temeljni steber financiranja visokošolskih zavodov) vplivajo kazalnik učinkovitosti, kazalnik prehodnosti študentov iz 1. v 2. letnik in kazalnik mednarodnega sodelovanja (Uredba o javnem... 2011).

Kot navajajo na Ministrstvu za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo naj bi Uredba „vzdrževala dolgoročno stabilnost financiranja visokega šolstva in s tem krepila avtonomnost univerz in drugih samostojnih visokošolskih zavodov, ter se hkrati usmerjala h kakovosti in ponujala močne vzpode za razvoj visokega šolstva na področjih raznovrstnosti študijske ponudbe, njene internacionalizacije in široke dostopnosti“ (Uredba o financiranju... 2011). Za uresničevanje teh ciljev Uredba predvideva povečanje proračunskih sredstev namenjenih visokemu šolstvu. Tako naj bi bilo do leta 2015 za terciarno izobraževanje zagotovljenih vsaj 1,3% BDP iz proračunskih sredstev in 0,3% BDP iz drugih virov, do leta 2020 pa skupaj 2,5% BDP (sedaj je 1,3% BDP), od tega 2,0% iz proračunskih sredstev (prav tam).

Prav tako naj bi Uredba zagotavljala ustrezno financiranje še ne do konca uvedenih novih programov, kakor tudi ustanavljanje že akreditiranih novih članic univerz .

2.5.2. Izredni študij

Študijski programi v Republiki Sloveniji se izvajajo kot redni ali kot izredni študij.

Izredni študij, kakršnega poznamo danes, je slovenska posebnost. Sprva je bil zasnovan kot študij za tiste, ki so zaposleni in ne morejo obiskovati rednih predavanj in vaj. Njihova „izredna“ predavanja so bila zato plačljiva in organizirana ob petkih popoldne, pogosto tudi ob sobotah dopoldne (Pirc 2008). Potem se je začelo sredi 90. let število vpisnih mest za izredne študente povečevati predvsem zato, ker je izredni študij (vsaj na dodiplomski stopnji) povsem spremenil svoje poslanstvo. Tiste, ki so študirali ob delu, so skoraj v celoti izpodrinili študenti, ki so se na izredni študij vpisovali zato, ker zaradi slabšega uspeha v srednji šoli niso bili sprejeti na redni študij (prav tam).

Zakon o visokem šolstvu redne in izredne študente izenačuje. Izredni študenti imajo enake pravice in obveznosti kot redni, prav tako imajo pravico do ugodnosti kot redni študenti, v kolikor niso zaposleni ali prijavljeni kot iskalci zaposlitve.

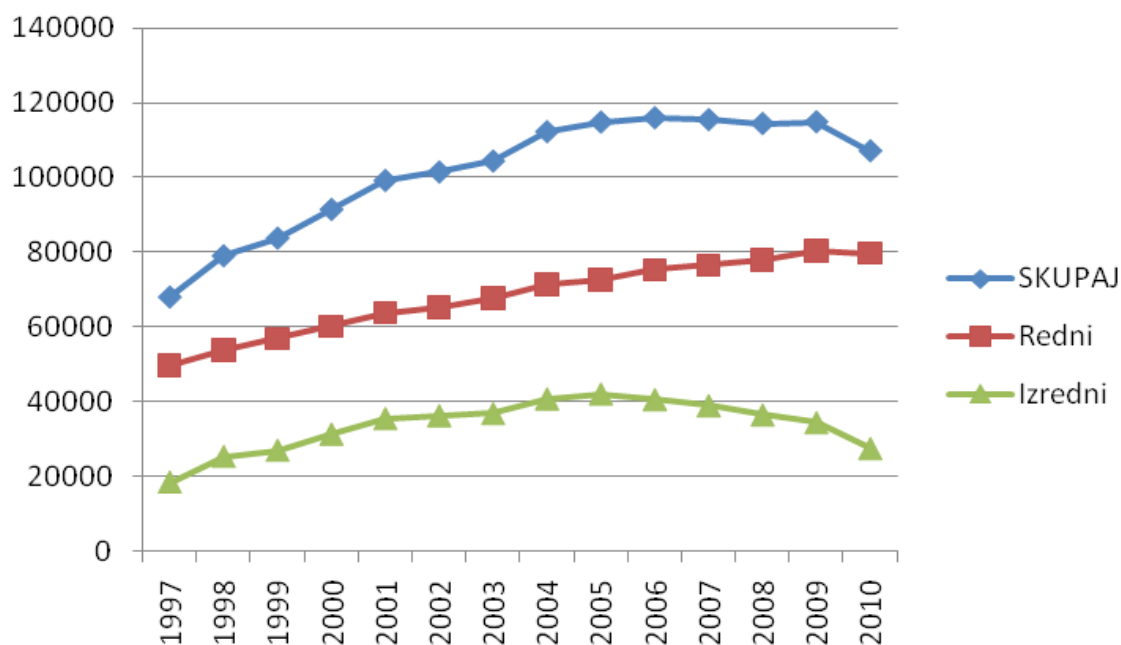
Izredni študij je po zahtevnosti enak rednemu. Opraviti je treba vse s študijskim programom predpisane obveznosti. Za tekoče študijsko leto se lahko predpišejo študentom z načrtom pedagoškega dela še posebne obveznosti po posameznih letnikih in predmetih. Študenti izrednega študija se lahko pod pogoji, ki jih predpiše fakulteta, preprišejo iz izrednega na redni študij (Pravilnik o izrednem... 2003).

Med prednosti izrednega študija se večinoma prištevajo prilagojena organizacija, časovna razporeditev izobraževanja, preverjanje in ocenjevanje ter napredovanje. Urnik predavanj je običajno sestavljen tako, da so obveznosti popoldne in ob sobotah. Šole in druge izobraževalne organizacije zagotavljajo sredstva za izredno izobraževanje z zaračunavanjem prispevkov.

2.5.2.1. Naraščanje števila izrednih študentov

Delež izrednih študentov se je v obdobju od osamosvojitve Slovenije močno povečal in v zadnjih letih ponovno upadel. Na spodnjem grafu je prikazano gibanje števila študentov od študijskega leta 1997/98 pa do 2010/2011⁹.

Graf 3: Študenti terciarnega izobraževanja po vrsti programa in načinu študija, Slovenija, letno

Vir: Študenti terciarnega... 2010, Statistični urad RS,

http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/08_terciarno_izobraz/01_09550_vpisani_splosno/01_09550_vpisani_splosno.asp.

V študijskem letu 1997/98 je bilo v Sloveniji 68.126 študentov. Od tega je 49.800 študentov študiralo redno, 18.326 pa izredno. Dodiplomskih študentov je bilo 65.542, med katerimi jih je 25,2% (to je 16.510) študiralo izredno (Študenti terciarnega... 2010).

⁹ Podatki so navedeni šele od leta 1997 dalje zato, ker je Statistični urad šele z letom 1997 pričel v skupnem številu študentov upoštevati tudi absolvente s statusom študenta, zato menim, da primerjava s prejšnjimi leti ne bi bila ustrezna.

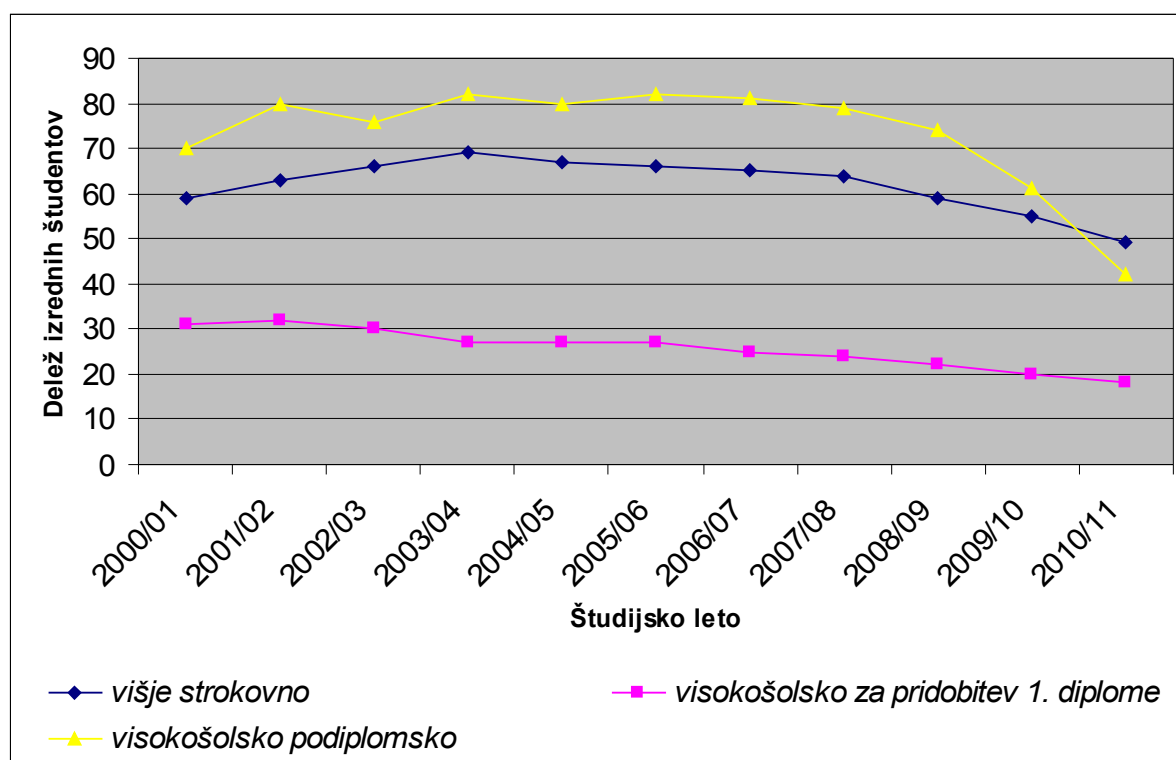
Do študijskega leta 2010/11 je število študentov naraslo na 107.134, od tega jih je 79.732 študiral redno, 27.402 pa izredno. Dodiplomskih študentov je bilo 93.834, med njimi jih je 21.885 študiral izredno, kar znaša 23,3%.

Ugotovim lahko, da je delež izrednih dodiplomskih študentov od leta 1997 do leta 2010 nekoliko upadel.

Relativno visok skupni delež izrednih študentov (25,5%) gre predvsem na račun večjega števila podiplomskih študentov (naraslo iz 2.584 na 13.300) in višješolskega strokovnega študija, ki je doživel močan porast študentov.¹⁰

Delež izrednih študentov med vsemi študenti v Sloveniji tako znaša 25,5%, leta 1997 pa je znašal 26,9% (prav tam).

Graf 4: Delež izrednih študentov po vrsti izobraževanja, Slovenija 2000/01 – 2010/11

Vir: Vpis študentov v terciarno... 2011, Statistični urad RS,

http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3895

¹⁰ Leta 1997 je bilo na višješolski in višješolski strokovni študij vpisanih 5854 študentov, med katerimi jih je izredno študiral 36,2%, leta 2010 pa je bilo na višješolski strokovni študij vpisanih 15.595 študentov, od tega 48,7% izrednih.

V zadnjih letih se je rast števila študentov ustavila. Visokošolske strokovne in univerzitetne programe za pridobitev prve visokošolske diplome obiskuje 78.239 študentov. Število teh študentov je vsako leto nižje: v primerjavi z lanskim študijskim letom je vpisanih skoraj 6.000 manj, pred petimi leti (študijsko leto 2005/06) pa je bilo dodiplomskih študentov kar 14.000 več kot letos. Število izrednih študentov se je v primerjavi z lanskim letom znižalo za 21,7%. Tako je letos v omenjene programe redno vpisanih kar 82% študentov. V visokošolske podiplomske programe pa je letos vpisanih 13.300 študentov. V primerjavi s prejšnjimi je opazen zanimiv preobrat v razmerju med rednimi in izrednimi študenti visokošolskega podiplomskega študija: v letošnjem študijskem letu je namreč več kot prejšnja leta redno vpisanih podiplomskih študentov (59%); razlog za to je najbrž hitro rastoče število študentov magistrskega študija 2. bolonjske stopnje (Vpis študentov v terciarno... 2011).

V Sloveniji torej približno četrtina vseh študentov plačuje šolnino, ki predstavlja celotni strošek izobraževanja šolajočega se. Slabe tri četrtine rednih študentov pa je plačila šolnine oproščenih in plačuje le minimalno vpisnino, saj so se - na osnovi boljših rezultatov pri maturi in učnega uspeha v srednji šoli - uspeli vključiti v redni študij.

2.5.2.2. Stroški izrednih študentov

Na Inštitutu za ekonomska raziskovanja so za minulo desetletje¹¹ ocenili stroške poučevanja na študenta, ki so v letu 2007 znašali v povprečju 4.178,00 EUR letno oziroma na mesec v povprečju 348,00 EUR. Mesečni življenjski stroški (vključno s stroški za učno gradivo in prevoz) posameznih kategorij študentov v povprečju znašajo za redne študente 384,00 EUR. Skupni mesečni denarni stroški za izredne študente znašajo 989,00 EUR (Bevc et al. 2008a, str. 88).

Pri rednem študentu je - upošteva tudi stroške poučevanja - delež države zelo velik (znaša 58%), pri izrednem študentu, ki plača stroške poučevanja prek šolnine, pa neznaten in znaša le 5% (Bevc et al. 2008a, str. 95).

Iz navedenega lahko ugotovimo, da so stroški izrednih študentov mnogo višji od stroškov rednih študentov, pri čemer izredni študenti kar 76% (prav tam) vseh stroškov krijejo sami, z

11 Na podlagi analize virov Evroštudent SI 2007 in ankete o porabi gospodinjestev.

lastnim delom (brez pomoči staršev, države ali drugih virov). Ob tem velja omeniti, da ne obstaja nobena vrsta štipendije, ki bi upoštevala višino študentovih (starševih) izdatkov, prav tako do leta 2009 niso obstajala državna posojila za kritje šolnin.

2.5.3. Oblike državne pomoči

Skupni obseg državne finančne pomoči študentom znaša 0,3% BDP, kar predstavlja skoraj 24% vseh sredstev namenjenih visokemu šolstvu in po deležu socialnih prenosov je pred nami samo Danska (Glavič 2008).

Finančna pomoč šolajočim se zajema vse oblike denarne pomoči šolajočim se za pokrivanje denarnih stroškov, ki jih imajo z izobraževanjem ter življenjskih in drugih stroškov. Za doseganje pravičnosti v izobraževanju so največjega pomena državne oblike pomoči študentom, ki jih lahko razdelimo na posredne in neposredne oblike (Bevc 1999, str. 178).

Večina sredstev v Sloveniji je namenjenih neposrednim oblikam pomoči, najpomembnejšo obliko neposredne pomoči študentom pa predstavljajo štipendije.

2.5.3.1. Štipendije

Glavni namen štipendij iz javnih sredstev je izenačevati možnosti izobraževanja, torej omogočiti izobraževanje tistim, ki se zanj zaradi socialno-ekonomskega položaja ne bi odločili (Bevc 1999, str. 180). Te štipendije¹² so v Sloveniji omejene predvsem na redne oziroma „full-time“ študente. Delež študentov, ki prejemajo štipendijo, je v letu 2009 znašal 23,4% (Štipendisti, Slovenija... 2010). Povpraševanje po štipendijah iz javnih sredstev pa precej presega ponudbo.

¹² Najpomembnejši obliki štipendij so državne štipendije (za socialno ogrožene) in Zoisove štipendije (za nadarjene študente).

Glede na to, da je pretežni del te pomoči namenjen rednim oziroma „full-time“ študentom (Bevc 2008), lahko trdim, da so štipendije v Sloveniji ob odsotnosti šolnin, namenjene pokrivanju študentovih življenjskih stroškov.

2.5.3.2. Študentska posojila v Sloveniji

V večini držav EU so študentom na razpolago tudi študentska posojila, kot oblika neposredne finančne pomoči. Pri nas je šele leta 2009 Javni sklad RS za razvoj kadrov in štipendije v sodelovanju z Deželno banko prvič razpisal posojila, prvenstveno namenjena izrednim študentom, ki plačujejo študij in v ta namen najemajo kredite pri poslovnih bankah po višjih obrestnih merah.

Za pridobitev posojila se je bilo potrebno prijaviti na javni razpis. Študijska posojila so se v skladu z razpisom podelila v primeru zavarovanja s kreditno sposobnimi poroki brez stroškov odobritve (v višini od 4.000 do 21.000 evrov s fiksno letno obrestno mero 4,9 odstotka), po koncu študija pa so imeli kreditorejmalci možnost enoletnega odloga vračanja (Študentska posojila 2010).

Prednosti posojila, ki ga je razpisal Javni sklad RS so predvsem nižja obrestna mera, možnost daljše dobe odplačevanja z odlogom vračanja in višina zneska, ki si ga posojilojemalec lahko izposodi.¹³

Osnovni problem posojil je, da ne posegajo v financiranje visokega šolstva ampak je posojilo zgolj pripomoček za tiste, ki morajo študij plačevati. Študij bi moral biti dostopen vsem ob dovolj visokih štipendijah za socialno najšibkejše študente in to je bil tudi razlog kritik, ki so zadevala posojila. Kritik so bila deležna predvsem s strani zagovornikov brezplačnega visokega šolstva, ki so poudarjali, da „kredit za študij ni rešitev, vendar le zares skrajni izhod v sili“ (Štrbac v Buh 2009, Študijsko posojilo...).

¹³ Od junija 2010 na Skladu nimajo več posojil, prav tako pa jih ne bo v prihodnjem študijskem letu, kot mi je zagotovila ga. Metka Novak z Javnega sklada. Razlog za ukinitvev je bila spremenjena bančna zakonodaja, ki je pričela veljati avgusta 2010 in ne omogoča kreditiranja na način, kot ga je izvajal Sklad.

2.5.3.3. Posredne oblike pomoči študentom

Na drugi strani obstaja v Sloveniji veliko oblik posredne pomoči študentom. Mogoče jih je razdeliti v dve skupini:

- (1) subvencije za življenjske stroške (prehrana, nastanitev, prevoz),
- (2) druge oblike posredne pomoči (zdravstveno zavarovanje in nizko obdavčen dohodek¹⁴).

Ker se v Sloveniji študente obravnava kot odvisne od staršev, je del državne pomoči namenjen tudi staršem študentov. Državna finančna pomoč študentovim staršem zajema otroški/družinski dodatek in davčne olajšave za otroke (Bevc 2008).

Do vseh naštetih oblik pomoči so upravičeni vsi študenti, ki niso zaposleni oziroma vpisani v evidenco iskalcev zaposlitve (torej redni in nezaposleni izredni) vključno z absolventi in študenti podiplomskega študija. Do subvencionirane nastanitve so upravičeni študenti s slabšim socialno-ekonomskim položajem, izmerjenim z bruto dohodkom na družinskega člana. Višina subvencije za prevoz in višina otroškega dodatka je prav tako odvisna od socialnega položaja študenta¹⁵(Bevc et al. 2008).

Navedbe kažejo, da so pravice do štipendij in subvencij, ki izhajajo iz študentskega statusa, večinoma enake tako za redne kot izredne študente, v kolikor slednji niso zaposleni. Dejstvo pa je, da v praksi le redki izredni študenti prejemajo neposredno državno finančno pomoč, medtem, ko so njihovi skupni življenjski stroški in stroški šolanja precej višji kot pri rednih študentih.

Glede na vse navedeno se je smiselno vprašati, ali je obstoječ sistem financiranja, ki močno privilegira redne študente, pravičen. Odgovor na to bom poskušala podati v nadaljevanju.

14 Študentsko delo je obdavčeno s 16,8%. Zakon o malem delu, ki ga je vlada potrdila oktobra 2010 in nato ni bil sprejet na referendumu je predvideval 29,5% obdavčitev študentskega dela .

15 Pri subvencioniranem prevozu še od oddaljenosti stalnega prebivališča študenta od kraja izobraževanja.

2.5.4. Študentsko delo kot socialni korektor

„Študentsko delo je občasno ali začasno delo, ki ga študent, dijak ali druga upravičena oseba opravlja preko pooblaščen organizacije (študentski servisi, Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, agencije za delo) na podlagi napotnice“ (Študentsko delo 2011).

Je uzakonjena oblika dela, ki je mnogo manj davčno obremenjena kot redno delo. Študentsko delo ima mnogo pozitivnih vidikov, kot na primer: omogoča zaslužek študentom in dijakom, pridobivanje delovnih izkušenj, znanja in kompetenc, kasnejšo možnost redne zaposlitve,...

Na Študentski organizaciji Univerze (ŠOU) poudarjajo korekcijsko funkcijo študentskega dela, saj v Sloveniji le slaba četrtina študentov prejema štipendijo, ki pa ni dovolj visoka za preživetje. Zato na ŠOU poudarjajo, da preden se država loti sprememb na področju študentskega dela, bi morala spremeniti tudi štipendijsko politiko, ki je še vedno neustrezna in nezadostna (Kovač, Strniša 2009).

Pogostejše je opozarjanje na negativne posledice študentskega dela, med katerimi se najpogosteje navaja zlorabo študentskega dela, zavlačevanje študija, študentom, ki opravljajo delo preko napotnice ne teče delovna doba, dolgoročno pa študentsko delo negativno vpliva tudi na trg delovne sile.

Po mnenju dr. Gorazda Kovačiča študentsko delo na dolgi rok povzroča zmanjševanje pravic zaposlenih, negativno pa vpliva tudi na pokojninsko in druge javnofinančne blagajne, saj zanj ni potrebno plačevati prispevkov (Kocbek 2009).

Izhajajoč iz Evroštudenta (2010, str. 34) je delež študentov, ki v času študija opravljajo tudi plačano delo, 66,8%. Slovenski študent pa v povprečju porabi 17 ur tedensko za plačano delo.

Po podatkih ministrstva za delo, družino in socialne zadeve so študenti v letu 2008 glede na vrednost po napotnicah s študentskim delom zaslužili 345 milijonov evrov. V letu 2008 je bilo izdanih več kot 1.180.000 napotnic dijakom in študentom, opravili so 84.258.616 ur dela. Bruto izplačila dijakom in študentom pa so znašala 341.457.832,70 EUR (Zakon o malem delu 2009).

Kot je navedeno v izhodiščih Zakona o malem delu, naj bi študentsko delo v svoji zasnovi omogočalo fleksibilen način gibanja mladih na trgu dela, prav tako naj bi omogočalo

študentom in dijakom prvi stik s trgom dela. Osnovna ideja študentskega dela je, da dopolnjuje študij, omogoča pridobivanje praktičnih izkušenj in pridobivanje dodatnih sredstev študentom s slabšim socialnim položajem ter sredstev za sofinanciranje obštudijskih dejavnosti mladih. Obenem vlada poudarja, da je ureditev študentskega dela presegla izhodiščni namen, zaradi katerega je bila vzpostavljena, kar gre velikokrat v škodo ravno študentom in mladim - prvim iskalcem zaposlitve (Zakon o malem delu 2009).

Zato so na Ministrstvu za delo, družino in socialne zadeve leta 2009 pripravili Zakon o malem delu, ki ga je sprejel Državni zbor, vendar pa kasneje na zakonodajnem referendumu ni bil potrjen.

2.5.4.1. Zakon o malem delu

Zakon o malem delu je predvideval 29,5% dajatve in prispevke (8% za štipendije in študentske domove). Glede na omejevanje študentskega dela, ki naj ne bi obsegalo več kot 728 ur letno, naj bi se ustrezno povečal tudi obseg državnih štipendij in zvišal cenzus za njihovo pridobitev. Prav tako bi bilo malo delo priznано kot uradne delovne izkušnje in bi se ustrezno vštelo v delovno dobo (Zakon o malem delu 2009).

Zakon o malem delu naj bi pomembno omejil študentsko delo in tako „prispeval“ k odpravi nelojalne konkurence, ki jo študenti predstavljajo mladim diplomantom. Moje mnenje v izhodišču je bilo, da študenti, ki se poslužujejo študentskega dela mnogokrat zasedajo potencialna delovna mesta mladim diplomantom in tako zmanjšujejo njihovo zaposljivost, vendar pa je analiza, ki so jo izvedli na Fakulteti za management v Kopru, pokazala, da študenti v okviru študentskih del opravljajo predvsem fizična dela in druga manj zahtevna dela ter tako večinoma ne zasedajo delovnih mest diplomantov ampak nekvalificiranih mlajših od 30 let (Šušteršič idr. 2010). Če izhajam iz slednjega, je največji problem študentskega dela v tem, da znižuje kvaliteto študija oziroma povzroča umetno podaljševanje absolventskega staža, kar menim, da bo uspešno odpravil nov Nacionalni program visokega šolstva z omejitvijo števila let brezplačnega študija.

2.6. Pravičnost sistema financiranja

Ključno vprašanje je, v kolikšni meri je pravičen sistem financiranja visokega šolstva v Sloveniji, kjer je študij rednih študentov v celoti financiran iz državnega proračuna, izredni študenti pa plačujejo celotne stroške izobraževanja.¹⁶

Odgovor seveda ni enoznačen in različni teoretiki podajajo različne definicije pravičnosti v visokem šolstvu. V nadaljevanju bom predstavila nekatere najbolj odmevne poglede na pravičnost, ki jih lahko povežemo s pravičnostjo v visokem šolstvu.

Pravičnost financiranja visokega šolstva v Sloveniji bom argumentirala skozi tri glavna merila pravičnosti financiranja izobraževanja, ki jih navaja M. Bevc (Bevc et al. 2008a, str. 104).

Glavna merila pravičnosti v financiranju izobraževanja so:

(1) zagotavljanje enakosti možnosti vključitve (dostopa) v izobraževanje ne glede na materialni položaj posameznika – socialna pravičnost;

(2) plačilo v skladu s prejetimi koristmi iz državne blagajne (več naj plačajo tisti, ki imajo koristi od javnih izdatkov), torej skladnost prispevkov posameznih dohodkovnih skupin v državno blagajno s prejetimi koristmi – transferji države;

(3) plačilo v skladu z ekonomskimi možnostmi – sposobnostjo plačati (več naj plačajo tisti, ki imajo več).

V nadaljevanju se bom najbolj posvetila prvemu merilu pravičnosti, torej zagotavljanju enakosti možnosti vključitve v izobraževanje ne glede na materialni položaj. Ta kriterij se obravnava kot najpomembnejši. Prav tako je po priporočilih strokovnjakov Svetovne banke najboljši način merjenja pravičnosti državnega financiranja z analizo vključenosti v izobraževanje.

¹⁶ Kodelja izpostavlja prav izredni študij kot ključni problem doseganja pravičnosti v visokem šolstvu (Kodelja 2006).

2.6.1. Zagotavljanje enakosti možnosti dostopa v izobraževanje ne glede na materialni položaj

2.6.1.1. Meritokratsko gledišče

26. člen Splošne deklaracije človekovih pravic, se glasi: „Vsakdo ima pravico do izobrazbe. Izobraževanje je brezplačno vsaj na začetni in temeljni stopnji. Šolanje na začetni stopnji je obvezno. Tehnično in poklicno šolanje mora biti splošno dostopno. Visokošolsko izobraževanje mora biti na osnovi doseženih uspehov vsem enako dostopno.“ (Maritain 1944, str. 37)¹⁷

Enaka dostopnost pomeni „odprto tekmo za pičle možnosti“ do vseh javnih služb na podlagi posameznikovih zaslug, njegovih sposobnosti in vrlin, ne pa na podlagi rojstva in podedovanih privilegijev (Flew v Kodelja 2006, str. 30). Načelo enake dostopnosti temelji na ideji meritokratske družbe, ki temelji na osebnih zaslugah, ne pa na podedovanem socialnem statusu. Pojmovanje zasluge izhaja iz predpostavke, da človek svobodno izbira in sprejema moralno odgovornost za svoje odločitve. Zato so v meritokratski družbi nagrajeni trud in dosežki (Kodelja 2006).

Izobraževanje, ki je urejeno tako, da omogoča vsem ljudem enako začetno izhodišče za šolski uspeh, ne glede na njihov spol, raso ali družbeni razred, deluje po meritokratskem načelu. V tem smislu je potrebno zagotoviti, da imajo vsi ljudje enake možnosti za takšen uspeh, kot ga omogočajo njihovi talenti in volja. Talenti in volja med ljudmi pa nista enaki, zato so ljudje različno uspešni in v življenju dosežejo različne dohodke, bogastvo in moč. Če so do odličnosti, visokega položaja, bogastva ali moči prišli zaradi svojega talenta in napora, potem je to pravično (Skubic Ermenc 2010, str. 7).

Z meritokratskega vidika je terciarno izobraževanje v Sloveniji vsem enako dostopno, saj se posamezniki na podlagi svojih zaslug, sposobnosti in vrlin lahko vpišejo na željeno študijsko smer. V primeru prekomernega vpisa na določeni študijski smeri bo prišlo do

¹⁷ V ozadju teh formulacij je misel J. Maritaina, da imajo človeške osebe pravico biti spoštovane in imeti pravice preprosto zato, ker so osebe.

selekcije, katere osnova je uspeh v srednji šoli in število točk na maturi, kar pa so si bodoči študentje prislužili na podlagi zaslug, sposobnosti in vrlin.

Kodelja (2006, str. 139) pravi, da na podlagi meritokratskih načel lahko trdimo, da si „redni študenti zaslužijo drugačno obravnavo prav zaradi preteklih učnih uspehov in vloženega truda. Status rednega študenta so namreč pridobili zato, ker so bili v tekmi za omejeno število vpisnih mest na redni brezplačni študij boljši od tistih, ki se zaradi slabših rezultatov tja niso mogli vpisati“. Ker veljajo isti vpisni kriteriji za vse dijake, se predpostavlja, da se vpisna politika v visokem šolstvu ravna po meritokratskih načelih in da se status rednega študenta doseže na podlagi lastnega dela, sposobnosti in dosežkov.

Z meritokratskega gledišča bi bila „enaka obravnava obojih krivična, saj so si redni študenti status rednega študenta, ki vključuje brezplačni študij, zaslužili v pošteni tekmi“ (Kodelja 2006, str. 141).

Vendar se pojavi vprašljivost pravičnosti meritokratskega gledišča, če upoštevamo, da nekateri zaradi življenjskih razmer in nespodbudnega okolja nimajo sposobnosti in vrlin, ki bi jim omogočale doseg rezultatov potrebnih za vpis v terciarno izobraževanje. To dokazuje tudi Bourdieu, ki pojasnjuje, zakaj meritokratsko načelo povzroča krivice.

2.6.1.2. Kulturni kapital in socialna reprodukcija

Bourdieu se je ukvarjal z neuspehom delavskega razreda v izobraževalnem sistemu in trdi, da je za neuspeh delavskega razreda kriv izobraževalni sistem, ki je sistematično povezan s kulturo vladajočih družbenih razredov in kot tak razvrednoti znanje in izkušnje delavskega razreda (Haralambos in Halborn 2001, str. 764).

Kot pravi Gaber se „skozi vzgojni sistem reproducirajo socialne strukture, ki so nepravilne; otrokom iz nepriviligiranih slojev skorajda onemogočajo prehod v privilegirane. Šola torej ohranja in reproducira družbena razmerja in pri tem vedno nekoga marginalizira in mu ovira napredovanje“ (2009, str. 27).

Družine izobraženih ljudi prek vzgoje in socializacije prenašajo na svoje otroke kulturne dobrine: prenašajo „pozitiven odnos do znanja, branja, intelektualnega angažiranja, omogočajo pridobivanje znanja, ki lahko presega šolsko znanje (jeziki, umetnost...), učijo jih komuniciranja“ ipd. (Bourdieu, Passeron 1978, str. 30). Te dobrine Bourdieu in Passeron imenujeta kulturni kapital. Kulturni kapital je prevladujoča kultura, ker jo lahko „skozi izobraževalni sistem prevedemo v bogastvo in moč“. Kulturni kapital ni enakomerno porazdeljen po razredni strukturi, kar v veliki meri pojasnjuje razredne razlike v izobraževalnih dosežkih (Haralambos, Halborn 2001, str. 764).

Otroci, ki posedujejo kulturni kapital, se lažje znajdejo v šoli in so bolj uspešni, saj je šolska kultura zelo podobna intelektualno usmerjeni domači kulturi. Učenci (študenti) ki izhajajo iz višjega razreda, imajo vgrajene prednosti, ker so bili socializirani v prevladujočo kulturo (Haralambos, Halborn 2001), saj šola učence uči, kaj je res in kaj je prav. Vsa ta znanja so učencem predstavljena kot resnična in nevtralna, kot odraz skupne visoke kulture in znanosti, čeprav so dejansko odraz kulturnih dobrin močnega srednjega razreda in večinske populacije. Tako se preko t.i. simbolnega nasilja vrši reprodukcija moči, ki jo izvršuje šola prek pedagoških praks, odnosov in učnih vsebin na učence (Bourdieu, Passeron 1978).

Otroci, katerih starši so višje izobraženi, torej posedujejo drugačen kulturni kapital kot otroci nižje izobraženih staršev in njihov habitus¹⁸ je bližje univerzitetnemu prostoru. Če izhajamo iz Bourdieuja, imajo študenti bolj izobraženih staršev več možnosti, da bodo tudi sami dosegli visokošolsko raven izobraževanja.

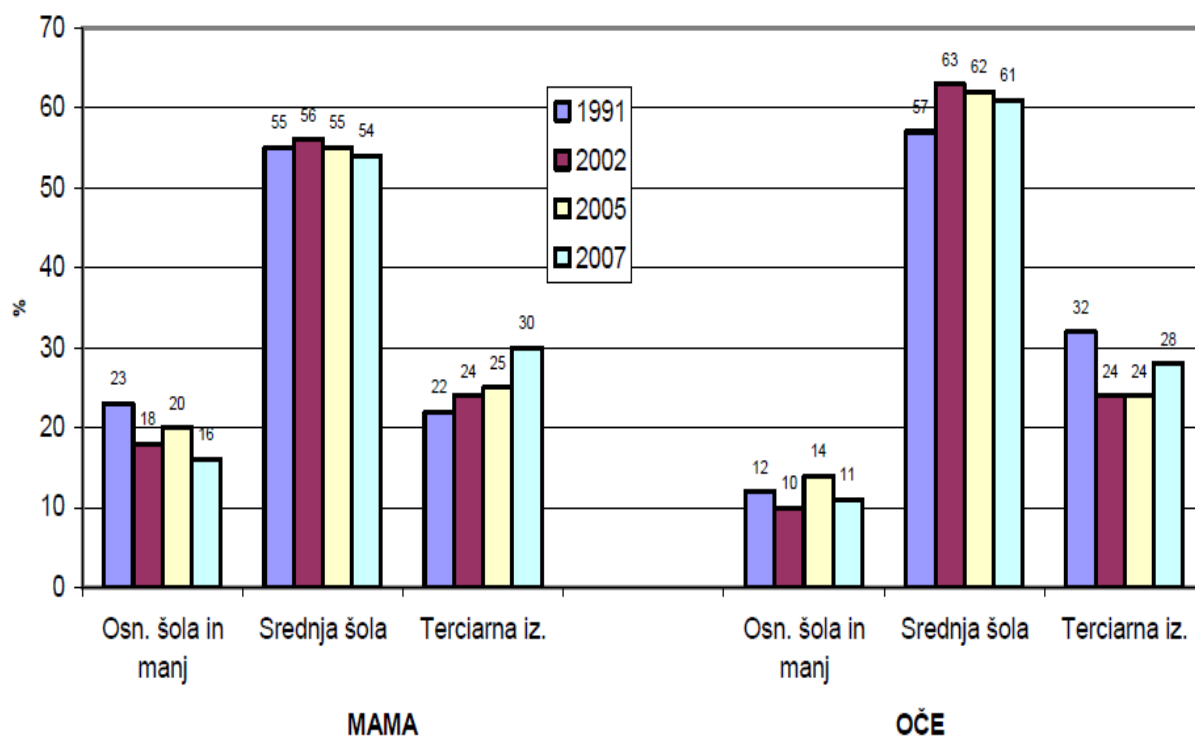
V tem primeru je težko govoriti o nepravilnosti v visokem šolstvu, ki je povezana z neenakimi možnostmi vključitve v terciarno izobraževanje, saj neenakost izvira že iz zgodnjega kulturnega okolja. Če bi torej želeli zagotoviti enakost možnosti vključitve, bi bilo potrebno izenačiti izhodišča, kar pomeni deprivilegirati privilegirane in privilegirati neprivilegirane.¹⁹

18 S konceptom habitusa Bourdieu opisuje lastnosti posameznika (skupine ali ustanove), ki jo določajo pretekle izkušnje in okoliščine (družinska vzgoja, izkušnje s šolo ipd.) Habitus je sistem dispozicij oz. nagnjenj, ki proizvajajo človekovo doživljanje pojavov okoli sebe, vpliva na njegove navade in doživljanje lepega in vpliva na njegove sedanje in bodoče odločitve in dejanja (Bourdieu, Passeron 1978). Ko se habitus in polje ujemata, se počutimo domače, kot „riba v vodi“, če se razlikujeta, potem ne. Na ta način je Bourdieu razlagal, zakaj se malo mladih delavskih staršev vpisuje na univerzo (analize iz 70-ih): univerza ni prostor, kjer bi se počutili domače, kamor bi oni sodili; po drugi strani pa je za otroke srednjega razreda vstop na univerzo povsem naraven življenjski korak (Bourdieu, Passeron 1978).

19 Enaka izhodišča zadevajo materialne pogoje in okoliščine ter nasprotno kot enaka dostopnost (ki prepoveduje diskriminacijo), predpostavljajo diskriminacijo. Če namreč hočemo posameznike, ki so po naravi različni, postaviti v enak izhodiščni položaj, je nujno potrebno privilegirati deprivilegirane ali deprivilegirati

Novejše raziskave Bourdieujeve ugotovitve (da imajo študentje bolj izobraženih staršev več možnosti, da bodo tudi sami dosegli visokošolsko raven izobraževanja) večinoma podpirajo. Kot izhaja iz grafa 5, se je delež dodiplomskih študentov iz družin, v katerih imata oče ali mati visokošolsko izobrazbo, za očete v opazovanem obdobju zmanjšal, v primeru mater pa malo povečal. Toda šele s primerjavo izobrazbene strukture študentovih staršev z izobrazbeno strukturo odraslih prebivalcev podobne starosti dobimo realno in z drugimi državami primerljivo sliko socialne selektivnosti v dostopu terciarnega izobraževanja²⁰ (Bevc et al. 2008a).

Graf 5: Izobrazba študentovih staršev – delež študentov iz posamezne izobrazbene kategorije staršev med vsemi starši študentov, Slovenija 1991-2007

Vir: Bevc et al. 2008a, str. 121, slika 3.7

privilegirane. To pomeni umetno ustvariti razlike, ki jih pred tem ni bilo. Na ta način postane neenakost sredstvo enakosti zato, ker korigira predhodno neenakost: nova enakost je torej rezultat izravnave dveh neenakosti (Kodelja 2006).

²⁰ Vrednost koeficienta, ki predstavlja razmerje med (števec) deležem študentovih staršev z dano izobrazbo med vsemi starši, ter (imenovalec) deležem prebivalcev z enako izobrazbo v ustrezni starostni skupini odraslih (40-60), se je v opazovanem obdobju za terciarno izobraževanje/izobrazbo znižala, a še vedno precej višja od 1. Vrednost tega koeficienta za tiste (starše) s končano srednjo šolo se je prav tako znižala in se spustila pod 1, vrednost koeficienta za tiste s končano osnovno šolo ali manj izobrazbe pa se je povečala, a je še vedno precej nižja od 1.

Analiza trendov je pokazala, da je za tiste z najmanj izobraženimi starši dostopnost obeh vrst študija danes večja kot v začetku 90. let, vendar pa še vedno bistveno manjša kot za tiste z najbolj izobraženimi starši. V Sloveniji so se razlike v dostopnosti terciarnega izobraževanja za mlade z različno izobraženimi starši zmanjšale, vendar pa so razlike v dostopnosti med tistimi z najbolj in najmanj izobraženimi starši še vedno velike. Relativno pa se je zmanjšala dostopnost terciarnega izobraževanja za tiste, katerih starši imajo srednjo izobrazbo (Bevc et al. 2008a, str. 121)

Leta 2008 so na IER (Inštitut za ekonomska raziskovanja) opravili analizo, ki je pokazala, da so študenti izrednega študija v povprečju iz družin z manj izobraženimi starši kot to velja za redne študente. Torej so njihove možnosti dostopa do terciarnega izobraževanja manjše kot pri rednih študentih (Bevc et al. 2008a).

2.6.1.3. Rawlsova teorija pravičnosti

Rawls največ pozornosti nameni socialni pravičnosti v demokratični in pravični družbi, saj je zanj „predmet pravičnosti način, kako glavne družbene institucije razdeljujejo temeljne človekove pravice in dolžnosti in vplivajo na življenjske možnosti in pričakovanja ljudi“ (Kodelja 2006, str. 59).

Osnovni element Rawlsove moralne teorije sta principa pravičnosti kot poštenosti, skupaj z načeli prioritete. Principa, ki sta bila sprejeta v izhodiščnem položaju²¹ in sta temelj pravičnosti kot poštenosti se glasita:

„*Prvi princip:*

Vsak človek mora imeti enako pravico do najširšega skupnega sistema enakih temeljnih svoboščin, ki so kompatibilne s podobnim sistemom svoboščin za vse“ (Jamnik 1998, str. 99).

„*Drugi princip:*

Družbene in ekonomske neenakosti morajo biti urejene tako, da so:

21 „Izhodiščni položaj je hipotetični položaj, opredeljen tako, da vodi do določenega pojmovanja pravičnosti. V tem položaju nihče ne ve za svoje mesto v družbi, za svojo razredno razdelitev in socialni status, prav tako ne ve za svojo usodo pri delitvi dobrin in različnih možnosti, inteligenco, moč in podobno, ne poznajo svojih želja...“ (Jamnik 1998, str. 82).

a) kar najbolj koristne za tiste, ki so najbolj zapostavljeni, skladne s principom pravične varnosti;

b) vezane na dolžnosti in mesta, ki so v pogojih poštene enakosti možnosti odprta vsem“ (Rawls v Jamnik 1998, str. 99-100).

Prvo načelo ima popolno prednost pred drugim. Najprej mora biti v družbi torej izpolnjeno prvo načelo, ki podeljuje temeljne svoboščine in pravice vsem, šele nato se lahko začne uveljavljati drugo, ki je bolj utilitaristične narave.

Ti načeli izražata Rawlsovo koncepcijo socialne pravičnosti, v skladu s katero so nekatere družbene dobrine bolj pomembne kot druge in jih zato ne smemo žrtvovati za povečane koristi, ki bi izhajale iz drugih dobrin, če bi prve žrtvovali (Rawls v Kodelja 2006).

Rawls ugotavlja, da v sodobnih razvitih demokracijah obstajajo bistveno neenaki pogoji in priložnosti za državljane. Na osnovi načela enakopravnosti postavi v svoji teoriji pravičnosti zahtevo, da morajo v dobro urejeni družbi temeljne institucije aktivno preprečevati substancialno neenakost med državljani, to zahtevo pa je artikuliral v svojem načelu razlikovanja (Jamnik 1998). Rawlsovo načelo razlikovanja je teoretska utemeljitev za državno redistribucijo družbenega bogastva k tistemu segmentu družbe, ki je v svojih življenjskih razmerah v družbi na najslabšem. Če princip razlike upoštevamo na primeru šolanja, je potrebno storiti vse, da se položaj izboljša. „Izobraževanje ne sme biti gledano zgolj z vidika ekonomske učinkovitosti ali socialne koristnosti. Enakopravnost narekuje tudi izredno pomembnost vzgoje v smislu, da se osebnost vzgaja in oblikuje, da bi bila ponosna na svojo kulturo in bi v družbi zavzela aktivno vlogo. Tako je treba v šolstvu še posebej podpirati izobraževanje tistih, ki imajo manj možnosti, da bi prišli do izobrazbe“ (Jamnik 1998, str. 108). Iz principa razlike torej sledi, da je določena stopnja neenakosti pravična, če ob tem pridobi tisti, ki je v najslabšem položaju.

Kot taka je pravičnost po Rawlsu „prva vrlina družbenih institucij“. Zanj je pravičnost tako pomembna, da je treba „družbene institucije, ki niso pravične, reformirati ali ukiniti, četudi so še tako učinkovite“ (Rawls v Kodelja 2006, str. 3). Torej je pravičnost tudi najpomembnejša vrlina šole kot družbene institucije. Vendar pa „kljub zahtevi po reformi ali ukinitvi nepravičnih institucij, Rawls dopušča nepravičnost, če je to nujno potrebno za

preprečitev še večje nepravilnosti“ (Kodelja 2006, str. 58). Potemtakem tudi šol, ki so nepravilne ni potrebno reformirati ali ukiniti, saj bi to povzročilo še večjo nepravilnost.

Če Rawlsovo načelo razlike prevedem na slovenski visokošolski sistem, lahko ugotovim, da slednji ni pravičen, saj večje možnosti dostopa do visokošolskega izobraževanja dodeljuje ravno študentom z višjim socialno-ekonomskim statusom (Bevc 2008, str. 224).

Prav tako je za Rawlsa sistem nagrad, temelječ na posameznikovih talentih in trudu, moralno neopravičljiv. Tak sistem nagrajevanja je zanj nepravilčen zato, ker temelji na razdelitvi talentov in celo naporov, ki niso posledica osebnih odločitev, ampak le stvar sreče, saj so pogojeni z genskimi ali okoljskimi dejavniki, na katere nismo imeli nobenega vpliva. Po Rawlsovem mnenju si torej ne zaslužimo, da smo nagrajeni za značilnosti, ki so stvar naključij.²² Iz tega je, kot pravi Kodelja (2006), moč sklepati, da si redni študenti ne zaslužijo brezplačnega študija, ker je njihov status posledica dosežkov, ki so rezultat njihove večje nadarjenosti, volje do učenja in vloženega truda, torej dejavnikov za katere sami niso zaslužni.

Če izhajamo iz stališča, da je študij rednim študentom bolj dostopen, kot bi bil v primeru, da bi morali za šolanje študenti delno sami poravnati stroške izobraževanja, naj poudarim, da Rawls prav tako ne dovoljuje, da bi se žrtve, naložene na nekatere, opravičevalo s številnimi ugodnostmi, ki bi jih uživalo večje število ostalih.

Izhajajoč iz napisanega in v luči novodobnih zahtev glede financiranja visokega šolstva lahko sklepam, da bi bilo za Rawlsa najpravičnejše, če bi se na visokošolski študij lahko vpisal vsakdo, ne glede na dosežke na prejšnji stopnji izobraževanja. Pravično bi bilo uvesti šolnine, ki so pogojene z materialnim stanjem študenta oz. staršev ob hkratnem izdatnem sistemu štipendiranja za najrevnejše.

2.6.2. Plačilo v skladu s prejetimi koristmi iz državne blagajne

Po navedbah M. Bevc (2008a) je to eno od treh glavnih meril presojanja pravičnosti financiranja visokega šolstva.

²² Izhajajoč iz Rawlsa je torej krivično, da izredni študenti plačujejo za študij, redni pa ne.

Iz opravljenih empiričnih analiz Psacharopoulou in Tilaka (1991) izhaja, da se z višanjem stopnje izobrazbe zniža delež prebivalstva pod mejo revščine ter da izobraževanje močno znižuje neenakost v porazdelitvi dohodka. Izobraževanje, kot že rečeno, poraja stranske - eksterne pozitivne učinke, kot so napredek v znanosti, gospodarski razvitosti ter varnosti, od katerih ima koristi širša družba in subjekti znotraj nje. Napredek na področju znanosti in gospodarstva omogoča višje dohodke zaposlenim ter nastajanje novih delovnih mest, ki posledično pomenijo več sredstev na prihodkovni strani državnih proračunov.

Prav tako je izobrazba zasebno dobro, torej nekaj, kar si morajo tisti, ki imajo od tega osebne koristi (ker si s tem povečajo lastno vrednost na trgu dela, omogočajo boljše plačane službe, dvigujejo družbeni ugled ipd.), tudi sami plačati (Kodelja 2010).

Tako ne bi bilo pravično, da bi stroški, povezani z izobraževanjem, bremenili le posameznika ali zgolj državo. Visokošolska izobrazba je tako javno dobro kot zasebno dobro in stroške visokošolskega izobraževanja si morata razdeliti posameznik in država.

S tega vidika so šolnine upravičene, ker je upravičeno zahtevati delno plačilo izobraževalnih storitev od tistih, ki jim del koristi od izobraževanja neposredno pripade prek višjih dohodkov (Kodelja 2010, str. 8).

Na podlagi opisanega kriterija lahko ugotovim, da so šolnine, ki jih plačujejo vsi študenti, pravične, ni pa pravično, da redni študenti ne plačujejo šolnin, izredni pa, saj so oboji deležni enakih koristi.

Kriterij „**skladnosti individualnih plačil v državno blagajno za terciarno izobraževanje v skladu s prejetimi koristmi iz nje**“ so preučevali tudi na IER. In sicer so dani kriterij ocenili z dvema metodološkima pristopoma. Prvi je bil analiza porazdelitve javnih izdatkov za izobraževanje po socialno-ekonomskih skupinah (dohodkovnih decilih). Uporaba tega pristopa je pokazala, da v sedanjem sistemu financiranja terciarnega izobraževanja in pri obstoječi socialno-ekonomski strukturi vključenih v izobraževanje premožnejša gospodinjstva prejmejo nekoliko več kot revnejša. Vendar pa je bila omejitev te analize nemožnost ločenega opazovanja rednih in izrednih študentov. Uporabljena predpostavka, da so vsi študenti v opazovanih gospodinjstvih študirali redno, pomeni precenjenost prejetih koristi od državnih izdatkov za terciarno izobraževanje v gospodinjstvih z izrednimi študenti (Bevc et al. 2008a).

Drugi pristop ocenjevanja navedenega kriterija pomeni oceno neto koristi izdatkov za izobraževanje po socialno-ekonomskih skupinah prebivalcev. Podobne analize so v svetu zaradi podatkovnih težav zelo redke. V tej analizi, ki so jo izdelali za leto 2004, so primerjali porazdelitev državnih izdatkov za terciarno izobraževanje po socialno-ekonomskih skupinah s porazdelitvijo vplačil za terciarno izobraževanje v državno blagajno s strani posameznih dohodkovnih skupin gospodinjstev. Ugotovili so, da od najrevnejšega k najpremožnejšemu dohodkovnemu decilu davčni prihodki za terciarno izobraževanje naraščajo precej hitreje od javnih izdatkov za to izobraževanje. Rezultati torej ne potrjujejo pričakovane prerazdelitve dohodka z veljavnim sistemom terciarnega izobraževanja od nižjih k višjim dohodkovnim skupinam prebivalstva. Nasprotno, kažejo na prerazdelitev dohodka v obratni smeri – od bogatih k revnim (Bevc et al. 2008a).

2.6.3. Plačilo v skladu z ekonomskimi možnostmi

To je tretje merilo pravičnosti v financiranju visokega šolstva, ki ga navaja M. Bevc.

Menim, da bi bilo z vidika plačila študija v skladu z ekonomskimi možnostmi študentov oz. njihovih staršev najpravičneje uvesti šolnine za vse študente, ki bi bile odvisne od prihodkov na družinskega člana v gospodinjstvu, ob tem pa razviti obsežen sistem državne pomoči za ekonomsko najšibkejše in možnost najema ugodnega državnega posojila za poplačilo šolnin. Obstoječ sistem financiranja visokega šolstva vsekakor ne zadosti kriteriju plačila v skladu z ekonomskimi možnostmi, kar je dokazovala tudi M. Bevc s kolegi.

Še posebej ni pravično, da redni študenti uživajo brezplačni študij, izredni pa plačujejo celotne stroške izobraževanja, saj so študenti izrednega študija v povprečju iz družin z manj izobraženimi starši kot to velja za redne študente in zato tudi iz revnejših družin, torej so njihove ekonomske zmožnosti plačila šolnine slabše kot pri rednih študentih (Bevc 2008). Poleg tega je potrebno poudariti, da ne obstaja nobena oblika državne pomoči, ki bi upoštevala višje stroške izrednih študentov.

Kot najpravičnejša možnost se pogosto omenja vpeljava odloženih šolnin, kar je bil tudi del reformnega predloga iz leta 2005.²³

²³ Tedaj je 250 strokovnjakov pod vodstvom Jožeta P. Damijana predstavilo predloge konceptov ekonomskih in socialnih reform za povečanje konkurenčnosti gospodarstva. Te reforme so vključevale tudi reformo visokega šolstva. Skupina je predlagala uvedbo šolnin za visokošolski študij in sicer v obliki vavčerskega sistema financiranja, kombiniranega s sistemom odloženih šolnin. Predlog je bil kasneje zavrnjen (Pavlin 2005).

2.6.3.1. Odložene šolnine

Odložena šolnina je šolnina, ki jo študent poravnava, ko diplomira oz. natančneje, ko se zaposli in njegova plača presega povprečno plačo v državi, do tedaj pa je odplačevanja šolnine oproščen (Vodopivec, Gaberšček 2002).

Pogosto uporabljen argument proti šolninam je, da slednje odvrtačajo revne študente od študija. Vendar države, kjer se ob uvedbi šolnin ali njihovem povišanju vpis ni spremenil, kažejo drugače. Marenbon navaja, da je pri odloženih šolninah situacija drugačna in ta argument ne zdrži, saj materialni položaj študentovih staršev sploh ni relevanten za njegov vpis, kajti šolnine ne bodo niti plačali niti vračali starši, ampak jo bo plačala država, vračal pa študent sam, ko bo zaposlen in ko bo imel primerno visoko plačo. Ta argument priča predvsem v prid odloženim šolninam (v Kodelja 2010, str. 6).

Primer uspešne vpeljave odloženih šolnin predstavlja avstralski sistem, za katerega so številne raziskave potrdile, da uvedba šolnine ni vodila v zmanjšanje vpisa revnejših študentov. Iz tega lahko sklepamo, da v primeru, ko je odplačilo šolnine odvisno od študentovega bodočega dohodka, uvedba šolnine oziroma njeno povečanje ne pomeni pomembne ovire pri vpisu v visokošolsko izobraževanje.

Zdi se torej, da je obstoječ sistem financiranja visokega šolstva v Sloveniji, z vidika plačila za študij v skladu z ekonomskimi možnostmi, najmanj pravična možnost.

2.7. Notranja učinkovitost izobraževanja v Sloveniji

Notranja učinkovitost izobraževanja je posredno povezana tudi s pravičnostjo financiranja izobraževanja, zato se je moram dotakniti.

Notranja učinkovitost izobraževanja označuje medsebojni odnos med "inputi" in rezultati izobraževanja na ravni izobraževalnih ustanov in šolajočega se. Inputi (študenti ipd.) so preoblikovani v outpute (število diplomantov, njihovo znanje, ipd.) v „proizvodnem“ oziroma pedagoškem procesu (Bevc et al. 2008a, str. 147). Uspešnost študija je ena izmed kategorij učinkovitosti študija, ki je hkrati tudi najlažje merljiva.

Za merjenje notranje učinkovitosti terciarnega izobraževanja obstajajo preprosti kazalniki in celovitejši kvantitativni postopki (izobraževalna proizvodna funkcija, analiza stroškov in uspešnosti, ipd.). Kot navaja M. Bevc (prav tam, str. 148) preprosti kazalniki vključujejo stopnjo diplomiranja, stopnjo osipa in trajanje študija; temeljijo lahko na presečnih podatkih ali spremljanju iste generacije več let (longitudinalni pristop).

Notranja učinkovitost terciarnega izobraževanja, merjena z uspešnostjo napredovanja študentov skozi visokošolski izobraževalni sistem in uporabo presečnih podatkov, se med državami EU zelo razlikuje. Stopnja dokončanja študija se na prvi stopnji terciarnega izobraževanja giblje med 45 in 95 odstotki.

M. Bevc (Bevc et al. 2008a) na podlagi Eurostatove študije (Eurostat Yearbook 2007) ugotavlja, da je učinkovitost študija, ne glede na uporabljen kazalnik, vrsto programa in način študija (redni, izredni) v Sloveniji nižja kot v večini drugih držav EU.

Strošek omenjene nizke učinkovitosti študija v Sloveniji je visok. M. Bevc (2001) na podlagi navedene longitudinalne analize ocenjuje, da znaša 0,6% BDP, če so upoštevani tudi posredni stroški (izgubljene plače v času študija). To pa znaša skoraj polovico celotnih javnih izdatkov za terciarno izobraževanje.

2.8. Predlogi sprememb sistema financiranja dodiplomskega študija v Sloveniji

(povzeto po Bevc et al. 2008a)

V prejšnjem poglavju sem pri argumentaciji uvedbe šolnin navajala ugotovitve raziskave IER, narejene leta 2008, ki so jo opravili na podlagi ugotavljanja uspešnosti študija in pravičnosti financiranja.

Glavne ugotovitve študije, ki jo je leta 2008 opravil IER so:

(1) veljavni sistem financiranja dodiplomskega študija ne zagotavlja enakosti možnosti tega izobraževanja vsem socialno-ekonomskim slojem;

(2) prav tako ne zagotavlja učinkovitosti študija (ta je v primerjavi z večino držav EU nižja);

(3) redni študenti, ki ne plačujejo šolnine, so v povprečju iz premožnejših družin in/ali družin z bolj izobraženimi starši kot izredni študenti, ki plačajo polno šolnino;

(4) individualne ekonomske koristi tega izobraževanja, izražene prek relativnih plač in stopenj donosa za posameznika, so visoke;

(5) učinkovitost študija je nižja kot v drugih državah.

Na osnovi teh ugotovitev je M. Bevc s sodelavci predlagala naslednje spremembe sistema financiranja dodiplomskega študija v Sloveniji:

a) V sistem financiranja javnih izobraževalnih ustanov:

(1) vpeljati šolnino za redni študij v višini 10-20 odstotkov stroškov poučevanja in

(2) zmanjšati višino šolnine za izredni študij in s tem zmanjšati ali odpraviti razkorak v višini šolnine med rednimi in izrednimi študenti.

b) Državna finančna pomoč študentom: vpeljati študentska posojila za pokrivanje šolnine in drugih življenjskih stroškov ob istočasnem programu štipendij za revne. Odplačilo posojil naj bo vezano na višino dohodka, odplačevanje pa se naj izvaja prek davčnega sistema. (Bevc et al. 2008a, str. 177-178)

Problem teh predlogov vidim v tem, da se na zgornji način v visokošolsko blagajno ne bi steklo nič več sredstev kot doslej. Šlo bi zgolj za doseganje „večje pravičnosti“ v financiranju visokega šolstva, ne pa tudi za doseganje večje kakovosti študija. Če bi želeli povečati kakovost, bi morali povečati tudi finančno participacijo študentov, kar bi utegnilo predstavljati veliko finančno ali psihološko oviro študentov pri vpisu na želeni študij.

Z možnostjo povečanja finančne participacije šolajočega se so se ukvarjali tudi na IER, kjer so izračunali **ekonomsko sposobnost študentov in njihovih staršev za povečanje zasebnega financiranja terciarnega izobraževanja**.

Glavni rezultat analize je, da bi vpeljava šolnine za redni študij na ravni 20-30% stroškov poučevanja na študenta zahtevala štipendije za najrevnejše, saj bi v najnižjem dohodkovnem decilu takšna šolnina presegala 10% letnega dohodka gospodinjstev. Na drugi strani pa bi študenti zelo hitro (v 4 do 10 letih) odplačali študentsko posojilo (za šolnino).

Kot sem ugotavljala že poprej, ima posameznik od visokošolske izobrazbe številne koristi, za katere bi moral vsaj del stroškov povrniti državi. S tega vidika je šolnina upravičena. Poleg tega menim, da bi bila uvedba šolnine z odloženim odplačevanjem dobra možnost z vidika vpisa na študijske programe, ki zagotavljajo boljše možnosti zaposlitve, saj se študentom ne bi zdelo smiselno odplačevati študija, katerega znanja ne morejo unovčiti. Predvsem pa bi finančna participacija študentov prispevala k večji učinkovitosti študija.

Velik problem uvedbe šolnin in odloženega odplačevanja slednjih pa vidim v dejstvu, da so študenti v Sloveniji finančno odvisni od svojih staršev, kar bi njihovo odvisnost še podaljšalo. Razlog vidim v nesorazmerju med prihodki in življenjskimi stroški v Sloveniji, ter v slabih možnostih pridobitve zlasti prve zaposlitve.

V kolikor je uvedba šolnin za visokošolski študij nuja, ki bi zagotovila pravičnost in večjo kvaliteto študija, potem menim, da je najboljša možnost odplačevanja šolnine odložena šolnina, ob čemer bi bilo nujno zagotoviti izdatno pomoč finančno najšibkejšim študentom.

2.8.1. Reformni predlog Odbora za reforme

Leta 2005 je Odbor za reforme podal predlog konceptov ekonomskih in socialnih reform za povečanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva. Ena izmed predlaganih reform je bila tudi reforma visokega šolstva, katere namen naj bi bil reformirati trg visokošolskega izobraževanja v smeri povečane kvalitete in konkurenčnosti v korist potrošnikov, torej študentov in gospodarstva.

V nadaljevanju navajam predlagane spremembe, ki so posredno ali neposredno povezane s financiranjem visokega šolstva in z doseganjem pravičnosti v slednjem:

- Ustvariti je potrebno pogoje za endogeno preoblikovanje strukture poklicnega, srednješolskega, gimnazijskega izobraževanja ter posledično visokošolskega sektorja v skladu s povpraševanjem in načeli konkurence.
- Potrebno je spremeniti pogoje za ustanavljanje novih visokošolskih zavodov in programov. Spodbujati je potrebno ustanavljanje zasebnih zavodov ter šol v regionalnih središčih.

- Izenačiti je potrebno pogoje javnega financiranja za javne in zasebne zavode. Dolgoročni cilj naj bo oblikovati univerzitetni sistem s 7-10 univerzami, od tega polovico zasebnih.
- Financiranje je potrebno vezati na celovito evalvacijo inštitucij (ne na potrjevanje posameznih programov). Merila pri financiranju pa naj bodo: akademska odličnost, sodelovanje z gospodarstvom, tržni uspeh študentov, mednarodno sodelovanje.
- Za izvedbo financiranja je potrebno preiti na vavčerski sistem, kombiniran s sistemom odloženih šolnin (ki so socialno nevtralne) in z javno dostopnimi rezultati celovite evalvacije ponudnikov.
- Preučiti je potrebno davčno ugoden status študentskega dela, preveriti smiselnost drugih ugodnosti študentskega statusa (ohranjanje pravic, izenačitev z delno zaposlitvijo, ki šteje v delovno dobo).
- Potrebno je spodbujati razvoj raziskovalno usmerjenih univerz. Merila habilitiranja spremeniti tako, da bodo nagrajevala tudi delo za gospodarstvo.
- Sistem štipendiranja preoblikovati tako, da bo spodbujal študij na deficitarnih področjih, zlasti naravoslovno-tehničnem.
- V študijske programe vključiti osnovna znanja podjetništva. (Predlog konceptov ekonomskih...2005)

Ta predlog reforme visokega šolstva, ki je v svojem bistvu zelo splošen in ne navaja konkretnih instrumentov za doseg ciljev, kasneje ni bil sprejet.

Glavni problem predloga vidim v tem, da je bil izrazito tržno naravnano in je s tem povečeval socialno neenakost na področju dostopnosti do visokošolskega izobraževanja.

Predlog je univerzo podrejal gospodarskim ciljem in pri tem pozabljal na njeno obsežnejšo vlogo v družbi: spodbujanje socialne mobilnosti, utrjevanje demokratičnih vrednot, spodbujanje kritičnega mišljenja itd.

Predlog izenačitve zasebnih in javnih visokošolskih zavodov bi lahko (zaradi uvedbe šolnin) ogrozil dostopnost visokega šolstva in s tem povečeval razlike v družbi na podlagi socialno-ekonomskega ozadja.

Vendar pa bi tudi uvedba odloženih šolnin lahko omejevala pravičnost v dostopu do visokošolskega izobraževanja, saj tovrsten ukrep slabše situiranim študentom lahko predstavlja psihološko oviro pri dostopu do šolanja (Kodelja 2010).

Reformni predlog Odbora za reforme je z uvedbo enotne davčne stopnje prav tako predvideval ukinitve študentskega dela, ki je pravzaprav pomemben socialni korektiv, saj mnogim študentom omogoča, da sploh lahko študirajo.

Dokument je predvideval dodatek za študij, kar pa ni bilo natančneje opredeljeno, hkrati pa je pod vprašaj postavil subvencionirano študentsko prehrano, subvencionirano bivanje in subvencionirane prevoze.

Ugotovim lahko, da je bil predlagani predlog z vidika dostopnosti do izobraževanja nepravičen, saj je predvideval ukinitve mnogih socialnih transferjev in ustvarjal pogoje za elitizacijo visokega šolstva.

2.8.2. Nacionalni program visokega šolstva (NPVŠ) 2011- 2020

(povzeto po Resoluciji o Nacionalnem programu visokega šolstva 2011-2020)

Junija 2010 je Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo izdelalo predlog izhodišč razvoja visokega šolstva za tekoče desetletje. Za moje diplomsko delo so pomembne zlasti predlagane spremembe financiranja visokega šolstva.

NPVŠ 2011-2020 omogoča študij vsem, ki imajo interes in so sposobni študirati. Ključna novost NPVŠ je, da ukinja izredni študij v taki obliki kot je sedaj, hkrati pa ohranja oziroma izboljšuje mehanizme za podporo študiju – socialne transferje in štipendijske sheme v enovitem in transparentnem sistemu študijskih pomoči.

Cilj NPVŠ v letih 2011-2020 je torej še naprej študentom omogočiti študij brez šolnin, a ob določenih pogojih in hkratnem povečanju odgovornosti študentov za uspešen in učinkovit zaključek študija.

Vodilo financiranja študijske dejavnosti je omogočanje dostopnosti na 1. stopnji, spodbujanje uspešnosti na 2. stopnji in odličnost na 3. stopnji študija.

Država bi posamezniku plačala stroške študija za prvo študijsko stopnjo kadarkoli v življenju, vendar le za štiri leta, kar pomeni eno leto več, kot je nominalna dolžina študija. Posameznik bi lahko koristil pravico plačila štirih let za izobraževanje na prvi stopnji študija kadarkoli v življenju, lahko pa bi tudi vstopal in izstopal iz sistema. V kolikor bi ponavljal ali se prepisal večkrat, tako da bi skupaj njegovo izobraževanja trajalo več kot štiri leta, bi stroške študija za čas nad štirimi leti kril sam. Pravico za kritje stroškov izobraževanja na prvi študijski stopnji bi lahko koristili vsi posamezniki, ki še nimajo dosežene izobrazbe na tej ravni. Ta štiri leta bi jim pripadale tudi vse ostale socialne ugodnosti, torej štipendije, subvencije za prehrano, prevoz, bivanje ipd.

Na drugi stopnji študija bi država posamezniku financirala stroške študija dve leti kadarkoli v življenju, vendar bi jih moral posameznik ob neuspešnem zaključku vrniti državi. Obdobje, v katerem bi moral posameznik zaključiti študij, preden bi jih vračal, je tri leta. Socialne ugodnosti, povezane s statusom študenta, bi lahko posameznik na drugi študijski stopnji koristi dve leti na drugi stopnji.

Menim, da bi bili študenti na ta način motivirani k čimprejšnjemu zaključku študija, prav tako pa ne bi umetno podaljševali študentskega statusa, saj jim pravice iz slednjega ne bi pripadale več kot štiri leta oz. dve leti. Omejitev let, ko bi bili študenti upravičeni do brezplačnega študija in drugih ugodnosti povezanih s statusom, pa bi verjetno povzročila zmanjšan obseg študentskega dela.

Menim, da bi predlagane spremembe dejansko pomenile večjo pravičnost v dostopu do dodiplomskega študija. Študenti, ki bi doštudirali znotraj časovnih omejitev, bi bili nagrajeni z brezplačnim študijem, kar bi po vsej verjetnosti povečalo učinkovitost, saj bi bili študenti finančno motivirani. Ukinitev izrednega študija pomeni večjo pravičnost v dostopu do študija, toda menim, da zgolj v primeru, če bo razpisanih dovolj prostih vpisnih mest, da bi se študenti lahko vpisali na zeleno študijsko smer. V primeru, da bi zgolj ukinili izredni študij in ne ustrezno povečali vpisnih mest za redni študij, bi bili po vsej verjetnosti zopet na slabšem študenti iz slabše ekonomsko situiranih družin. Le-ti (kot pravi Bourdieu) posedujejo manj kulturnega kapitala, zato bi jim bil dostop do visokošolske izobrazbe otežen.

Resolucija eksplicitno poudarja tudi socialno razsežnost NPVŠ 2011-2020, kjer navaja, da želi - zaradi relativno visoke neučinkovitosti študija - poenotiti sistem socialnih transferjev za študente. V tem smislu se bodo oblikovali sistemi spremljanja študentskega telesa in

odkrivanja ovir pri študiju ter sproti sprejemali ukrepi in prilagajal sistem socialnih transferjev. S tem namenom je bil oblikovan informacijski sistem za visoko šolstvo.

Na tretji stopnji študija se je na novo celostno uredil sistem financiranja doktorskega študija, pri čimer sta se združili shema mladih raziskovalcev in sklep o sofinanciranju podiplomskega študija. Država - zaradi zagotavljanja ustreznega števila raziskovalcev in obnove kadrov - financira stroške doktorskega študija določenemu številu kandidatov, ostali doktorski kandidati pa si bodo šolnino krili v celoti sami.

Država bi krila stroške študija skladno z opisanim sistemom načeloma za študij na javnih visokošolskih institucijah, lahko pa tudi na koncesioniranih institucijah.

2.8.2.1. Evidenčni in analitski informacijski sistem za visoko šolstvo

Kot je bilo že pojasnjeno, problem financiranja visokega šolstva v Sloveniji predstavlja tudi neučinkovitost študija, ki je posledica pomanjkanja nadzora nad številom vpisov posameznega rednega študenta, saj mnogi navedeno izkoriščajo za podaljševanje statusa študenta. Posledično je učinkovitost študija v Sloveniji slaba, tako z vidika prehodov v višje letnike, kot osipa ter stopnje diplomiranja.

S sprejetjem NPVŠ 2011-2020 se je pokazala nuja vzpostavitve enotnega informacijskega sistema na nacionalni ravni, ki bi spremljal število vpisov študenta, prehode študenta med visokošolskimi zavodi, trajanje študija ipd.

Novela Zakona o visokem šolstvu, določa vzpostavitev Evidenčnega in analitskega informacijskega sistema visokega šolstva v RS – eVŠ. To je nujno zaradi izvajanja Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev ter za izpolnitev ukrepov iz Resolucije o Nacionalnem programu visokega šolstva 2011-2020.

Z omenjenim informacijskim sistemom smo dobili analitično orodje za sprotno spremljanje delovanja visokega šolstva ter pomoč pri uresničevanju in razvoju visokošolskih politik. Z vzpostavitvijo evidence študentov in diplomantov bo dobila država centralni vir podatkov o statusu študenta ter drugih podatkov, potrebnih za preverjanje pravic do študija in finančnih pomoči. Med glavnimi uporabniki teh podatkov so poleg Ministrstva za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo še Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve ter Centri za

socialno delo v zvezi z izvajanjem Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev in Zakona o štipendiranju, Zavod za zdravstveno zavarovanje (ZZZS) in Študentska organizacije Slovenije v zvezi s subvencioniranjem prehrane (Evidenčni in analitski... 2011).

2.8.2.2. Financiranje doktorskega študija

Od študijskega leta 2010/2011 za sofinanciranje doktorskega študija velja t.i. Inovativna shema za sofinanciranje doktorskega študija za spodbujanje sodelovanja z gospodarstvom in reševanje aktualnih družbenih izzivov, po kateri se sredstva za sofinanciranje deloma črpajo iz Evropskega socialnega sklada v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007-2013.

V študijskem letu 2010/11 je bilo skupno za vse štiri univerze razpisano 10.969.999,26 EUR (od tega 85% iz EU sredstev, 15% pa iz slovenskega proračuna) (Inovativna shema za... 2011). Na razpise za sofinanciranje doktorskega študija se lahko prijavijo posamezni kandidati in ne fakultete, tako kot doslej.

Kandidati se lahko potegujejo za sofinanciranje, ki obsega:

A) celotno šolnino ter denarne spodbude kot prispevek k življenjskim stroškom in diseminacijo ali

B) del šolnine.

Izbranim doktorskim študentom je financiranje odobreno do konca trajanja doktorskega študija, pri čemer morajo v času uradnega trajanja doktorskega študija doseči: znanstveni članek, ki bo objavljen, ali patent, sprejet v postopek na nacionalni ravni, ali uspešno opravljen zagovor doktorske naloge najkasneje v 12 mesecih podaljšanega roka brez sofinanciranja. V primeru nedoseženega rezultata bodo morali posamezniki prejeta sredstva vrniti (Inovativna shema za...2011).

Pozitivna stran nove sheme je, da posamezniku omogoča pridobitev več sredstev, kot je bilo to v preteklosti²⁴. Mnogo kritik pa je deležna ekonomska naravnost Inovativne sheme,

²⁴ Inovativna shema je dvignila normirano šolnino kot merilo za prijavo na razpis za sofinanciranje doktorskega študija z 2.505 EUR (sofinanciran delež je bil največ 1.503 EUR) na 4.000 EUR.

ki kot vsebinski pogoj za sofinanciranje doktorskega študija navaja, da študenti v program raziskovalnega dela vključijo raziskovalno delo v povezavi z gospodarstvom ali reševanjem aktualnih družbenih izzivov. Na ta način in z omejevanjem trajanja doktorskega študija omejuje znanstveno delo.

2.9. Sklep teoretičnega dela

Od visokošolske izobrazbe imata koristi tako družba kot posameznik, zato naj bi slednji pri financiranju terciarnega izobraževanja tudi finančno participirali. Upoštevajoč kriterij pravičnosti financiranja visokega šolstva, ki se glasi, da naj bodo vplačila v državno blagajno skladna s prejetimi koristmi, bi morali vsi študenti določene študijske smeri plačevati enotno šolnino, saj imajo od pridobljene izobrazbe vsi enake koristi. Vendar pa temu načelu ni zadoščeno, saj je tri četrtine študentov oproščenih plačila šolnine, medtem ko preostala četrtina plačuje celotne stroške izobraževanja. Ob pravici do „brezplačnega“ študija so redni študenti tudi pogosteje upravičeni do različnih oblik državne pomoči.

Dodatno nepravilnost povzroča dejstvo, da izredni študenti v povprečju izhajajo iz slabše situiranih družin, kar je v nasprotju z drugim načelom pravičnosti, ki pravi, da naj študent za izobraževanje plača v skladu s svojimi ekonomskimi zmožnostmi.

Z meritokratskega vidika imajo vsi študenti, tako redni kot izredni, enake možnosti dostopa do terciarnega izobraževanja, saj se lahko na podlagi zaslug, sposobnosti in vrlin vpišejo na zelen študijski program. Tako so si redni študenti svoj status prislužili zato, ker so bili v boju za vpisna mesta uspešnejši od izrednih študentov, vendar ni nujno, da je razlika med ugodnostmi rednih in izrednih študentov tako velika. M. Bevc (2008a, str. 95) navaja, da pri rednem študentu delež države pri financiranju stroškov povezanih s študijem znaša 58%, medtem ko pri izrednem študentu znaša le 5%.

Ob pomanjkanju štipendij študenti pogosto opravljajo študentsko delo, s pridobljenimi sredstvi pa (ob odsotnosti šolnin za redne študente) krijejo življenjske stroške. Na ta način se vzpostavlja vloga študentskega dela kot socialnega korektiva. Študentsko delo je za mnogo študentov nuja, ki hkrati opravičuje dvotirni sistem terciarnega izobraževanja na način, da ponuja izrednim študentom možnost zaslužka in lastnega kritja stroškov študija.

Menim, da NPVŠ 2011- 2020 vpeljuje pravičnejši sistem financiranja visokega šolstva, saj vsakomur omogoča „brezplačni“ študij, hkrati pa z zaračunavanjem dodatnih let študija zagotavlja večjo učinkovitost visokošolskega študija in s tem zmanjšanje obsega študentskega dela. Zaradi slabših zaposlitvenih možnosti mladih diplomantov, študenti pogosto namerno

podaljšujejo študentski status, da bi lahko še naprej opravljali študentsko delo, s tem pa povečujejo neučinkovitost študija in zapravljajo proračunska sredstva.

Glede na to, da Uredba o javnem financiranju visokošolskih in drugih zavodov predvideva povečanje obsega sredstev namenjenih visokemu šolstvu na 2,5% BDP do leta 2020 (sedaj 1,3% BDP) predvidevam, da se bo kmalu pojavila potreba po zaračunavanju šolnin študentom, saj ob odsotnosti šolnin ne bo mogoče pridobiti toliko sredstev. Šolnine bi bile sicer z vidika „skladnosti vplačil v državno blagajno glede na prejete koristi“ pravične, vendar manj pravične z vidika možnosti dostopa do šolanja ne glede na materialni položaj (razen, če bi bile dohodkovno pogojene). Vendar pa so si vsa tri načela pravičnosti, ki jih navaja M. Bevc (2008a) do neke mere nasprotujoča, zato je skoraj nemogoče zadostiti vsem kriterijem pravičnosti hkrati.

3. EMPIRIČNI DEL

3.1. Opredelitev raziskovalnega problema

Problem empirične raziskave sem zasnovala v obliki vprašanja „Ali je financiranje visokega šolstva v Sloveniji z vidika šolajočega se, pravično?“.

Obstoječi sistem financiranja visokega šolstva v Sloveniji, ki močno finančno bremeni izredne študente, ne zagotavlja enakosti možnosti dostopa do visokošolskega izobraževanja, kar dokazuje struktura študentov po dohodkovnih razredih (Bevc et al. 2008a) in kar je osnovni pogoj pravičnosti. Izredni študenti, kot dokazuje M. Bevc (prav tam), v povprečju izhajajo iz ekonomsko šibkejših družin, prav tako pa naj bi imeli manjše možnosti pridobitve državne pomoči kot redni študenti. Glede na to predpostavljam, da je študentsko delo za izredne študente velikega pomena, saj služi kot socialni korektiv in jim na ta način omogoča študij. Iz tega argumenta lahko izpeljem tudi predpostavko, da izredni študenti pogosteje opravljajo študentsko delo, kar bom skušala potrditi v **prvi hipotezi** raziskave (Izredni študenti pogosteje opravljajo študentsko delo).

V anketnem vprašalniku, na katerega so odgovarjali dodiplomski študentje, me je zanimalo, kolikšen delež med prejemniki štipendij predstavljajo izredni študenti in kako pogosto so upravičeni do subvencionirane nastanitve oz. do bivanja v študentskem domu (**hipoteza 2**: Redni študenti so pogosteje upravičeni do bivanja v študentskem domu kot izredni študenti), ki je za študenta najugodnejši način bivanja, v kolikor niso nastanjeni doma, pri starših.

Glede na to, da je bil oktobra 2010 v Državnem zboru sprejet Zakon o malem delu, ki kasneje na naknadnem zakonodajnem referendumu ni dobil večinske podpore, me zanima, kako pogosto študenti opravljajo študentsko delo, kako porabijo sredstva pridobljena s slednjim in kaj bi za njih pomenilo omejevanje študentskega dela; ali bi zaradi omejevanja slednjega študenti namenjali manj sredstev prostočasnim aktivnostim (**hipoteza 3**: Študenti, ki redno opravljajo študentsko delo menijo, da bi zaradi omejevanja slednjega imeli manj sredstev za prostočasne aktivnosti) ali bi bil morda otežen tudi njihov študij. Zanimalo me je torej, v kolikšni meri so sredstva pridobljena s študentskim delom pogoj za kvalitetno preživljanje prostega časa in v kolikšni meri so nuja, ki študentu omogoča študij oz. socialni

korektiv. Zanimalo me je tudi, kakšna je razlika v opredelitvi do teh vprašanj med študenti glede na to, kako pogosto opravljajo študentsko delo (**hipoteza 4**: Študenti, ki redno opravljajo študentsko delo menijo, da bi jim omejevanje slednjega otežilo študij).

Upoštevajoč dejstvo, da strokovnjaki Svetovne banke in številni ekonomisti (Johnstone 1985, Bevc 1999, Damijan 2005), predlagajo povečanje finančne participacije šolajočega se, me zanima, kaj menijo o uvedbi enotnih šolnin za vse študente študenti sami. Ali je po njihovem mnenju obstoječ sistem financiranja pravičen in kako bi uvedba šolnine vplivala na finančni položaj študentov.

V meritokratski družbi obvelja ideja, da so si redni študenti brezplačni študij prislužili na podlagi lastnega truda in dosežkov in so zato do njega tudi upravičeni. Zanima me, kako na to gledajo izredni študenti, ki privilegija brezplačnega študija niso deležni. V **hipotezi 5** bom torej preverila trditev: Redni študenti se pogosteje kot izredni strinjajo s tem, da so si redni študenti brezplačni študij prislužili z lastnim trudom in so zato do njega upravičeni. Zanimalo me bo tudi, kaj menijo študenti o ustreznosti višine šolnin, ki jih plačujejo izredni študenti, kar bom preverila v **hipotezi 6** (Redni študenti se pogosteje kot izredni strinjajo, da je znesek, ki ga plačajo izredni študenti za letnik študija, ustrezen).

V Sloveniji se študenti obravnavajo kot finančno odvisni od svojih staršev, zato me je zanimalo, kdo bi v primeru vpeljave šolnine za redni študij nosil večino finančnega bremena študenta in kdo nosi finančno breme šolnine izrednega študenta. Zanima me tudi, ali bi bilo po mnenju študentov ustrezno, če bi sami odplačevali lasti študij po končanju le-tega in pridobitvi zaposlitve. Prav tako me je zanimalo, kaj menijo študenti o financiranju visokega šolstva, ki ga uvaja NPVŠ 2011-2020.

Z vprašanji, ki so namenjena samo izrednim študentom (12., 13., 14.) želim preveriti, ali so se izredni študenti prostovoljno odločili za izredni študij ali pa so jih v to prisilile okoliščine (npr. izredno so se vpisali, ker na maturi niso dosegli dovolj točk za redni vpis, ali zaradi nuje združljivosti študijskih obveznosti s plačanim delom zaradi slabše ekonomske situacije ipd.). Zanima me tudi, ali izredni študenti menijo, da so zaradi načina študija upravičeni do določenih ugodnosti v primerjavi z rednimi študenti in ali bi se ponovno odločili za to obliko študija. Izrednemu študiju se je namreč pogosto očitano tudi nekakovostno izvajanje in v kolikor so izredni študenti nezadovoljni z izrednim načinom

študija, ob tem pa plačujejo še celotne izobraževalne stroške, se NPVŠ 2011-2020 izkaže kot pravičen ukrep.

3.2. Raziskovalna vprašanja

R1: Ali anketirani študentje, redni ali izredni, prejemajo štipendijo?

R2: Kje študenti prebivajo v času študija?

R3: Ali, in kako pogosto, študenti opravljajo študentsko delo?

R4: Za kaj študenti porabijo največ sredstev pridobljenih s študentskim delom?

R5: Kakšno je mnenje študentov o upravičenosti rednih študentov do brezplačnega študija, o višini šolnin za izredni študij in o ugodnostih študentskega statusa?

R6: Ali študenti menijo, da bi prej zaključili študij ob določeni stimulaciji?

R7: Kakšno je mnenje študentov o morebitnih posledicah omejevanja študentskega dela?

R8: Kakšno je mnenje študentov o pravičnosti predloga, da bi vsi dodiplomski študenti (redni in izredni) plačali enotno šolnino v višini 20-30% izobraževalnih stroškov?

R9: Ali bi bil rednim študentom ob vpeljavi šolnin v višini cca. 700 EUR/letnik študij še vedno omogočen?

R10: Kdo bi ob vpeljavi šolnin za redni študij nosil večino finančnega bremena za študij rednega študenta?

R11: Kdo nosi večino finančnega bremena za študij izrednih študentov?

R12: Kateri razlogi so botrovali odločitvi izrednih študentov za izredni način študija?

R13: Ali izredni študenti menijo, da so deležni ugodnosti, ki jih redni študenti niso?

R14: Ali bi izredni študenti ob možnosti ponovne izbire zopet izbrali izredni način študija?

R15: Ali bi bilo po mnenju študentov ustrezno, da bi študent sam nosil finančno breme za lastni študij na način, da bi študij odplačeval po dokončanju šolanja, ko se zaposli?

R16: Kaj menijo študenti o novem predlogu NPVŠ 2011-2020?

3.3. Raziskovalne hipoteze

H1: Izredni študenti pogosteje opravljajo delo preko študentskega servisa kot redni študenti.

H2: Redni študenti so pogosteje upravičeni do bivanja v študentskem domu kot izredni študenti.

H3: Študenti, ki redno opravljajo študentsko delo, menijo, da bi jim omejevanje slednjega otežilo študij.

H4: Študenti, ki redno opravljajo študentsko delo, menijo, da bi zaradi omejevanja slednjega imeli manj sredstev za prostočasne aktivnosti.

H5: Redni študenti se pogosteje kot izredni strinjajo s tem, da so si redni študenti brezplačni študij prislužili z lastnim trudom.

H6: Redni študenti se pogosteje kot izredni strinjajo, da je znesek, ki ga plačajo izredni študenti za letnik študija, ustrezen.

3.4. Spremenljivke

3.4.1. Neodvisne spremenljivke

V_1 – status študenta

V_2 – neto mesečni prihodki na družinskega člana

V_3 – prejemanje štipendije

V_4 – nastanitev v času študija

V_5 – delo preko študentskega servisa

3.4.2. Odvisne spremenljivke

V_6 – poraba sredstev pridobljenih s študentskim delom

V_7 – mnenje o tem, da so redni študenti upravičeni do brezplačnega študija

V_7 – mnenje o ustreznosti višine plačila šolnine izrednih študentov

V_7 – mnenje o ugodnostih, ki jih nudi študentski status

V_7 – mnenje o tem, da bi omejitev študentskega dela otežila študij

V_7 – mnenje o tem, da bi ob omejitvi študentskega dela namenjali manj sredstev prostočasnim aktivnostim

V_7 – mnenje o stimulaciji k čimprejšnjemu zaključku

V_8 – mnenje o pravičnosti uvedbe enotne šolnine v višini 20-30% izobraževalnih stroškov

V_9 – mnenje o tem, ali bi bil ob vpeljavi šolnine študij še vedno dostopen

V_10 – mnenje o nosilcih finančnega bremena za študij ob uvedbi šolnine

V_11 – mnenje o nosilcih finančnega bremena za študij izrednih študentov

V_12 – odločitev za izredni način študija

V_13 – mnenje o ugodnostih, ki so jih deležni izredni študenti

V_14 – mnenje o odločitvi za izredni študij ob ponovni možnosti vpisa

V_15 – mnenje o ustreznosti predloga, da bi študent sam nosil finančno breme za lasten študij

V_16 – mnenje o NPVŠ

3.5. Metodologija

3.5.1. Osnovna raziskovalna metoda

V raziskavi sem uporabila deskriptivno raziskovalno metodo za opis stanja in kavzalno neeksperimentalno raziskovalno metodo za pojasnjevanje pojavov, ki so predmet raziskave in vzročno–posledičnih zvez med njimi.

Kot navaja Sagadin (1993), z deskriptivno metodo spoznavamo pedagoško stvarnost na nivoju vprašanja kakšno je nekaj. Torej ugotavljamo stanje kakšno je in ga vzročno ne pojasnujemo. S kavzalno metodo pa si pojave vzročno pojasnujemo in iščemo odgovore na vprašanja zakaj.

3.5.2. Vzorec in osnovna množica

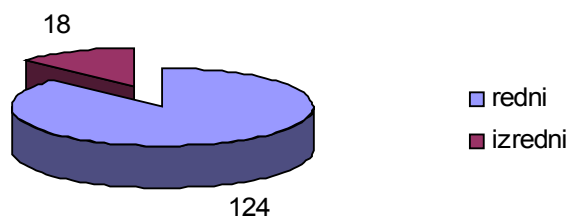
Vzorec v raziskavi je priložnostni, s pomočjo katerega bom dobljene rezultate posploševala na hipotetično osnovno množico. Le-to predstavljajo vsi dodiplomski študentje v Sloveniji, ki so podobni mojemu vzorcu.

V vzorec je zajetih 142 študentov Filozofske, Pravne in Ekonomske fakultete, med katerimi je 124 študentov študiral redno, 18 pa izredno.

Tabela 4: Status anketiranih študentov

Status študentov	f	f (%)
Redni	124	87,3
Izredni	18	12,7
Skupaj	142	100

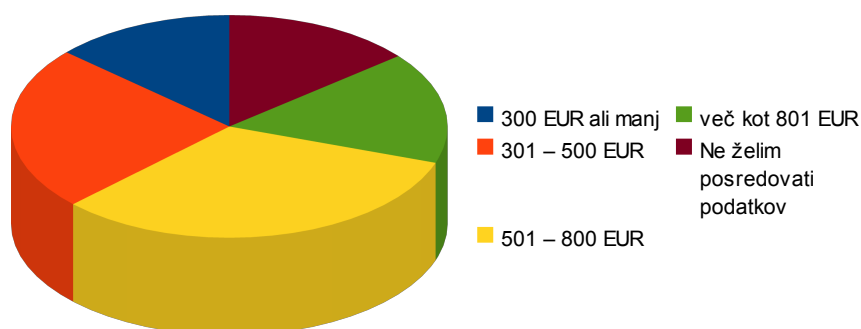
Graf 6: Število rednih in izrednih študentov

Zaradi majhnega vzorca izrednih študentov, je reprezentativnost vzorca slaba, zato je vprašljiva podobnost vzorca osnovni množici in s tem ustreznost posploševanja dobljenih rezultatov na osnovno množico.

Največ študentov (32,4%) je navedlo, da prihodki na člana družine v njihovem gospodinjstvu znašajo med 501 in 800 EUR na mesec, sledili so odgovori 301-500 EUR/mesec za katerega se je opredelilo 23,9% anketirancev, več kot 801 EUR/mesec (16,2%) in manj kot 301 EUR/mesec (13,4%). Dobrih štirinajst odstotkov anketirancev ni želelo razkriti podatkov o prihodkih na družinskega člana v gospodinjstvu.

Graf 7: Neto mesečni prihodki na družinskega člana v gospodinjstvu

Skoraj polovica študentov (45,7%) vključenih v vzorec, prejema štipendijo, pri čemer so vsi upravičenci do štipendije redni študenti.

3.5.3. Zbiranje podatkov

Pri zbiranju podatkov sem se odločila za instrument anketni vprašalnik.

Najprej sem izvedla poskusno anketiranje na slučajnostnem vzorcu 10 študentov, s katerim sem želela ugotoviti ustreznost in razumljivost anketnih vprašanj.

Podatke sem zbirala v dopoldanskih urah na Filozofski fakulteti (20. in 21.6.2011), Ekonomski fakulteti (22.6.2011) in Pravni fakulteti (24.6.2011). Izpolnjevanje vprašalnika je v povprečju trajalo približno 4 minute. Večino podatkov sem pridobila na hodnikih in pred poslopjem fakultet, študenti so vprašalnik izpolnjevali anonimno, a v moji prisotnosti.

3.5.4. Opis instrumenta

Anketni vprašalnik je bil razdeljen na dva tematska sklopa, in sicer:

- vprašanja o osebnih podatkih – zajema pet vprašanj
- vsebinska vprašanja – zajema enajst vprašanj

Vprašanja so predvsem zaprtega tipa, teh je enajst. Pet vprašanj pa je kombiniranih. Študenti so odgovarjali na vprašanja tako, da so med vnaprej navedenimi odgovori izbrali tistega, ki jim je najbolj ustrezal. Pri nekaterih vprašanjih sem ponudila tudi odgovor „drugo“, h kateremu so lahko sami pripisali odgovor, ki ga med navedenimi ni bilo.

3.5.5. Opis postopkov in obdelave podatkov

Pridobljene podatke sem obdelala s pomočjo programa SPSS 14.0. Za prikazovanje podatkov strukturne sestave po načinu študija, dohodkih na družinskega člana, glede na nastanitev, prejemanje štipendije in delo preko študentskega servisa sem uporabila absolutne frekvence in odstotne deležev omenjenih kategorij. Za prikaz podatkov, ki so bili pridobljeni zgolj med izrednimi študenti pa samo absolutne frekvence. Te podatke sem prikazala tabelarično, in sicer s strukturnimi tabelami. Za obdelavo preostalih podatkov in preverjanje hipotez sem opravila χ^2 -preizkus hipoteze neodvisnosti.

3.6. Rezultati in interpretacija

R1: Ali anketirani študenti, redni ali izredni, prejemajo štipendijo?

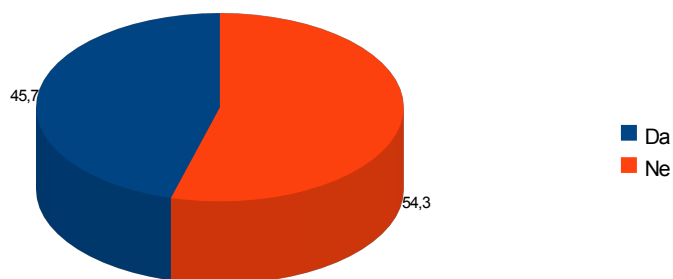
V Sloveniji predstavljajo edino obliko *neposredne pomoči* študentom štipendije, ki so omejene predvsem na redne oziroma „full-time“ študente (M. Bevc 2008a). Kljub povečanemu številu teh štipendij se je delež rednih študentov, ki prejemajo štipendijo, v poznih 90. letih naglo zmanjšal in se v tekočem desetletju stabiliziral.

V Sloveniji so štipendije, ob odsotnosti šolnin, namenjene predvsem pokrivanju življenjskih stroškov. O tem priča tudi podatek, da je večina upravičencev do državne štipendije rednih študentov.

V Sloveniji je v letu 2010 štipendijo prejemale 27.895 študentov, od tega jih je 3.522 prejemale kadrovske štipendije, 16.212 študentov je prejemale državne štipendije, 6.843 pa Zoisove štipendije (Svetlin Kastelic 2010).

Anketirani so se v vprašalniku na vprašanje „Ali prejemate štipendijo?“ opredelili zgolj z „Da“ ali „Ne“.

Graf 8: Odgovor na vprašanje „Ali prejemate štipendijo?“ (v %)

Skoraj polovica anketiranih (45,7%) prejema štipendijo. Med prejemniki štipendij ni izrednih študentov, kar potrjuje ugotovitve M. Bevc (2008a), da so prejemniki štipendij v Sloveniji večinoma „full-time“ študenti.

R2: Kje študenti prebivajo v času študija?

V Sloveniji obstaja poleg neposredne pomoči tudi veliko oblik *posredne pomoči* študentom. Glavna oblika posredne pomoči so subvencije za prehrano in nastanitev. V Sloveniji 14% študentov prebiva v državno subvencioniranih študentskih domovih, kar je v povprečju več kot v drugih državah EU (Eurostat Yearbook 2007), vendar pa kljub temu povpraševanje še vedno precej presega ponudbo (Bevc 2008).

Študenti so v vprašalniku odgovarjali na vprašanje: „Kje ste nastanjeni v času študija?“. Na voljo so imeli štiri odgovore in opcijo „drugo“, katere ni izbral nihče izmed anketiranih.

Tabela 5: Nastanitev v času študija

Nastanitev	f	f (%)
Doma pri starših/sorodnikih	56	39,4
V lastnem stanovanju	13	9,2
V študentskem domu	28	19,7
V najemniškem stanovanju	45	31,7
Skupaj	142	100,0

Največ študentov je nastanjenih pri starših oz. sorodnikih (39,4%). Sledi odgovor „v najemniškem stanovanju“, kjer je nastanjenih kar 31,7% anketiranih. V študentskem domu v času študija prebiva 19,7% anketirancev, 9,2% pa je nastanjenih v lastnem stanovanju.

H2: Redni študenti so pogosteje nastanjeni v študentskem domu kot izredni študenti.

Bivanje v študentskem domu je torej ena od oblik subvencioniranega bivanja. Poleg tega pod subvencionirano bivanje študentov spada še bivanje pri koncesionarjih (v zasebnih študentskih domovih s koncesijo) in bivanje pri zasebniku s subvencijo. Kljub temu, da država podeljuje najvišje subvencije za bivanje pri zasebnikih, pa je to še vedno cenovno najdražja možnost subvencioniranega bivanja, medtem ko je bivanje v javnih študentskih domovih večinoma najugodnejša opcija.

V raziskavi Eurostudent SI (2007) navajajo, da je bila v letu 2007 povprečna stanarina za bivanje v študentskem domu 76,85 EUR, medtem ko je znašala povprečna stanarina študentov za bivanje v lastnem gospodinjstvu 163,39 EUR.

Od tod sledi, da so stroški bivanja v lastnem gospodinjstvu mnogo višji od stroškov bivanja v študentskem domu. Pravično bi torej bilo, da bi bili do bivanja v študentskem domu upravičeni tisti študenti z nižjimi prihodki na družinskega člana.

Potrebno je poudariti, da na podlagi podatkov iz raziskave Eurostudent SI 2010 Slovenija odstopa od evropskega povprečja po strukturi študentov glede na način bivanja. Dosti večji delež kot v večini držav jih živi pri *starših* ali sorodnikih; v letu 2009 več kot polovica. M. Bevc (2008a, str. 95) poudarja, da so v Sloveniji študenti, ki bivajo v *študentskem domu*, z vidika stroškov za nastanitev, v relativno dobrem položaju tako v primerjavi s takimi študenti v drugih evropskih državah, kot v primerjavi s študenti v lastnem gospodinjstvu. V Sloveniji so namreč ti stroški glede na večino evropskih držav zelo nizki, kar kaže na razmeroma visoko državno subvencioniranje le-teh.

Pogoji, ki jih morajo izpolnjevati kandidati za subvencionirano bivanje so objavljeni v Razpisu za sprejem in podaljšanje bivanja študentov visokošolskega študija v študentskih domovih in pri zasebnikih za študijsko leto 2011/2012. Do subvencioniranega bivanja so upravičeni vsi študenti, tako redni kot nezaposleni izredni, katerih bruto dohodek na družinskega člana v preteklem letu ne presega 150% povprečne bruto plače na zaposlenega v RS in imajo stalno prebivališče oddaljeno najmanj 25 km od kraja študija. Dohodek je torej upoštevan dejavnik.

Tabela 6: Hipoteza 2

			Nastanitev				Skupaj
			Doma pri starših/sorodnikih	V lastnem stanovanju	V študentskem domu	V najemniškem stanovanju	
Status	Redni	f	47	8	27	42	124
		f(%)	37,9	6,4	21,8	33,9	100,0
	Izred.	f	9	5	1	3	18
		f(%)	50,0	27,8	5,6	16,7	100,0
Skupaj		f	56	13	28	45	142
		f(%)	39,4	9,2	19,7	31,7	100,0

$(\chi^2 = 11,957; g = 3; \alpha = 0,008)$

Vrednost χ^2 je statistično pomembna na ravni $\alpha=0,008$. S tveganjem 0,8% zavrnemo hipotezo o neodvisnosti. Spremenljivki sta v osnovni množici odvisni.

Na podlagi dobljenih rezultatov lahko ugotovim, da je od skupno 28 upravičencev kar 27 rednih študentov in le en izredni študent, kar potrjuje ugotovitve M. Bevc (2008a), da so upravičenci do subvencionirane nastanitve v študentskem domu pogosteje redni študenti. Vendar pa ne razpolagam s podatki, ali so izredni študenti sploh kandidirali za postelje v študentskih domovih.

Največ študentov, tako rednih kot izrednih, biva doma pri starših ali drugih sorodnikih (skupno 39,4%). Več izrednih študentov (27,8%) kot rednih (6,4%) živi v lastnem stanovanju, kar je verjetno posledica tega, da so že zaposleni. V najemniškem stanovanju živi 33,9% rednih študentov in 16,7% izrednih študentov.

R3: Ali študenti opravljajo študentsko delo in kako pogosto?

Iz poročila Evroštudent SI 2010 (str. 34) je razvidno, da 66,8% študentov opravlja plačano delo. Od tega jih velika večina plačano delo opravlja več kot 5 ur tedensko. Delež dohodka iz dela v celotnem dohodku študentov, ki delajo, je po navedbah raziskave Evroštudent SI (2007, prikaz 43) 49,0%, ostalo pa predstavljajo ostali prihodki, kot so prispevki staršev v gotovini in v naravi, podpora države in razni drugi prihodki.

Študentsko delo je bilo po razmahu v zadnjem desetletju deležno številnih kritik. Kritike so se nanašale predvsem na to, da študenti jemljejo potencialna delovna mesta mladim diplomantom in na to, da je na račun študentskega dela zmanjšana notranja učinkovitost študija. Vendar pa se študentsko delo pogosto poudarja tudi kot socialni korektor in je za mnoge študente pomembno, saj jim omogoča študij.

V anketnem vprašalniku sem študente spraševala, kako pogosto opravljajo študentsko delo. Rezultati so vidni v spodnji tabeli.

Tabela 7: Pogostost opravljanja študentskega dela

Študentsko delo	f	f (%)
Da, redno	47	33,1
Občasno	67	47,2
Ne, nikoli	28	19,7
Skupaj	142	100

Iz odgovorov anketirancev je razvidno, da 80,3% študentov opravlja študentsko delo, od tega 33,1% redno in 47,2% občasno. Skoraj dvajset odstotkov anketiranih študentskega dela ne opravlja.

H1: Izredni študenti, pogosteje opravljajo delo preko študentskega servisa kot redni študenti.

M. Bevc (Bevc et al. 2008a) navaja, da izredni študenti v povprečju prihajajo iz družin z nižjimi prihodki na družinskega člana, poleg tega pa za študij plačujejo visoko šolnino, zato predvidevam, da so prihodki od študentskega dela za izredne študente velikega pomena. Drugi razlog, ki me je napeljal k tej hipotezi pa je ta, da so mnogi izredni študenti deležni prilagojenih oblik študija, kar jim omogoča pogostejše opravljanje študentskega dela.

Tabela 8: Hipoteza 1

			Opravljanje študentskega dela			Skupaj
			Redno	Občasno	Nikoli	
Status	Redni	f	41	62	21	124
		f(%)	33,1	50,0	16,9	100,0
	Izredni	f	6	5	7	18
		f(%)	33,3	27,8	38,9	100,0
Skupaj	f		47	67	28	142
	f(%)		33,1	47,2	19,7	100,0

($\chi^2 = 5,487$; $g = 2$; $\alpha = 0,064$)

χ^2 ni statistično pomemben. O osnovni množici ne moremo trditi ničesar.

Tako med rednimi kot med izrednimi študenti je približno tretjina takih, ki **redno** opravljajo študentsko delo. Več izrednih študentov kot rednih **občasno** opravlja študentsko

delo (50,0%), medtem, ko več izrednih študentov študentskega dela ne opravlja **nikoli** (38,9%), kar je verjetno posledica tega, da so že redno zaposleni.

R4: Za kaj študenti porabijo največ sredstev pridobljenih s študentskim delom?

V raziskavi Evroštudent (Evroštudent SI 2010, str. 37) so analizirali sestavo stroškov študentov. Skupno gledano največji strošek študentom predstavljajo nastanitev, šolnina, in življenjski stroški, sledijo stroški za študijsko gradivo, stroški transporta, stroški aktivnosti,...itd. Potrebno pa je omeniti, da se struktura stroškov študentov zelo razlikuje glede na to ali študenti bivajo v študentskem domu, pri starših ali v lastnem gospodinjstvu.

V raziskavi me je zanimalo, za kaj študenti porabijo največ sredstev pridobljenih s študentskim delom in koliko študentov največ sredstev porabi za pokrivanje življenjskih stroškov. Ali študentsko delo predstavlja študentom nujo in večino sredstev pridobljenih na ta način porabijo za pokrivanje življenjskih stroškov ali so ta sredstva pogosteje namenjena izboljšanju kvalitete preživljanja prostega časa.

Eden glavnih razlogov za obstoj posebnega statusa študentskega dela je namreč, da študentom iz socialno šibkejših okolij in izrednim študentom omogoča delno pokrivanje stroškov študija ali kritje življenjskih stroškov, ki jih sicer ne bi zmogli kriti. Delo prek študentskega servisa seveda ni edini vir prihodka študentov.

Najpomembnejši vir so transferji dohodka oziroma brezplačne storitve (stanovanje, prehrana) v okviru družine. Pomemben vir so tudi posredni ali neposredni transferji s strani države (štipendije, subvencionirana prehrana in prevoz, subvencionirane najemnine in druge ugodnosti, vezane na status študenta ali dijaka).

Skupen rezultat je, da je stopnja tveganja revščine v starostnih skupinah od 18 do 29 let precej nižja od povprečja (Šušteršič idr. 2010, str. 34). Kolikšen je pri tem prispevek študentskega dela, pa je nemogoče ugotoviti.

V anketnem vprašalniku me je zanimalo, za kaj študenti porabijo največ sredstev pridobljenih s študentskim delom. Študenti so odgovarjali kot je navedeno v nadaljevanju.

Tabela 9: Poraba sredstev pridobljenih s študentskim delom

Poraba pridobljenih sredstev	f	f (%)
Za prostočasne aktivnosti	44	39,6
Za življenjske stroške	64	57,7
Za študijsko literaturo	2	1,8
Drugo	1	0,9
Skupaj	111	100,0

Anketirani študenti najpogosteje namenijo največ sredstev pridobljenih s študentskim delom pokrivanju življenjskih stroškov (prehrani, prevozu, nastanitvi,...). Tako se je opredelilo 57,7% anketiranih. 39,6% anketiranih največ sredstev nameni prostočasnim aktivnostim, le trije študenti pa so se opredelili drugače.

Ugotovim lahko, da je prihodek od študentskega dela za študenta velikega pomena, saj jim omogoča pokrivanje življenjskih stroškov in na ta način prevzema funkcijo socialnega korektiva, zato je moč sklepati, da bi omejevanje študentskega dela imelo pomembne posledice za zmožnost študija študentov, kar me je zanimalo v enem od naslednjih raziskovalnih vprašanj (R7).

R5: Kakšno je mnenje študentov o upravičenosti rednih študentov do brezplačnega študija, o višini šolnin za izredni študij in ugodnostih študentskega statusa?

Anketiranim so bile podane tri trditve, izraziti pa so morali stopnjo strinjanja z njimi (na voljo so imeli 5 - stopenjsko lestvico):

Trditev 1: Redni študenti so si brezplačni študij prislužili z lastnim trudom, zato so do njega upravičeni.

Tabela 10: Stopnja strinjanja s trditvijo 1

Stopnja strinjanja s trditvijo	f	f (%)
Sploh se ne strinjam	10	7,1
Ne strinjam se	19	13,5
Neodločen	10	7,1
Strinjam se	55	39,0
Popolnoma se strinjam	47	33,3
Skupaj	141	100,0

72,3% študentov se strinja s trditvijo, da so si redni študenti brezplačni študij prislužili z lastnim trudom in so zato do njega upravičeni. 20,6% se s trditvijo ne strinja, 7,1% pa jih je neodločenih.

Na zgornjo trditev se nanaša tudi hipoteza 5, s katero sem želela preveriti, kako študenti glede na status dojemajo pravico oz. privilegij brezplačnega študija rednih študentov.

H5: Redni študenti se pogosteje kot izredni strinjajo s tem, da so si brezplačni študij prislužili z lastnim trudom.

V Sloveniji imamo, kot že mnogokrat omenjeno, skrajno dvotirni sistem financiranja visokega šolstva, ki v praksi pomeni, da izredni študenti plačujejo celotne stroške izobraževanja, redni študenti pa so deležni brezplačnega šolanja. Zanima me, kako to pravico do brezplačnega šolanja dojemajo študenti sami.

Družba, ki ceni trud in dosežke je redne študente nagradila z brezplačnim študijem, vendar pa Kodelja (2006) opozarja, da bi ta „nagrada“ lahko bila manjša, tako da med rednimi in izrednimi študenti ne bi bilo tako izrazite razlike.

Tabela 11: Upravičenost rednih študentov do brezplačnega študija

		Redni študenti so si prislužili brezplačni študij in so do njega upravičeni					Skupaj	
		Sploh se ne strinjam (1)	Ne strinjam se (2)	Neodločen (3)	Strinjam se (4)	Popolnoma se strinjam (5)		
Status	Redni	f	4	14	10	49	46	123
		f(%)	3,3	11,4	8,1	39,8	37,4	100,0
	Izredni	f	6	5	0	6	1	18
		f(%)	33,3	27,8	0,0	33,3	5,6	100,0
Skupaj	f		10	19	10	55	47	141
	f(%)		7,1	13,5	7,1	39,0	33,3	100,0

$(\chi^2 = 29,577; g = 4; \alpha = 0,000)$

Vrednost χ^2 je statistično pomembna na ravni $\alpha=0,000$. S tveganjem 0,0% zavrnemo hipotezo neodvisnosti. Spremenljivki sta v osnovni množici odvisni.

Redni študenti se pogosteje strinjajo, da so si brezplačni študij prislužili z lastnim trdom in so zato do njega upravičeni. Skupno 77,2% (4+5) rednih študentov meni, da so si brezplačni študij prislužili z lastnim trdom in so zato do njega upravičeni, medtem ko se s tem strinja le 38,9% izrednih študentov. S trditvijo se ne strinja (1+2) kar 61,1% izrednih študentov, in le 14,7% rednih študentov.

Trditev 2: Znesek, ki ga izredni študenti plačajo za letnik študija, je ustrezen.

Ta trditev zopet izhaja predvsem iz dejstva, da izredni študenti v Sloveniji plačujejo visoko šolnino za študij, redni študenti pa so je opravičeni. Zanima me torej, kaj menijo študenti o primernosti višine šolnine za izredni študij.

Tabela 12: Stopnja strinjanja s trditvijo 2

Stopnja strinjanja s trditvijo	f	f (%)
Sploh se ne strinjam	21	14,9
Ne strinjam se	40	28,4
Neodločen	47	33,3
Strinjam se	24	17,0
Popolnoma se strinjam	9	6,4
Skupaj	141	100,0

Skupno 23,4% anketiranih študentov se strinja, da je znesek, ki ga za letnik študija plačajo izredni študenti, ustrezen. 43,3% anketirancev meni, da znesek ni ustrezen, preostala tretjina pa je neodločenih.

H6: Redni študenti se pogosteje kot izredni strinjajo, da je znesek, ki ga plačajo izredni študenti za letnik študija, ustrezen.

Tabela 13: Hipoteza 6

		Ustreznost zneska, ki ga plačajo izredni študenti					Skupaj	
		Sploh se ne strinjam (1)	Ne strinjam se (2)	Neodločeno (3)	Strinjam se (4)	Popolnoma se strinjam (5)		
Status	Redni	f	12	32	47	23	9	123
		f(%)	9,8	26,0	38,2	18,7	7,3	100,0
	Izredni	f	9	8	0	1	0	18
		f(%)	50,0	44,4	0,0	5,6	0,0	100,0
Skupaj		f	21	40	47	24	9	141
		f(%)	14,9	28,4	33,3	17,0	6,4	100,0

($\chi^2 = 28,743$; g = 4; $\alpha = 0,000$)

Vrednost χ^2 je statistično pomembna na ravni $\alpha=0,000$. S tveganjem 0,0% zavrnemo hipotezo neodvisnosti. Spremenljivki sta v osnovni množici odvisni.

Skoraj vsi izredni študenti (1+2=94,4%) so mnenja, da znesek, ki ga izredni študenti plačajo za letnik študija, ni ustrezen. Tako meni tudi 35,8% (1+2) rednih študentov. Več kot tretjina rednih študentov (38,2%) je neodločenih glede ustreznosti višine zneska za izredni študij, medtem ko 26,0% (4+5) rednih študentov meni, da je znesek ustrezen.

Trditev 6: Študentski status mi nudi številne ugodnosti, ki jih s pridom izkoriščam.

Študentski status nudi študentom mnoge ugodnosti kot so: zdravstveno zavarovanje preko staršev, možnost opravljanja študentskega dela, subvencioniran prevoz, subvencionirani prehrana in nastanitev in drugi popusti ter ugodnosti za študente. Zaradi ugodnosti, ki jih prinaša študentski status naj bi študenti pogosto umetno podaljševali študij, s čimer se tudi niža notranja učinkovitost študija v Sloveniji.

Tabela 14: Stopnja strinjanja s trditvijo 6

Stopnja strinjanja s trditvijo	f	f (%)
Sploh se ne strinjam	7	4,9
Ne strinjam se	15	10,6
Neodločen	29	20,4
Strinjam se	63	44,4
Popolnoma se strinjam	28	19,7
Skupaj	142	100,0

64,1% vprašanih meni, da jim študentski status nudi ugodnosti, ki jih tudi izkoriščajo. 15,5% vprašanih meni, da jim študentski status ne nudi ugodnosti, dobra petina anketiranih (20,4%) pa je izbrala sredinski odgovor.

Seveda pa mi opredelitev do trditve 6 ne poda odgovora na vprašanje, ali so te ugodnosti tudi razlog, zaradi katerih študenti študija ne zaključijo prej.

R6: Ali bi študenti prej zaključili študij ob določeni stimulaciji?

M. Bevc (2008a) je v študiji s sodelavci ugotovila, da sistem financiranja visokega šolstva v Sloveniji ne zagotavlja notranje učinkovitosti terciarnega izobraževanja in predlagala povečanje zasebnega financiranja.

Na podlagi študije Eurostat o ključnih kazalnikih v terciarnem izobraževanju (Eurostat Yearbook 2007) je učinkovitost študija, ne glede na uporabljen kazalnik, vrsto programa in način študija (redni, izredni) v Sloveniji nižja kot v večini drugih držav EU. Nižjo uspešnost napredovanja slovenskih študentov skozi terciarno izobraževanje v primerjavi z drugimi državami EU kaže tudi mednarodna raziskava Evroštudent (Evroštudent SI 2007).

Strošek omenjene nizke učinkovitosti študija v Sloveniji je visok (notranja ekonomska učinkovitost izobraževalnih ustanov je nizka). V primeru longitudinalne analize, ki jo je M. Bevc opravila leta 2001 (Bevc et al. 2001), v kateri je v osmih letih študij končalo le 50% študentov, to znaša 0,6% BDP, če so upoštevani tudi posredni stroški terciarnega izobraževanja. To pa predstavlja skoraj polovico celotnih javnih izdatkov za terciarno izobraževanje.

Ob teh podatkih se poraja vprašanje, kako izboljšati notranjo učinkovitost terciarnega izobraževanja. M. Bevc predlaga povečanje zasebne finančne participacije, NPVŠ 2011-2020 uvaja brezplačni študij za vse, ki študij zaključijo v rednem roku, medtem ko so dodatna leta študija plačljiva. To naj bi služilo kot stimulacija in študente motiviralo za čimprejšnji zaključek študija.

V anketnem vprašalniku sem študente spraševala po stopnji strinjanja z naslednjo trditvijo.

Trditev 5: Ob stimulaciji za pravočasen zaključek študija, bi se bolj trudil/a k čimprejšnjemu zaključku.

Tabela 15: Stopnja strinjanja s trditvijo 5

Stopnja strinjanja s trditvijo	f	f (%)
Sploh se ne strinjam	9	6,3
Ne strinjam se	10	7,0
Neodločen	15	10,6
Strinjam se	60	42,3
Popolnoma se strinjam	48	33,8
Skupaj	142	100,0

76,1% anketiranih se strinja s trditvijo, da bi se ob stimulaciji za pravočasen zaključek študija, trudili k čimprejšnjemu zaključku. 13,3% se s trditvijo ne strinja, 10,6% pa je neodločenih.

Glede na opredelitev študentov lahko sklepam, da je omenjen ukrep pozitiven in bo študente motiviral k zaključku študija v rednem roku.

R7: Kakšno je mnenje študentov o morebitnih posledicah omejevanja študentskega dela?

Zagovorniki Zakona o malem delu so se posluževali predvsem argumentov, da študentsko delo zmanjšuje uspešnost študija študentov in da študenti zavzemajo potencialna delovna mesta iskalcem redne zaposlitve, zato si je vlada z omenjenim zakonom prizadevala omejiti obseg študentskega dela.

Omejitve Zakona o malem delu – največje dovoljeno letno število delovnih ur (728) in zamejene bruto urne postavke – bi pomenile, da bi morali zmanjšati svojo delovno aktivnost oziroma svoj zaslužek iz študentskega dela.

Že v R4 me je z namenom, da bi proučila pomen študentskega dela za zmožnost študija študentov, zanimalo, za kaj študenti porabijo največ sredstev pridobljenih s študentskim delom. S trditvama 3 in 4 pa želim preveriti mnenje študentov o tem, kako bi Zakon o malem delu vplival na njihove prostočasne aktivnosti in študij.

V raziskavi Ekonomski vidiki študentskega dela (Šušteršič idr. 2010) na zgornja argumenta zagovornikov Zakona o malem delu odgovarjajo z utemeljitvami, da je povprečni letni zaslužek študenta leta 2008 dosegel 2.700 evrov neto, pri čemer so bila med posamezniki velika odstopanja, večina jih je zaslužila precej manj od povprečja. Prav tako študenti v povprečju delajo od 25 (redni) do okoli 35 (izredni) odstotkov polnega delovnega časa. Zlasti pri tistih, ki povprečje presegajo, lahko govorimo o delovni obremenitvi, ki lahko negativno vpliva na uspešnost študija, vendar pa med vsemi študenti pričakovano največ delajo absolventi.

Upoštevajoč podatek, da študenti v povprečju delajo 25 – 35 odstotkov polnega delovnega časa, lahko ugotovim, da potemtakem omejevanje študentskega dela ne bi imelo pomembnega vpliva na obseg dela večine študentov. Če omejevanje v večji meri ne bi vplivalo na obseg dela študentov, predvidevam, da prav tako ne bi vplivalo na porabo sredstev pridobljenih s študentskim delom, kar sem preverjala z dvema trditvama (trditve 3 in 4).

Trditev 3: Omejitev študentskega dela v obsegu max. 14 ur/teden bi povzročila, da bi manj sredstev namenjal/a prostočasnim aktivnostim.

Tabela 16: Stopnja strinjanja s trditvijo 3

Stopnja strinjanja s trditvijo	f	f (%)
Sploh se ne strinjam	17	12,0
Ne strinjam se	37	26,1
Neodločen	32	22,5
Strinjam se	41	28,9
Popolnoma se strinjam	15	10,6
Skupaj	142	100,0

39,5% študentov meni, da bi omejitev študentskega dela povzročila, da bi manj sredstev namenjali prostočasnim aktivnostim. Približno enak delež (38,1%) je tistih, ki se s trditvijo ne strinjajo, 22,5% pa je neodločenih. Na podlagi teh podatkov lahko sklepam, da obseg študentskega dela med študenti zelo različen in da so odstopanja od povprečja opravljenega študentskega dela precejšnja, kar bom preverila tudi z naslednjo hipotezo.

H4: Študenti, ki redno opravljajo študentsko delo menijo, da bi zaradi omejevanja slednjega imeli manj sredstev za prostočasne aktivnosti.

Tabela 17: Hipoteza 4

			Imel/a bi manj sredstev za prostočasne aktivnosti					Skupaj
			Sploh se ne strinjam (1)	Ne strinjam se (2)	Neodločen (3)	Strinjam se (4)	Popolnoma se strinjam (5)	
Opravljanje študentskega dela	Redno	f	6	6	8	20	7	47
		f(%)	12,8	12,8	17,0	42,6	14,9	100,0
	Občasno	f	10	22	12	17	6	67
		f(%)	14,9	32,8	17,9	25,4	9,0	100,0
	Nikoli	f	1	9	12	4	2	28
		f(%)	3,6	32,1	42,9	14,3	7,1	100,0
Skupaj		f	17	37	32	41	15	142
		f(%)	12,0	26,1	22,5	28,9	10,6	100,1

($\chi^2 = 20,033$; $g = 8$; $\alpha = 0,010$)

Vrednost χ^2 je statistično pomembna na ravni $\alpha=0,010$. S tveganjem 1,0% zavrnamo hipotezo neodvisnosti. Spremenljivki sta v osnovni množici odvisni.

Več kot polovica študentov, ki redno opravljajo študentsko delo, meni, da bi ob omejevanju študentskega dela manj sredstev namenjali prostočasnim aktivnostim (4+5= 57,5%). Skupno 25,6% (1+2) študentov se s trditvijo ne strinja, 17,0% pa je neodločenih. Med študenti, ki občasno opravljajo študentsko delo, jih skupno 34,4% (4+5) meni, da bi ob omejevanju študentskega dela manj sredstev namenjali prostočasnim aktivnostim; med tistimi, ki občasno opravljajo študentsko delo, je več tistih, ki menijo, da ne bi namenjali manj sredstev prostočasnim aktivnostim (1+2= 47,7%), 17,9% jih je neodločenih.

Trditev 4: Omejitev študentskega dela v obsegu max. 14 ur/teden bi mi otežila študij.

Tabela 18: Stopnja strinjanja s trditvijo 4

Stopnja strinjanja s trditvijo	f	f (%)
Sploh se ne strinjam	32	22,9
Ne strinjam se	46	32,9
Neodločen	30	21,4
Strinjam se	19	13,6
Popolnoma se strinjam	13	9,3
Skupaj	140	100,0

Več kot polovica anketiranih (55,8%) se ne strinja s trditvijo, da bi jim omejevanje študentskega dela otežilo študij. 22,9% anketiranih meni, da bi jim omejevanje dela otežilo študij, nekoliko manj, 21,4% pa je neodločenih.

H3: Študenti, ki redno opravljajo študentsko delo menijo, da bi jim omejevanje slednjega otežilo študij.

Tabela 19: Hipoteza 3

		Omejevanje študentskega dela bi mi otežilo študij					Skupaj	
		Sploh se ne strinjam (1)	Ne strinjam se (2)	Neodločen (3)	Strinjam se (4)	Popolnoma se strinjam (5)		
Opravljanje študentskega dela	Redno	f	8	8	10	11	10	47
		f(%)	17,0	17,0	21,3	23,4	21,3	100,0
	Občasno	f	17	27	13	8	2	67
		f(%)	25,4	40,3	19,4	11,9	3,0	100,0
	Nikoli	f	7	11	7	0	1	26
		f(%)	26,9	42,3	26,9	0,0	3,8	99,9
Skupaj		F	32	46	30	19	13	140
		f(%)	22,9	32,9	21,4	13,6	9,3	100,1

($\chi^2 = 24,971$; g = 8; $\alpha = 0,002$)

Vrednost χ^2 je statistično pomembna na ravni $\alpha=0,002$. S tveganjem 0,2% zavrnamo hipotezo neodvisnosti. Spremenljivki sta v osnovni množici odvisni.

Odgovori tistih, ki redno opravljajo študentsko delo so dokaj enakomerno porazdeljeni. 17,0% le-teh se je opredelilo, da se sploh ne strinjajo s trditvijo, da bi jim omejevanje študentskega dela otežilo študij. Prav toliko jih je izbralo odgovor „Se ne strinjam“. Nekoliko več kot petina študentov, ki redno opravljajo študentsko delo, je izbralo vsakega izmed preostalih treh odgovorov.

Študenti, ki občasno opravljajo študentsko delo, se pogosteje ne strinjajo s tem, da bi jim omejevanje študentskega dela otežilo študij (1+2= 65,7%) kot študenti, ki študentsko delo opravljajo redno (1+2=34,0%). Skupno se je le 14,9% (4+5) študentov, ki občasno opravljajo študentsko delo in 44,7% študentov, ki redno opravljajo študentsko delo, opredelilo, da bi jim omejevanje študentskega dela otežilo študij.

Neupoštevanje pogostost opravljanja študentskega dela se je 22,9% (4+5) študentov opredelilo, da bi jim omejevanje študentskega dela otežilo študij, kar priča o študentskem delu kot socialnem korektivu.

R8: Kakšno je mnenje študentov o pravičnosti predloga, da bi vsi dodiplomski študenti (redni in izredni) plačali enotno šolnino v višini 20-30% izobraževalnih stroškov?

V Sloveniji so bile izdelane že mnoge študije izvedljivosti vpeljave šolnin za redni študij in zmanjšanja razkoraka v stroških rednega in izrednega študija (Bevc 2001, 2008a, Vodopivec in Gaberšček 2002, Vodopivec 2008). M. Bevc (2008a) v raziskavi ugotavlja, da bi bilo potrebno v sistemu financiranja javnih izobraževalnih ustanov v Sloveniji vpeljati šolnino za redni študij in zmanjšati ali odpraviti razkorak v višini šolnine med rednimi in izrednimi študenti ter ob tem vpeljati študentska posojila za pokrivanje šolnine in življenjskih stroškov in štipendije za najrevnejše. M. Bevc (2008a) torej zagovarja vpeljavo šolnine na ravni 20-30% stroškov poučevanja na študenta ob državno podprtem programu študentskih posojil.

Ali je omenjeni predlog pravičen in ali je pravično, da redni študenti uživajo brezplačni študij medtem, ko izredni študenti plačujejo celotne stroške izobraževanja, sem razpravljala v prejšnjih poglavjih diplomskega dela, zanimalo pa me je še mnenje študentov o predlogu uvedbe enotne šolnine v višini 20-30% izobraževalnih stroškov.

Tabela 20: Mnenje študentov o uvedbi enotne šolnine

Enotna šolnina	f	f (%)
Da	31	22,0
Ne	103	73,0
Nisem opredeljen/a	7	5,0
Skupaj	141	100,0

Večina študentov (73,0%) meni, da ne bi bilo pravično, če bi vsi študenti plačevali enotno šolnino. 22,0% študentov meni, da bi bila ta opcija pravična, 5,0% anketiranih pa se ni opredelilo.

R9: Ali bi bil rednim študentom ob vpeljavi šolnin v višini cca. 700 EUR/letnik študij še vedno omogočen?

V Sloveniji se cene za letnik izrednega študija razlikujejo tako med univerzami in fakultetami, kot tudi med posameznimi programi in letniki, zato je težko določiti povprečno šolnino za letnik izrednega študija. V študijskem letu 2010/2011 so se stroški izrednega študenta za šolnino gibali od slabih 400 EUR/letnik (na Fakulteti za matematiko in fiziko) do skoraj 7.500 EUR/letnik (na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo). Cene letnika izrednega študija v Sloveniji se najpogosteje gibljejo med 2.500 EUR in 3.500 EUR in to je tudi vrednost, ki sem jo uporabila v anketnem vprašalniku. 20 do 30% zgornje vrednosti (kakršno šolnino priporoča M. Bevc (Bevc et al. 2008a) sem zaokrožila na 700 EUR. To je znesek, ki bi ga vsi študenti plačali za letnik študija.

Na vprašanje „**Ali bi bil rednim študentom ob vpeljavi šolnin v višini cca. 700 EUR/letnik študij še vedno omogočen?**“ so odgovarjali samo redni študenti, ki so izbirali med štirimi odgovori.

Tabela 21: Dostopnost študija rednim študentom ob uvedbi šolnin

Dostopnost študija	f	f (%)
Da	33	26,6
Verjetno da	51	41,1
Verjetno ne	32	25,8
Ne	8	6,5
Skupaj	124	100,0

67,7% rednih študentov meni, da bi jim bil ob vpeljavi šolnine študij še vedno omogočen, oz. bi jim bil po vsej verjetnosti omogočen, medtem ko 32,3% rednih študentov meni, da jim študij ob vpeljavi šolnine ne bi bil več omogočen oz. jim verjetno ne bi bil omogočen.

Težko je sklepati, kaj bi ukrep šolnine v višini 700 EUR/letnik pomenil v smislu pravičnosti dostopa do študija, le redki študenti so se namreč opredelili, da jim študij ne bi bil več omogočen (6,5%). Ukrep enotne šolnine za vse študente bi bil najpravičnejši do izrednih študentov, ki so do sedaj plačevali mnogo višje šolnine, ki pa so bile običajno argumentirane z slabšimi rezultati zunanjega preverjanja znanja ob koncu srednje šole in nezmožnostjo vpisa na redni študij.

R10: Kdo bi ob vpeljavi šolnin za redni študij nosil večino finančnega bremena za študij rednega študenta?

V Sloveniji se študenti obravnavajo kot finančno odvisni od svojih staršev, kar je razvidno tudi iz transferjev posrednih oblik pomoči. Sklepam, da bi starši oz. sorodniki študentov pogosto predstavljali financerja ali sofinancerja študija študenta ob vpeljavi šolnine.

Na vprašanje „**Kdo bi ob vpeljavi šolnin za redni študij nosil večino finančnega bremena za študij rednega študenta?**“ so odgovarjali samo redni študenti, ki so izbirali med štirimi možnimi odgovori in možnostjo „drugo“, kjer so lahko vpisali svoje mnenje v kolikor podani odgovori niso bili skladni z njihovim mnenjem. Anketirani so lahko izbrali enega ali več odgovorov.

V spodnji tabeli je predstavljeno, koliko študentov se je odločilo za posamezen posredovan odgovor.

Tabela 22: Kdo bi nosil finančno breme ob uvedbi šolnine

Kdo bi nosil večino bremena	f	f(%)
Sam s prihodki od študentskega dela	63	50,8
Sam s štipendijo	48	38,7
Sam s prihranki	40	32,3
Starši, sorodniki	82	66,1
Skupaj	233	

Večina študentov je izbrala več kot en odgovor. Najpogostejši odgovor je bil, da bi ob uvedbi šolnine večino finančnega bremena za študija rednega študenta nosili starši ali sorodniki, za ta odgovor se je odločilo 66,1% študentov. Drugi najpogosteje naveden odgovor je bil, da bi študenti sami, s prihodki od študentskega dela, nosili breme šolnine. Za ta odgovor se je odločila polovica anketiranih (50,8). 38,7% študentov je navedlo odgovor „Sam s štipendijo“, 32,3% pa „Sam s prihranki“.

Iz dobljenih rezultatov je razvidno, da bi kar pri dveh tretjinah rednih študentov, ob uvedbi šolnin za redni študij, finančno participirali starši študentov, kar potrjuje ugotovitve M. Bevc (2008a), da so študenti v Sloveniji finančno odvisni od staršev.

Prenos finančne odgovornosti na študenta ali na starše bi verjetno tudi povečal učinkovitost študija, vendar pa menim, da bi bilo smiselno, če bi študent sam nosil finančno breme lastnega študija. Študente sem spraševala o mnenju o tem predlogu v naslednjem raziskovalnem vprašanju.

R15: Ali bi bilo po mnenju študentov ustrezno, da bi študent sam nosil finančno breme za lastni študij na način, da bi študij odplačeval po dokončanju šolanja, ko se zaposli?

Študente sem spraševala, kaj menijo o ustreznosti uvedbe t.i. odloženih šolnin oz. odloženega plačila za študij, po dokončanju le-tega.

V Avstraliji, kjer je bil uspešno uveden sistem odloženih šolnin, ima študent pri plačilu šolnine dve možnosti: šolnino plača takoj, s 25-odstotnim popustom, ali odloži plačilo šolnine ter jo poravnata potem, ko diplomira. V primeru, ko se študent odloči poravnati šolnino kasneje, država plača šolnino izobraževalni ustanovi, študent pa ima do države brezobrestni dolg.

Dokler dolg ni v celoti poravnan, država dolžniku samodejno odtegne 3% letnega dohodka, če dohodek seveda preseže najnižjo določeno raven letnega dohodka (Vossensteyn, Canton 2002, str. 60). Uvedba opisanega sistema financiranja visokošolskih izobraževalnih ustanov ni imela negativnih učinkov na stopnjo vpisa v visokošolske izobraževalne ustanove.

Uvedba sistema odloženih šolnin pa ni bila tako uspešna v Novi Zelandiji, kjer je bil sistem odložene šolnine bolj tržno usmerjen, saj so se pri obrestovanju posojil uporabljale tržne obrestne mere, visokošolske izobraževalne ustanove pa so bile svobodne pri določanju višine šolnine (Chapman 2003, str. 25), kar je sprožilo protest študentov.

V anketnem vprašalniku so na vprašanje odgovarjali vsi študenti, tako redni kot izredni. Izbirali so med petimi vnaprej podanimi odgovori in možnostjo „drugo“, kamor so lahko vpisali svoje mnenje.

Tabela 23: Mnenje o tem, da študent sam nosi finančno breme šolanja

Odgovor	f	f (%)
Da, tako bi ob uvedbi šolnine razbremenili starše (1)	18	12,7
Da, tako bi se prej odločil za študij, kot če bi bilo stroške potrebno poravnati vnaprej ali sproti (2)	17	12,0
Ne, ker so dohodki že sedaj preveč obremenjeni (3)	46	32,4
Ne, študij mora biti brezplačen (4)	42	29,6
Ne vem (5)	10	7,0
Drugo (6)	9	6,3
Skupaj	142	100,0

Na vprašanje, ali bi bilo po mnenju anketirancev ustrezno, da bi študent sam nosil finančno breme za lastni študij po končanju študija, je skupno 24,7% (1+2) anketiranih odgovorilo pritrdilno, 62,0% (3+4) pa nikalno. Med tistimi, ki se jim predlagan način financiranja ne zdi ustrezen, jih je največ navedlo argument, da so dohodki že sedaj preveč obremenjeni (32,4%). 7,0% anketiranih se do vprašanja ni opredelilo, 6,3% pa jih je izbralo možnost „drugo“. Tisti, ki so izbrali to možnost, so večinoma natančneje opredelili svoje mnenje. Če strnem njihove argumente, se šest anketirancev ne strinja z omenjenim predlogom, trije pa se.

R11: Kdo nosi večino finančnega bremena za študij izrednih študentov?

Na vprašanje so odgovarjali samo izredni študenti, ki so lahko izbrali več odgovorov.

Tabela 24: Kdo nosi finančno breme izrednega študenta

Kdo nosi večino bremena	f
Sam s prihodki od študentskega dela	2
Sam s štipendijo	0
Sam, sem redno zaposlen	6
Sam s prihranki	5
Starši, sorodniki	6
Delodajalec	3
Skupaj	22

Tretjina anketiranih izrednih študentov je izbrala odgovor, da stroške izrednega študija poravnajo sami, saj so redno zaposleni. Prav toliko jih je izbralo odgovor, da večino bremena za njihov študij nosijo starši ali sorodniki. Pet študentov je izbralo možnost, da finančno breme nosijo sami s prihranki, dva pa sama s prihodki od študentskega dela. Trije študenti so izbrali odgovor, da delodajalec nosi finančno breme njihovega študija.

Na podlagi odgovorov lahko ugotovim, da so izredni študenti redkeje finančno odvisni od staršev kot redni študenti in zato tudi pogosteje sami nosijo finančno breme za lastni študij. Vendar pa teh ugotovitev ne morem posplošiti na osnovno množico zaradi majhne reprezentativnosti vzorca. To velja tudi za naslednja tri vprašanja, ki so bila zastavljena samo izrednim študentom.

R12: Kateri razlogi so botrovali odločitvi izrednih študentov za izredni način študija?

Na vprašanje o razlogih za odločitev za izredni študij so odgovarjali samo izredni študenti. Vprašanje se mi je zdelo relevantno predvsem iz razloga, da proučim, ali so se izredni študenti za izredni način študija odločili zaradi osebnih razlogov in morebitnih ugodnosti, ki jih nudi tak način študija, ali so bili v to primorani zaradi pomanjkanja uspeha oz. premalo doseženih točk na predhodni ravni izobraževanja, saj se niso uspeli vpisati redno.

Tabela 25: Razlog za odločitev za izredni vpis

Razlog za odločitev	f
Premalo točk za redni vpis	7
Edina možna oblika študija	1
Ker mi tak način študija ustreza	3
Ker mi omogoča hkratno delo	5
Drugo	2
Skupaj	18

Najbolj pogost razlog za odločitev za izredni način študija je bilo nezadostno doseženo število točk za redni vpis. To je bil razlog za odločitev za izredni študij sedmih izrednih študentov. 5 jih je izredni način študija izbralo, ker jim omogoča hkratno delo, trije zato, ker jim tak način študija ustreza. Eden izmed anketirancev je tak način izbral, ker je bila to edina možna oblika študija za želeni študij, dva anketiranca pa sta navedla odgovor drugo, ki pa ga nista argumentirala.

R13: Ali izredni študenti menijo, da so zaradi načina študija deležni ugodnosti, ki jih redni študenti niso?

Tabela 26: Mnenje izrednih študentov o tem, ali so deležni ugodnosti zaradi načina študija

Mnenje o ugodnostih	f	f (%)
Da, imam mnogo ugodnosti v primerjavi z rednimi študenti	2	11,1
Da, imam nekatere ugodnosti	1	5,6
Na, nimam ugodnosti v primerjavi z rednimi študenti	7	38,9
Redni študenti imajo več ugodnosti v primerjavi z izrednimi študenti	7	38,9
Drugo	1	5,6
Skupaj	18	100,1

Le 3 študenti menijo, da so deležni kakršnihkoli ugodnosti v primerjavi z rednimi študenti, medtem ko večina izrednih študentov meni, da nimajo ugodnosti v primerjavi z rednimi študenti (38,9%) oz. da imajo celo redni študenti več ugodnosti (38,9%).

R14: Ali bi izredni študenti ob možnosti ponovne izbire zopet izbrali izredni način študija?

Izredne študente sem spraševala po ponovni izbiri izrednega načina študija, da bi preverila njihovo zadovoljstvo z izbiro študija.

Na vprašanje so odgovarjali samo izredni študenti, ki so lahko izbirali med tremi v naprej podanimi odgovori.

Tabela 27: Odločitev ob možnosti ponovnega odločanja

Ponovna izbira	f
Da	7
Če bi bila možnost, bi se vpisal/a redno	8
Ne	3
Skupaj	18

Ob možnosti ponovne izbire načina študija, bi se 7 anketirancev ponovno odločilo za izredni študij. 8 bi jih izbralo redni način študija, če bi bilo možno, trije pa ne bi več izbrali izrednega načina študija.

R16: Kaj menijo študenti o NPVŠ 2011-2020?

NPVŠ 2011-2020 uvaja spremembe na področju financiranja visokega šolstva. Najpomembnejša sprememba NPVŠ je ukinitvev izrednega študija. Država bo v skladu z določili NPVŠ posamezniku plačala stroške študija za prvo študijsko stopnjo kadarkoli v življenju, vendar le štiri leta, kar pomeni eno leto več, kot bo nominalna dolžina študija. Posameznik lahko koristi pravico plačila štirih let za izobraževanje na prvi stopnji študija kadarkoli v življenju, lahko pa tudi vstopa in izstopa iz sistema.

Študente sem spraševala po njihovem mnenju o zgornji novosti. Študenti so imeli na voljo tri odgovore in opcijo „drugo“, kjer so lahko napisali svoje mnenje, v kolikor se je razlikovalo od ponujenih odgovorov. Študenti so lahko izbrali enega ali več odgovorov na vprašanje.

Tabela 28: Mnenje o NPVŠ 2011-2020

Odgovor	f	f(%)
Da, brezplačen študij za vse bi bil pravičen.	60	42,3
Da, to bo študente motiviralo, da prej zaključijo študij.	100	70,4
Ne, to je dobro le za izredne študente.	28	19,7
Drugo	6	4,2
Skupaj odgovorov	194	

Večina študentov meni, da je sprememba, ki jo uvaja NPVŠ in zadeva brezplačni študij za vse, dobra. 70,4% študentov je odgovorilo, da bo sprememba študente motivirala, da prej zaključijo študij. 42,3% študentov meni, da je brezplačni študij za vse pravičen. 19,7% študentov je odgovorilo, da ta sprememba koristi zgolj izrednim študentom. Šest študentov pa je dodalo še druge odgovore.

3.7. Sklepne ugotovitve

V empiričnem delu sem z anketnim vprašalnikom želela med dodiplomskimi študenti preveriti ali je financiranje visokega šolstva v Sloveniji z vidika šolajočega se, pravično.

V raziskavi je sodelovalo 142 dodiplomskih študentov, med katerimi jih je 124 študiralo redno, 18 pa izredno. Največ študentov (32,4%) je navedlo, da prihodki na člana družine v njihovem gospodinjstvu znašajo med 501 in 800 EUR na mesec. Do nedavnega obstoječi sistem financiranja visokega šolstva v Sloveniji, je močno finančno bremenil izredne študente, ki so hkrati tudi redkeje upravičeni do različnih oblik državne pomoči. Med anketiranimi je 45,7% prejemnikov štipendije, pri čemer so vsi prejemniki redni študenti. Redni študenti prav tako predstavljajo 96,4% vseh upravičencev do bivanja v študentskem domu, kar potrjuje, da so različne oblike socialne pomoči pogosteje dostopne rednim študentom (tabela 5).

Preverjala sem tudi, kakšno vlogo je imelo študentsko delo pri ohranjanju do nedavno obstoječega sistema financiranja visokega šolstva. Ugotovila sem, da študentsko delo opravlja kar 80,3% študentov, od tega ga 31,3% anketiranih opravlja redno (tabela 7), nisem pa ugotovila pomembnih razlik v pogostosti opravljanja študentskega dela med rednimi in izrednimi študenti (H1). Največ študentov večino sredstev pridobljenih s študentskim delom porabi za pokrivanje življenjskih stroškov (tabela 9). Tako lahko študentsko delo izpostavim kot socialni korektor, ki je ob odsotnosti šolnine večinoma pomemben vir prihodkov študentov, ki služi kritju življenjskih stroškov. Vendar pa študenti študentsko delo najpogosteje opravljajo občasno, zato večine omejevanje študentskega dela, kot ga je predvideval zakon o malem delu, ne bi prizadelo. Omejevanje študentskega dela bi vplivalo predvsem na prostočasne aktivnosti študentov, medtem ko le 22,9% študentov meni, da bi jim omejevanje otežilo študij (tabela 18), to so predvsem študenti ki študentsko delo opravljajo redno.

Glede na to, da se sodobna priporočila glede financiranja visokega šolstva nagibajo k predlogom povečanja zasebne finančne participacije študentov in njihovih staršev me je zanimalo, kaj bi uvedba šolnine pomenila za študij rednih študentov. Večini rednih študentov bi bil ob uvedbi šolnine 700 EUR/mesec študij še vedno omogočen, vendar pa se z uvedbo šolnine ne strinjajo, četudi bi jo imeli možnost poravnati po dokončanju študija, ko se

zaposlijo, saj najpogosteje menijo, da mora biti študij brezplačen (29,6%) in da so dohodki v Sloveniji že sedaj preveč obremenjeni (32,4%) (tabela 24).

Do sedaj so izredni študenti plačevali šolnino v višini celotnih stroškov izobraževanja. Ugotovim lahko, da so izredni študenti večinoma mnenja, da višina šolnine ni bila ustrezna, medtem ko so redni študenti različno opredeljeni glede tega. Hkrati pa se rednim študentom zdi pogosteje pravično, da so deležni brezplačnega študija, saj so si ga prislužili z lastnim trudom.

Izredni študenti so se za izredni način študija najpogosteje odločili zato, ker za redni študij niso imeli dovolj točk. Menijo, da pri svojem študiju niso deležni ugodnosti v primerjavi z rednimi študenti, prav tako se pogosto ne bi ponovno odločili za to obliko študija. Na osnovi vzorca lahko ugotovim (ne morem pa posplošiti na osnovno množico), da izredni način študija namensko izberejo večinoma zaposleni, saj jim tak način študija omogoča hkratno delo, med tem ko so preostali izredni študenti izbrali izredni študij po sili razmer, saj jim dosežen rezultat na predhodni stopnji izobraževanja ni omogočal rednega vpisa, kar pa je z vidika pravičnosti v dostopu do terciarnega izobraževanja po mnenju Rawlsa in Bourdieuja, nepravično.

Učinkovitost študija je pereč problem slovenskega visokega šolstva. Študentski status nudi študentom mnoge ugodnosti zaradi katerih podaljšujejo študij. Cilj mora biti skrajšati trajanje študija in pa preprečiti vpis na več visokošolskih zavodov hkrati. Večina študentov se je v vprašalniku strinjala s tem, da jim študentski status nudi številne ugodnosti, ki jih tudi izkoriščajo. Po drugi strani so se opredelili, da bi ob določeni stimulaciji prej zaključili študij, prav tako pa so o NPVŠ 2011-2020 najpogosteje izrazili mnenje, da se jim zdi predlog brezplačnega šolanja v določenem obsegu pravičen (43,3%) in da bi jih to motiviralo k prejšnjemu zaključku študija (70,4%) (tabela 28).

4. ZAKLJUČEK

Visokošolska izobrazba je tako v interesu države, ki ji omogoča razvoj in konkurenčno prednost, kot tudi posameznika. Posameznik naj bi imel od slednje celo večjo individualno korist kot družba, zato bi bilo pravično, da bi finančno participiral. Po drugi strani smo v zadnjih dveh desetletjih pričali ekspanziji visokega šolstva, pri čemer se je število študentov povečevalo, ob tem pa se niso ustrezno višala tudi sredstva namenjena financiranju visokega šolstva, kar je pripeljalo do podhranjenosti financiranja visokega šolstva ter hkrati vprašljivosti zagotavljanja kvalitete visokošolskega izobraževanja, kar predstavlja še en argument za povečanje zasebnih sredstev v visokem šolstvu.

Dejstvo je, da izključno javno financiranje visokošolskega izobraževanja, ki bremeni povprečnega davkoplačevalca, ni ne pravično ne učinkovito zato so naše zahteve in pričakovanja do države v stanju tolikšne rasti števila študentov prevelika.

Različne države so se na pomanjkanje sredstev za terciarno izobraževanje različno odzvale. Mnoge evropske države še vedno zagovarjajo brezplačno visoko šolstvo, nekatere države so uvedle šolnine, druge spet odložene šolnine. V Sloveniji smo zasebna sredstva za visokošolsko izobraževanje pridobivali na račun dvotirnega sistema, ki je bil za tri četrtine študentov zelo ugoden, medtem ko je preostala četrtina plačevala celotne stroške izobraževanja. Država je pri tem visoko šolstvo predstavljala kot javno oz. brezplačno, kljub temu, da je bilo za četrtino študentov daleč od tega.

Kljub temu, da v Sloveniji obstaja mnogo vrst posredne in neposredne pomoči študentom, je problem v tem, da so upravičenci do le-teh običajno redni študenti, kar ustvarja novo dimenzijo nepravilnosti.

V diplomskem delu sem zagovarjala tezo, da dosedanji sistem financiranja visokega šolstva ni pravičen, saj izredne študente postavlja v izrazito slabši položaj v primerjavi z rednimi študenti. V empiričnem delu se je izkazalo, da so prejemniki štipendij in upravičenci do bivanja v študentskem domu največkrat redni študenti.

Predvidela sem, da študentsko delo mnogokrat opravlja vlogo socialnega korektorja in na ta način legitimira obstoječ sistem financiranja, kar se je izkazalo za ustrezno, saj večina študentov opravlja študentsko delo in največ sredstev pridobljenih s slednjim porabi za pokrivanje življenjskih stroškov.

Resen pomislek dozrajšnjemu sistemu financiranja gre tudi na račun notranje neučinkovitosti študija. M. Bevc je ugotovila, da je učinkovitost študija v Sloveniji približno 50%, kar pomeni, da se veliko sredstev iz državnega proračuna neučinkovito porabi. Problem je tudi, da do študijskega leta 2011/2012 ni bilo enotne baze vpisanih študentov, ki so se imeli možnost vpisati hkrati ali zaporedno na več študijskih smeri in ob tem uživati pravice študentskega statusa in trošiti proračunski denar.

Zaradi vseh naštetih razlogov smo v Sloveniji večkrat želeli spremeniti tako način financiranja visokega šolstva, kot tudi omejiti opravljanje študentskega dela. Tendenca k tovrstnim ukrepom je vselej naletela na neodobranje. Najbolj odmevna poskusa sta bila reformni predlog leta 2005 in Zakon o malem delu, ki sta naletela na neodobranje in nista bila sprejeta. Neodobranje uvedbe šolnin sem potrdila tudi v empiričnem delu diplomske naloge.

Z NPVŠ 2011-2020 so se lotili neučinkovitosti študija, ki ji v Sloveniji ni moč oporekati. Smiselna sprememba, ki jo uvaja NPVŠ, je opredelitev časovnega obdobja, v katerem so študenti upravičeni do brezplačnega študija in do pomoči države. V primeru, da študent to obdobje „prekorači“, je dolžan plačati za dodatna leta študija, prav tako pa se mu ukini državna pomoč in ostale bonitete.

Kot že napisano, se s študijskim letom 2011/2012 vzpostavlja tudi nadzor nad vpisi posameznikov v visokošolsko oziroma terciarno izobraževanje, saj veliko študentov z namenom podaljševanja statusa študenta in ugodnosti, ki iz tega izhajajo, prehajajo med posameznimi univerzami in samostojnimi visokošolskimi zavodi in izkoriščajo možnost vpisa na več visokošolskih zavodov hkrati. Posledično je učinkovitost študija v Sloveniji slaba, tako iz vidika prehodov v višje letnike, kot tudi osipa ter stopnje diplomiranja. Iz vidika financiranja je učinkovitejši krajši čas trajanja študija.

Menim, da NPVŠ 2011-2020 uvaja pravičnejši sistem financiranja visokega šolstva, saj vsem študentom omogoča brezplačni študij, ob tem pa stremi k povečanju notranje učinkovitosti študija s tem, da so dodatna leta študija plačljiva. Študenti sami namreč priznavajo, da jim študentski status nudi ugodnosti, ki jih tudi izkoriščajo, po drugi strani mnogi priznavajo, da bi se ob stimulaciji trudili k prejšnjemu zaključku študija.

Predvidevam, da se bo z novo uredbo resnost študija povečala, kar so potrdili tudi študenti v anketnem vprašalniku, prav tako menim, da se bo povečala pravičnost v dostopu do

izobraževanja, v kolikor bo število vpisnih mest na določen študijski program ostalo nespremenjeno oz. enako dozdajšnjemu seštevku prostih mest za redni in izredni študij.

Vendar pa menim, da je to le začetni ukrep, ki bo s časom pripeljal do uvedbe šolnin oz. delnega poplčila stroškov izobraževanja s strani šolajočih se. Pred uvedbo šolnin pa bi bilo potrebno izračunati stroške poučevanja na študenta in analizirati družbeno-ekonomski položaj študentov ter stopnje donosa v visokošolsko izobraževanje, da bi ugotovili, ali je uvajanje šolnin v slovenski sistem visokošolskega izobraževanja z vidika pravičnosti upravičeno. V tem primeru pa bo moral obstajati tudi ustrezen sistem državne finančne pomoči študentom.

5. VIRI IN LITERATURA

- Bevc, M. (1999). *Financiranje, razvoj in učinkovitost izobraževanja*. Radovljica: Didakta.
- Bevc, M. idr. (2001). *Ekonomska učinkovitost in pravičnost izobraževanja v Sloveniji ter potrebne informacijske podlage za nujno kvantifikacijo* (raziskava). Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Bevc, M., Uršič, Čok. (2008a). *Sistem financiranja terciarnega izobraževanja, njegova pravičnost in ekonomska učinkovitost*. Raziskovalni projekt. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
- Bevc, M. (2008) *Financiranje, učinkovitost in pravičnost terciarnega izobraževanja v Sloveniji*. IB revija. Ljubljana. 41, 5, str. 219-226.
- Bourdieu, P, Passeron, J. C. (1978). *Reproduction in Education, Society and Culture*. London and Beverly Hills: SAGE Publications.
- Brown Bag Lunch. B.k. : The World Bank, 2003. 49 str. (Dostopno na: <http://www1.worldbank.org/education/tertiary/documents/HECSHandbookDraftWBapril62003.pdf>, pridobljeno: 03.10.2010).
- Chapman B. (2003). *Income Contingent Loans for Higher Education*. The World Bank, str. 25. (Dostopno na: <http://www1.worldbank.org/education/tertiary/documents/HECSHandbookDraftWBapril62003.pdf>, pridobljeno: 3.10.2010).
- *Education at Glance*. (2010). Paris : OECD Publications.
- *Education at Glance*. (1997). OECD Indicators. (Dostopno na: http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED412295&ERICExtSearch_Search_Type_0=no&accno=ED412295, pridobljeno: 19.4.2009).
- *Evroštudent SI 2007. Ekonomski in socialni položaj ter mednarodna mobilnost študentov v Sloveniji*. (2007) MVZT. (Dostopno na: <http://www.avantis.si/eurostudent/rezultati-2007/media/evrostudent.si.2007.pdf>, pridobljeno: 1.3.2011).
- *Evroštudent SI 2010. Ekonomski in socialni položaj ter mednarodna mobilnost študentov v Sloveniji*. (2010). MVZT. (Dostopno na: http://www.mvzt.gov.si/fileadmin/mvzt.gov.si/pageuploads/doc/dokumenti_visokosolstvo/statistika_visokosolstvo/Eustudent2010.pdf, pridobljeno: 1.6.2011).
- *Eurostat Yearbook 2009*. Education Statistics, str. 205. (Dostopno na: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-09-001/EN/KS-CD-09-001-EN.PDF, pridobljeno: 10.02.2010).
- *Eurostat Yearbook 2007*. Key data on higher education in Europe, str.100, slika D1.
- *Evidenčni in analitski informacijski sistem za visoko šolstvo v Republiki Sloveniji – eVŠ*. (2011). MVTZ. (Dostopno na: http://www.mvzt.gov.si/si teme_in_projekti/evs/, pridobljeno: 19.10.2011)
- Gaber, S. (2009). *Vpogledi v pravičnost, učinkovitost in edukacijske politike*. V: Gaber, S., Marjanovič Umek, L.: Študije (primerjalne) neenakosti. Ljubljana: Pedagoški inštitut.

- Glavič, P. (2008). *Analiza razvoja visokega šolstva v Sloveniji 2008*. Nacionalni raziskovalni program, Katedra, 1/3, 10-11.
- Haralambos, M., Halborn, M. (2001). *Sociologija : teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- (<http://www.student.si/preberi-si/aktualno/studijsko-posojilo-tudi-za-studij-v-sloveniji.html>, pridobljeno: 11.4.2011).
- *Inovativna shema za sofinanciranje doktorskega študija za spodbujanje sodelovanja z gospodarstvom in reševanje aktualnih družbenih izzivov*. (2011). (Dostopno na: www.mvtz.gov.si, pridobljeno: 2.5.2011).
- Jamnik, A. (1998). *Liberalizem in vprašanje etike*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica, str. 99-101.
- Johnstone, B. (1986). *Sharing the Costs of Higher Education – Student Financial Assistance in the United Kingdom, The Federal Republic of Germany, France, Sweden, and the United States*. New York : College Entrance Examination Board, Str. 6.
- Kocbek D. (2009). *Na dolgi rok je študentsko delo škodljivo*. Mladina 2009/33.
- Kodelja, Z. (2006). *O pravičnosti v izobraževanju*. Ljubljana: Krtina.
- Kodelja, Z. (2010). *Prispevek k razmisleku o razvoju slovenskega visokošolskega prostora*. (Dostopno na: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:pkj3y3uRfp8J:www.mvtz.gov.si/fileadmin/mvtz.gov.si/pageuploads/pdf/visoko_solstvo/Kodelja_Zdenko.pdf+21.+Kodelja,+Z.+Prispevek+k+razmisleku+o+razvoju+slovenskega+visoko%C5%A1olskega+prostora.&hl=sl&gl=si&pid=bl&srcid=ADGEESiiNgogLHKYFCcBf8lbkRczDdc5jfXm_dnDd9lzXxFkLC6KQBLRHLeMHIeiWp04e1bTln42aa08CiQfbugnU3b5gpmSh4Hz-kPT78MIhCI62UIhdBQM50VR6Uv0vTHN5CyJL7G2&sig=AHIEtbQRa3WZzD3P_1aZxiGt3kkaF75Vmw, pridobljeno: 7.5.2010).
- Kovač A., Strniša E. (2009). *Študentsko delo nuja ali zlo?* MMC portal Radio Televizija Slovenija. (Dostopno na: <http://www.rtv slo.si/slovenija/studentsko-delo-nuja-ali-zlo/208699>, pridobljeno: 2.7.2011).
- Maritain, J. (1944). *The Rights of Man*. London, str. 37.
- *Nacionalni program visokega šolstva RS*. (2002). Uradni list RS, št. 20/2002. (Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200220&stevilka=853>, pridobljeno: 17.2.2010).
- *Nacionalni program visokega šolstva v RS*. (2002). Uradni list RS, št. 20/2002.
- *Osnutek NPVŠ 2011-2020 je neprimeren*, Dnevnik, 7.10.2010. (Dostopno na: http://www.dnevnik.si/tiskane_izdaje/dnevnik/1042393502, pridobljeno: 27.4.2011)
- Pavlin, B. (2005). *Različni odzivi*. Mladina 2005, št. 42.
- Pirc, V.(2008). *Ko študentje financirajo državo*. Mladina 2008, št. 51.
- *Pravilnik o izrednem dodiplomskem študiju*. (2003). (Dostopno na: (http://www.ff.uni-lj.si/fakulteta/Studij/DodiplomskiStudij/PravilnikiInMerila/Pravilnik_IzredniDodiplomskiStudij.html, pridobljeno: 1.5.2011).
- *Predlog konceptov ekonomskih in socialnih reform za povečanje konkurenčnosti slovenskega gospodarstva*. (2005). Vladno gradivo za javno razpravo, 1. Del.

- Psacharopoulos, G. (1985). *Returns on Education: A Further International Update and Implications*. Journal of Human Resources, Madison, 14.
- Psacharopoulos, G., & Tilak, J. (1991). *Schooling and Equity*. V Psacharopoulos G. (ed.). *Essays on Poverty, Equity and Growth*. Oxford – New York – Beijing – Frankfurt. Pergamon Press – World Bank.
- *Resolucija o financiranju in kakovosti šolstva*. (2010). (Dostopno na: www.sou-lj.si/.../resolucija_o_financiranju_in_kakovosti_solstva.doc, pridobljeno: 05.02.2010).
- *Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva 2011-2020*. (2011). Ur.l. RS, št. [41/2011](http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_RESO71.html). (Dostopno na: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r01/predpis_RESO71.html, pridobljeno: 9.5.2011).
- Sagadin J. (1993). *Poglavja iz metodologije pedagoškega raziskovanja*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
- Skubic Ermenc, K. (2009/10). *2. sklop: Notranja struktura izobrazbenih stopenj*. Študijsko gradivo. (Dostopno na: http://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:CPR4ZhP9m9YJ:www.pedagogika-andragogika.com/files//STUDIJSKO%2520GRADIVO_PRIMERJALNA%2520PED_2_%2520in%25203_sklop.pdf+notranja+struktura+izobrazbenih+stopenj&hl=sl&gl=si&pid=bl&srcid=ADGEESjrvFeQNCORMoeKjuNfPQc1q0Mhea4ANcZ6GFpqf8YlraF9EJ4RsCPf6njXaYooXalRlj8G3rmt_OvFMEY9mlYFWX8ujtDIyWOICyPlmwJyht83VjNlUG6sYDFLHP9a0I1kXCb&sig=AHIEtbR4LInmzZynpi4Zds1PaOzmP5be-w, pridobljeno 9.4.2010).
- *Statistični letopis 1980*. Statistični urad RS. (Dostopno na: http://www.stat.si/letopis/index_vsebina.asp?poglavje=23&leto=1980&jezik=si, pridobljeno: 12.3.2010).
- *Statistični letopis 1992*. (Dostopno na: http://www.stat.si/letopis/1992/1992_06.pdf, pridobljeno 17.08.2010).
- Svetlin Kastelic, N. *Štipendisti, Slovenija, 31.12.2010 – končni podatki*. (2010). Statistični urad RS. (Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4189, pridobljeno: 10.10.2011).
- Štrbac v Buh, M. (2009). *Študijsko posojilo tudi za študij v Sloveniji*. (Dostopno na: <http://www.student.si/preberi-si/aktualno/studijsko-posojilo-tudi-za-studij-v-sloveniji.html>, pridobljeno 11.4.2011)
- *Študenti terciarnega izobraževanja po vrsti programa in načinu študija, Slovenija, letno*. (2010). Statistični urad RS. (Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/08_terciarno_izobraz/01_09550_vpisani_splosno/01_09550_vpisani_splosno.asp, pridobljeno: 17.4.2010).
- *Študentsko delo*. (2011) Študentska organizacija Slovenije. (Dostopno na: <http://www.studentska-org.si/index.php/Studentsko-delo.html>, pridobljeno 22.9.2011).
- *Študentska posojila*. (2010). (Dostopno na: www.sklad-kadri.si, pridobljeno 12.05.2010).
- Šušteršič, J. idr. (2010). *Ekonomski vidiki študentskega dela*. Univerza na primorskem, Fakulteta za management.

- *Tertiary Education Participation*. Eurostat 2010. (Dostopno na: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=educ_itertp&land=en, pridobljeno: 7.2.2011).
- *Tuition fees in Europe 2007/2008*. (2007). CESifo DICE report 4/2007. (Dostopno na: http://www.cesifo-group.de/portal/page/portal/ifoHome/a-wininfo/d3iiv/_DICE_details?_id=6745045&_thid=6745122&_cat=c, pridobljeno: 7.4.2011).
- *Unesco Statistical Yearbook*. (2011). (Dostopno na: <http://stats.uis.unesco.org/unesco/TableViewer/chartView.aspx>, pridobljeno 23.1.2011).
- *Uredba o financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov usklajena*. (2011). MVZT. (Dostopno na: http://www.eurydice.si/index.php?option=com_contentbloglist&view=default&year=2011, pridobljeno: 5.5.2011).
- *Uredba o javnem financiranju visokošolskih zavodov in drugih zavodov*. Uradni list RS, št. 7/2011. (Dostopno na: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=20117&stevilka=271>, pridobljeno: 3.3.2011).
- Vodopivec, M., & Gaberšček, S. (2002). *Uvedba odložene šolnine v slovensko visoko šolstvo (raziskava)*. Portorož: GEA College - The World Bank.
- Vossensteyn H., Canton E. (2002). *Tuition Fees and Accessibility: The Australian HECS v Higher Education Reform. Getting the Incentives Right*. B.k.: University of Twente, str. 53–66. (Dostopno na: <http://www.oecd.org/dataoecd/13/57/1935984.pdf>, pridobljeno: 03.4.2011).
- *Vpis študentov na višje strokovne šole, univerze in samostojne visokošolske zavode, Slovenija, 2010/2011 - začasni podatki*. (2011). Statistični urad RS. (Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/08_terciarno_izobraz/01_09550_vpisani_splosno/01_09550_vpisani_splosno.asp, pridobljeno: 27.02.2011).
- *Vpis študentov v terciarno izobraževanje v študijskem letu 2010/11 - končni podatki*. (2011). Statistični urad RS. (Dostopno na: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3895, pridobljeno: 21.6.2011).
- *Zakon o malem delu. Strokovne podlage in izhodišča*. (2009). Gradivo Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve. (Dostopno na: http://www.mdds.gov.si/fileadmin/mdds.gov.si/pageuploads/dokumenti_pdf/15122009_podlage_in_izhodica_ZMD_dec09.pdf, pridobljeno: 29.6.2011).
- *Za šolnine ni recesije*. (2010). (Dostopno na: http://cekin.si/clanek/kariera_in_izobrazevanje/za-solnine-ni-recesije.html, pridobljeno 27.12.2010).

6. PRILOGE

Priloga A: Izračuni za Hi-kvadrat preizkus

Hipoteza 1

Status * DeloŠS Crosstabulation
Count

		DeloŠS			Total
		1	2	3	
Status	1	41	62	21	124
	2	6	5	7	18
Total		47	67	28	142

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,487(a)	2	,064
Likelihood Ratio	5,011	2	,082
Linear-by-Linear Association	1,438	1	,230
N of Valid Cases	142		

a 1 cells (16,7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,55.

Hipoteza 2

Status * Nastanitev Crosstabulation
Count

		Nastanitev				Total
		1	2	3	4	
Status	1	47	8	27	42	124
	2	9	5	1	3	18
Total		56	13	28	45	142

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	11,957(a)	3	,008
Likelihood Ratio	10,601	3	,014
Linear-by-Linear Association	3,680	1	,055
N of Valid Cases	142		

a 2 cells (25,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,65.

Hipoteza 3

DeloŠŠ * Omejitev Crosstabulation
Count

		Omejitev					Total
		1	2	3	4	5	
DeloŠŠ	1	8	8	10	11	10	47
	2	17	27	13	8	2	67
	3	7	11	7	0	1	26
Total		32	46	30	19	13	140

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,971(a)	8	,002
Likelihood Ratio	27,880	8	,000
Linear-by-Linear Association	14,637	1	,000
N of Valid Cases	140		

a 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,41.

Hipoteza 4

DeloŠŠ * OmejitevPČ Crosstabulation
Count

		OmejitevPČ					Total
		1	2	3	4	5	
DeloŠŠ	1	6	6	8	20	7	47
	2	10	22	12	17	6	67
	3	1	9	12	4	2	28
Total		17	37	32	41	15	142

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	20,033(a)	8	,010
Likelihood Ratio	20,332	8	,009
Linear-by-Linear Association	3,410	1	,065
N of Valid Cases	142		

a 3 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 2,96.

Hipoteza 5

Status * Upravičeni Crosstabulation

		Upravičeni					Total
		1	2	3	4	5	
Status	1	4	14	10	49	46	123
	2	6	5	0	6	1	18
Total		10	19	10	55	47	141

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	29,577(a)	4	,000
Likelihood Ratio	24,753	4	,000
Linear-by-Linear Association	21,898	1	,000
N of Valid Cases	141		

a 3 cells (30,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,28.

Hipoteza 6

Status * Znesek Crosstabulation

		Znesek					Total
		1	2	3	4	5	
Status	1	12	32	47	23	9	123
	2	9	8	0	1	0	18
Total		21	40	47	24	9	141

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	28,743(a)	4	,000
Likelihood Ratio	30,671	4	,000
Linear-by-Linear Association	20,437	1	,000
N of Valid Cases	141		

a 3 cells (30,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,15.

Priloga B: Anketni vprašalnik

Spoštovani.

Sem študentka univerzitetnega študijskega programa pedagogika (Filozofska fakulteta v Ljubljani) in pripravljam diplomsko delo z naslovom „Financiranje visokega šolstva z vidika pravičnosti“. Pred vami je anketni vprašalnik, ki raziskuje ugodnosti povezane s statusom študenta in mnenje študentov o financiranju visokega šolstva v Sloveniji. Podatki, ki jih bom zbrala, bodo namenjeni zgolj izdelavi empiričnega dela diplomske naloge in so anonimni.

Vprašanja pod zaporednima številčkama 9. in 10. sta namenjeni izključno rednim študentom, medtem, ko so vprašanja pod zaporednimi številčkami 11., 12., 13., 14., namenjena izključno izrednim študentom, zato prosim za natančno upoštevanje navodil, komu so vprašanja namenjena.

Zahvaljujem se vam za sodelovanje!

Ajda Petrovič

Anketni vprašalnik

1. Status študenta (ustrezno obkrožite):

- a) Redni
- b) Izredni

2. Neto mesečni prihodki NA DRUŽINSKEGA ČLANA v gospodinjstvu (obkrožite 1 odgovor):

- a) 300 EUR ali manj
- b) 301-500 EUR
- c) 501-800 EUR
- d) več kot 801 EUR
- e) ne želim posredovati podatkov

3. Ali prejimate štipendijo (ustrezno obkrožite)?

- a) Da
- b) Ne

4. Kje ste nastanjeni v času študija (obkrožite 1 odgovor)?

- a) Doma pri starših, sorodnikih
- b) V lastnem stanovanju
- c) V študentskem domu
- d) V najemniškem stanovanju
- e) Drugo: _____

5. Ali delate preko študentskega servisa (obkrožite 1 odgovor)?

- a) DA, redno
- b) občasno
- c) NE, nikoli (če ste izbrali to možnost, lahko izpustite naslednje vprašanje)

6. Za kaj porabite največ sredstev, pridobljenih s študentskim delom (obkrožite 1 odgovor)?

- a) Za prostočasne aktivnosti
- b) Za življenjske stroške (prehrana, prevoz, nastanitev,...)
- c) Za študijsko literaturo
- d) Drugo: _____

7. Na lestvici od 1 do 5 (kjer je 1=v celoti se ne strinjam, 5= v celoti se strinjam) navedite stopnjo strinjanja s posameznimi trditvami.

Redni študenti so si brezplačni študij prislužili z lastnim trudom, zato so do njega upravičeni.

1 2 3 4 5

Znesek, ki ga izredni študenti plačajo za letnik študija, je ustrezen.

1 2 3 4 5

Študentski status mi nudi številne ugodnosti, ki jih s pridom izkoriščam.

1 2 3 4 5

Omejitev študentskega dela v obsegu max. 120 ur/mesec bi mi otežila študij.

1 2 3 4 5

Omejitev študentskega dela v obsegu max, 120 ur/mesec bi povzročila, da bi manj sredstev namenjal/a prostočasnim aktivnostim.

1 2 3 4 5

Ob stimulaciji za pravočasen zaključek študija bi se bolj trudil/a za čimprejšnji zaključek.

1 2 3 4 5

8. Ali bi bilo po vašem mnenju pravično, če bi vsi dodiplomski študenti (redni in izredni) plačali enotno šolnino v višini 20-30% izobraževalnih stroškov.

- a) Da
- b) Ne
- c) Nisem opredeljen/a

Na vprašanji pod zaporednima številka 9. in 10. odgovarjajo samo redni študenti!

9. Ali menite, da bi vam bil ob vpeljavi šolnin v višini cca. 700 EUR/letnik študij še vedno dostopen (obkrožite 1 odgovor)?

- a) Da
- b) Verjetno da
- c) Verjetno ne
- d) Ne

10. Kdo bi ob vpeljavi šolnin nosil večino finančnega bremena za vaš študij (obkrožite lahko več odgovorov) ?

- a) Sam/a s prihodki od študentskega dela
- b) Sam/a s štipendijo
- c) Sam/a s prihranki
- d) Starši, sorodniki
- e) Drugo: _____

Na naslednja 4 vprašanja odgovarjajo samo izredni študenti!

11. Kdo nosi večino finančnega bremena za vaš študij (obkrožite lahko več odgovorov)?

- a) Sam/a s prihodki od študentskega dela
- b) Sam/a s štipendijo
- c) Sam/a, sem redno zaposlen/a
- d) Sam/a s prihranki
- e) Starši, sorodniki
- f) Delodajalec

12. Zakaj ste se odločili za izredni način študija (obkrožite lahko več odgovorov)?

- a) Ker za redni študij nisem imel/a dovolj točk
- b) Ker je to edina oblika študija, ki obstaja za zeleni program
- b) Ker mi tak način študija ustreza
- c) Ker mi tak način omogoča hkratno delo

13. Ali menite, da ste kot izredni študent deležni ugodnosti, ki jih redni študenti niso (npr.: več izpitnih rokov, strnjena predavanja, skripte, predavanja ob koncu tedna/v popoldanskih urah,...) (obkrožite 1 odgovor)?

- a) Da, imam mnoge ugodnosti v primerjavi z rednimi študenti
- b) Da, imam nekatere ugodnosti
- c) Ne, nimam ugodnosti v primerjavi z rednimi študenti
- d) Redni študentje imajo več ugodnosti v primerjavi z izrednimi študenti
- e) Drugo: _____

14. Ali bi se ob ponovni možnosti vpisa zopet odločili za izredni način študija (obkrožite 1 odgovor)?

- a) Da
- b) Če bi bila možnost, bi se vpisal/a redno
- c) Ne

Odgovarjajo vsi!

15. Bi bilo po vašem mnenju ustrezno, da bi študent sam nosil finančno breme za lastni študij na način, da bi študij odplačeval po dokončanju šolanja, ko se zaposli, v obliki mesečne anuitete (obkrožite 1 odgovor)?

- a) Da, tako bi ob uvedbi šolnine razbremenili starše
- b) Da, tako bi se lažje odločil za študij, kot če bi bilo stroške potrebno poravnati vnaprej ali sproti
- c) Ne, ker so dohodki že sedaj preveč obremenjeni
- d) Ne, študij mora biti brezplačen
- e) Ne vem
- f) Drugo: _____

16. Nov predlog predlaga ukinitvev izrednega študija in štiri leta brezplačnega študija za vse na prvi bolonjski stopnji. Tisti, ki v predvidenem času ne bi doštudirali, bi dodatna leta študija plačali. Se vam zdi omenjeni predlog dober (obkrožite 1 odgovor)?

- a) Da, brezplačen študij za vse bi bil pravičen
- b) Da, to bi študente motiviralo, da prej zaključijo študij
- c) Ne, to bi bilo dobro le ta izredne študente
- d) Ne, ker: _____

Hvala za sodelovanje!

IZJAVA O AVTORSTVU IN OBJAVI NA SPLETNIH STRANEH

Spodaj podpisana **Ajda Petrovič** izjavljam, da je diplomsko delo z naslovom **FINANCIRANJE VISOKEGA ŠOLSTVA Z VIDIKA PRAVIČNOSTI** moje avtorsko delo in da se strinjam z objavo v elektronski obliki na spletnih straneh Oddelka za pedagogiko in andragogiko.

Kraj in datum:

Podpis: